

Jack no va passar pel purgatori

Joan-Lluís Moreno Congost

La rossa va obrir la seua bosseta de mà i en va traure un cigarret i l'encenedor. No sé ben bé per què, però al seu rostre hi havia l'expressió de neguit que precedeix les tragèdies més anunciades. Després de tres intents, de l'encenedor va eixir una flama tremolosa, gairebé tant com la mà que la va acostar a una cigarreta de tabac americà en un broquet llarg i elegant d'imitació d'ivori. Va xuclar profundament i va deixar anar el fum amb un lleuger calfred que li va recórrer el cos de dalt a baix. Feia fred, molt de fred, un fred humit que li calava els ossos. Va fer unes quantes passes, tres o quatre, i va girar sobtadament el cap. La boira, una boira espessa i obstinada, envoltava el carreró i no permetia veure-hi més enllà de vuit o deu metres, potser quinze. Va guaitar ansiosament el fons d'aquella nebulosa durant set o vuit segons sense distingir-hi res i, a la fi, va respirar alleugerida, alhora que guardava l'encenedor en la bosseta i tornava a aspirar fum, ara ja més tranquil·la. Tot seguit va prémer fortament la bosseta contra el seu costat mentre encetava una lenta passejada a la recerca d'alguna avinguda millor il·luminada i amb més trànsit de vianants que no pas aquell atzucac, estret i fosc com la gola d'un llop. En aquell moment, tots sabíem ja que aquella xicona de mirada trista, llavis gruixuts, pits turgents de «*cruzado mágico de Playtex*» i malucs cadenciosos, moriria ben aviat, tal com havia passat ja amb un bon grapat de meuques que, amb les mirades més o menys tristes, els llavis gruixuts o no, els pits turgents i els malucs cadenciosos, havien anat morint al llarg de la darrera hora.

No podria dir amb certesa qui va ser el que va amollar aquell pet, llarg i agut com el miol lànguid d'un gat refregant-se per unes

comes buscant la moixaina complaent, però el cas és que ens va fer eixir a tots de l'embadaliment en què ens havia fet caure, als més fadrins, una brusa molt cenyida, amb un escot d'aqueixos que fan regata, que va ser el primer punt on es van dirigir tots els esguards ansiosos quan la rossa de cabells arrissats va aparéixer per la porta d'aquell edifici vell i ombrívol de vés a saber quin barri marginal de Boston, i als altres, els que encara no enteníem de regates ni de turgències, la tensió del moment. La resposta a aquell pet va vindre de l'altra banda del cinema en forma de eructe salvatge i impúdic, que va arrancar les rialles de bona part de la concurrència, alhora que va disparar les protestes de la gent més gran, sobretot, i d'alguns aprenents de cinèfil i d'altres apassionats del gènere, empipats per la forma com aquella mostra d'efectes sonors havia trencat el clímax de tensió a què havíem arribat en el decurs de la pel·lícula. Només el rostre de Toni Curtis observant-se obsessivament a l'espill, sense parpellejar, amb un rictus adolorit i dur que confirmava la sagnant lluita que es desenvolupava a l'interior del seu cervell, un cervell on eren la vida i la mort els protagonistes de la lliça, ens va retraure als moments de basarda que, feia a penes uns minuts, havien envaït el pati de butaques.

La Pista —que així es deia el cinema— era un bar de cerveses i aperitius al matí, de cafés i partida de dòmino a la vesprada, i cinema d'estiu a la nit. Es deia La Pista perquè, a la part de fora del bar, hi havia una pista quadrada de ciment, envoltada de pins d'una alçada considerable i tancada per quatre parets emblanquinades; davant d'una d'elles, la que servia de pantalla per a la projecció, hi havia un petit escenari on tocava l'orquestra els dies de ball i on cada any se celebrava l'elecció i la coronació de la reina de les festes. Al cinema s'accedia des del bar per una porta de fusta al costat de la qual penjaven els cartellots amb els

fotogrames que anunciaven la pel·lícula de la nit. Allí acudíem de vesprada tota la xicalla, amb l'avidesa pròpia d'uns infants que tenien per diversió el carrer i poca cosa més —el cinema d'estiu a l'estiu, posem per cas—, per saber què veuríem acompanyant la Mirinda i els torrats que podies comprar a través d'un finestró alt que comunicava amb la barra del bar; aquell finestró, de dia, servia també perquè els cambrers hi feren les comandes.

Vora les nou i mitja, mitja hora abans de començar la sessió única, el ti Vicent, que a l'hivern treballava i vivia a València, amb els cabells completament blancs i ben pentinats, i amb un bon cigar encés en la boca, col·locava en la pista unes quantes rastelleres de cadires de braços de fusta unides pel respatler, que ocupaven les primeres fileres davant la pantalla. Si algú volia seure pels costats o al fons del recinte, hi havia l'opció d'agafar-ne unes altres de metàl·liques que, si més no, permetien una major llibertat d'ubicació i una mínima dosi de comoditat o d'intimitat afegida, tot i que, d'intimitat, francament, n'hi havia ben poca, atés que cada vegada que una parelleta de nuvis feia la més mínima temptativa de besar-se, trobaven com a resposta, des de tots els racons de la pista, plena d'ulls a l'aguait, un concert de xiulits, gimecs, brams i espetecs que ben aviat aconseguien que els enamorats ajornaren les seues manifestacions amoroses fins a un altre moment potser més adient. El ti Vicent, un colp enlestides les cadires, entrava en un casupet que tenia una finestreta que donava al carrer, sobre la qual penjava un cartellet que posava «Taquilla», per tal de vendre les entrades. Quan els llums s'apagaven i sonaven els primers acords del NODO i els primers brams, rots i peticions de silenci, eixia del casup i s'asseia a la pista en una cadira de braços per tal de veure ell també la pel·lícula, tot i que deixava oberta la finestreta

per si de cas hi aplegava algun ressagat rosegant encara els últims mossos del sopar.

L'expressió de la cara de l'estrangulador va anar canviant gradualment, i allò que al principi semblava algun símptoma de penediment a la bestreta va esdevenir una ganyota que volia prendre l'aparença d'una maldat reconcentrada i entremaliada, ben allunyada d'aquell posat innocent i juvenívol d'un Toni Curtis d'aspecte mediterrani de Costa Blava o Brava, vestit amb pells d'animal nòrdic, que defensava els cristians de les envestides bestials i bàrbares d'un Kirk Douglas que guiava, amb un ull malferit i tot, les seues hosts víkings pels camins que duïen a la glòria sensual i etílica de les valquíries del paradís d'Odin —sens dubte bastant més encoratjador i estimulante que no pas el de Jehovà. La duresa en el gest, la tibantor dels músculs de la cara i aquells ulls lluents i malaltissos amb què ens va obsequiar Toni l'Estrangulador, eren el presagi de l'enèsima mort violenta de la nit, feta a colps de víctimes escanyades i de gotes de suor obrint solcs en el front de Curtis.

Quan la pantalla es va fer blanca, senyal inequívoc que s'havia de canviar el rotllo de la pel·lícula per tercera vegada al llarg de la projecció, esclatà un cor de xiulits, brams, eructes, colps de peu i d'altres elements orquestrals que el públic, desitjós de gresca, va dedicar al de la cabina a tall d'agraïment perquè ens permetera un minut de tabola enmig de tanta tensió acumulada. Mai no vaig saber qui era aquell que era allà dalt, tancat en aquella cambra d'on sortia un raig de llum per un forat rectangular. De vegades, quan anava a La Pista amb els pares a prendre l'aperitiu, mirava l'amo, un home ja vell, i el seu fill, tots dos darrere el taulell, i em preguntava si algun d'ells era el que a les nits es tancava a la cabina i projectava la pel·lícula. El fill, el vaig descartar, perquè al

llarg de la projecció continuava treballant darrere el taulell, de manera que vaig deduir que era el vell qui se n'encarregava. D'ençà que vaig fer aquella deducció tan primària i inconsistent com falsa, vaig començar a mirar-me'l amb uns altres ulls, amb uns ulls que el veien envoltat de l'aurèola de misteri del que porta una doble vida, desconeguda per als altres, inabastable, com la d'aquell que anava tot de negre amb el rostre amagat sota una màscara també negra —El Zorro, li deien—, que deixava la seua empremta en les parets o en les galtes dels malvats capitosts mexicans: una vida apassionant, encara que una mica més assossegada.

Va ser aleshores quan em vaig adonar que tenia les mans adolorides, plenes de suor i enrogides de tanta força com havia fet aferrat als braços de la cadira. Al llarg dels tres o quatre minuts que va durar aquell descans tècnic, mentre que els meus amics bromejaven, reien, rotaven i feien sonar, tot bufant pel coll, la botella buida de Miranda, jo vaig romandre immòbil assegut a la cadira, sense parlar ni fer broma. Em va venir al cap la darrera pel·lícula que m'havia fet romandre assegut a la cadira en el descans sense parlar ni fer broma, i un calfred em va fer pessigolles al bescoll i es va escampar orelles amunt. Al meu cap, hi va acudir, lentament però rotunda, la imatge de Jack l'Esbudellador. Malgrat que feia mesos que havia aconseguit deslliurar els meus malsons de la seua figura tenebrosa i sàdica envoltada de boira, l'Estrangulador de Boston em va retornar l'Esbudellador de Londres burxant ansiosament els budells de les seues víctimes amb un punxó d'una grandària més que considerable. Va ser aleshores quan vaig ser plenament conscient que tenia por i que ni els pets, ni els eructes, ni els brams, ni les rialles, ni cap element de tota la parafernàlia que acompanyava aquella calorosa nit d'agost, serien capaços de fer-me oblidar, ni

tan sols per un moment, aquell reguitzell de ganivetades, borbollons de sang, goles escanyades, crits de paor, mans opressores i mirades assassines o moribundes, segons el cas, que ens havien arribat ran de pell des d'aquella paret llisa i blanca que s'omplia d'imatges alhora que una mena de boirina que naixia d'un puntet de llum del vell cinematògraf s'escampava en forma de ventall protector per damunt dels nostres caps. Va ser aleshores també quan vaig comprendre que havia fet malament de no fer cas a la iaia quan em va suggerir que no anara a veure aquella pel·lícula, que em faria por igual que me'n va fer la de l'Esbudellador, que no era per a xiquets, que acabaria massa tard i d'altres raons que argumenten les àvies quan topen amb la insolent cabuderia dels néts, els quals encara no saben què són ni per què serveixen les iaies, ni el valor incalculable de la seua prudència, ni tampoc quanta tendresa s'amaga en cadascuna de les seues paraules i dels seus gestos.

La iaia Angelita no feia més d'un metre cinquanta i no era de paraules ni de gestos tendres, però els seus ulls tenien sempre una lluentor d'humitat que deixava al descobert allò que no gosava dir i que es feia més perceptible en els moments d'emoció. Tenia un nas prominent i punxegut acabat en una mena de boleta carnosa, una mica flàccida; un nas semblant al que es posen els pallassos per a actuar, però al natural, sense additius. Es tractava, diguem-ho així, d'un nas paradigmàtic: un colp vist amb tota la seua magnitud —o potser caldria dir magnificència—, un ben bé podria afirmar amb tota certesa i sense pensar-s'ho massa, qui pertanyia a la seua família i qui no, només mirant-los a la cara. I jo n'era un, de la família. La iaia posseïa una dentadura perfecta, entre altres coses perquè era postissa; i quan tots els néts, menuts i ja de més grandets, li demanàvem, tot llagotejant d'una manera calculada,

fent grans extrems, com si fórem ploramiques de disseny, que ens fera una cara lletja, ella, tot planyent-se de la mateixa manera calculada i adoptant un posat de desfici, com si fóra una famosa habitual de les portades de la premsa rosa, com si fóra dalt d'un escenari amb un focus que la il·luminara, com una Margarita Xirgu d'anar per casa, deixava anar els llavis en un somriure grotesc alhora que afluixava les celles i els ulls, i aconseguia, així, una expressió a mig camí entre la melangia i la comicitat, una expressió com de mim casolà que encara no s'ha emblanquinat el rostre, que ens feia pixar de riure a majors i xiquets.

Tenia un sentit de l'humor àcid i sorneguer, tan típicament valencià com les rondalles i els acudits que de vegades ens contava al caliu de la llar en aquelles nits d'hivern en què ens torbàvem mirant les figures que formaven les flames i la llenya cremada, mentre tractàvem d'endevinar a què s'assemblaven. Les seues paraules estaven sempre carregades d'una fina ironia, punyent, però, com un fibló, i tenia un punt de mal geni que la duia a bonegar amb acritud els néts quan féiem alguna cosa malament. Aleshores ens perseguia amb una granera a la mà mentre cridava «*beatos*» o «mals dimonis». Tanmateix, els ulls li resplendien de goig i d'emoció quan agafava algun d'aquells beats als braços, o quan ens veia jugant pel terra amb una munió d'americans i indis, que repartíem respectivament entre el fort de fusta, amb torreta i bandera amb ratlles i estrelletes, i la taula, les cadires, els testos o qualsevol altre moble o andròmina que pogueren servir d'amagatall a aquella colla d'escandalosos valents que, amb el pit descobert i amb tota mena de plomes, apareixien, per sorpresa i a desenes, dels llocs més insospitats; o quan li féiem un pessic o una d'aqueixes abraçades joioses i espontànies amb què, de vegades,

els nens sorprenen els adults i ens posen un nuc a la gola i una lluíssor involuntària arran de les parpelles.

Quan la iaia parlava, tothom l'escoltava amb una expectació que ens feia moure amb excitació en les cadires mentre arribava aquella espurna d'enginy o la darrera humorada, tot esperant joiosament l'esclat de rialles que, tard o d'hora, es produiria. Deu ser per això, i perquè la resta de la família també hem heretat aquest tarannà burleta i impúdic, que les vetles dels nostres morts eren, tot i que puga semblar irreverent, d'allò més divertides. Eren nits de somriures, de riallades en veu baixa, d'enyorança i d'enyorances. Això no vol dir que no tinguérem pena, ans al contrari; la realitat és que ploràvem per dins, com si plorar per fora constituïra una mena de traïció al tarannà familiar, i aprofitàvem el moment d'anar a la cuina o al lavabo o al pati, per vessar llàgrimes amorosides per aquell o aquella a qui no tornaríem a veure. Emperò tots sabíem que, si ell o ella fóra amb nosaltres en aquella vetla, també riuria sense pudor, fidel a la tradició burleta i desimbolta d'aquella nissaga de burletes. I tots sabíem també que qui se n'havia anat, gairebé sempre sense avisar, i ens havia deixat una mica orfes de tendresa, ho havia fet perquè li havia aplegat l'hora, perquè no està bé fer patir i allargar el patiment d'aquells que tant t'estimes i tant t'estimen. L'única vegada que ningú no va riure va ser quan va morir la tia Paqui; però és que a la tia no li havia arribat encara l'hora i se'n va anar jove, avisant-nos durant uns mesos llargs i cruels que ens van deixar a tots eixuts de paraules festívoles i de gestos deseixits. La nit que vetlàrem la tia Paqui gairebé ningú no va plorar, perquè ja tots l'havíem plorada prou i massa, però ningú no va somriure ni va riure contingudament; aquella nit, ni tan sols vam ser capaços d'enyorar res. La iaia, a qui la marxa de la dona del seu fill va colpejar tan durament que a

penes li va sobreviure uns quants mesos, va parlar poc, molt poc. Només va dir, entre quatre llagrimetes, que la mort havia errat, que s'havia endut qui no se n'havia d'haver endut, que se n'endua els jóvens i es deixava els vells.

La projecció es va reprendre finalment entre sorolls de llavis admonitoris que demanaven silenci, i xiulits protocol·laris. Era l'últim rotllo de pel·lícula i ningú no volia perdre-se'n el desenllaç. Fins els qui havien anat als lavabos, situats en un racó a la part esquerra de la pantalla, des d'on aplegava a les cadires més properes una flaire que era aproximadament una barreja de pixum d'urinari públic i dels gesmilers que s'enlairaven per les parets del cinema, hi van tornar apressadament, alguns d'ells apujant-se encara la bragueta. A poc a poc es va arribar a una atmosfera tensa, neguitosa, predisposada a nous ensurts cada vegada més adients perquè les poques parelles que hi acudien, les quals solien cercar les últimes fileres sota el porxo, s'arrimaren una mica més l'un a l'altra, mentre la imaginació funcionava molt més que no pas les mans.

Un xicot d'aqueixos que vénen diaris pels carrers —si més no en els llargmetratges del gènere— cridava amb totes les seues forces «*¡Últimas noticias! ¡Extra, extra! ¡Nueva víctima del estrangulador de Boston!* », al mateix temps que el cap de la policia feia cara de pomes agres i els polítics locals i nacionals demanaven una solució immediata del cas. Aquesta vegada el cos havia aparegut surant per no sé quin riu que em va tornar a recordar Jack l'Esbudellador —del Tàmesi, sí que me'n recordava ben bé perquè l'havia vist ja en un fum de pel·lícules. Tots sabíem que pertanyia a la rossa de la cigarreta i el Playtex, encara que no se li va veure la cara quan l'inspector aquell de la gavardina beix va aixecar, amb la desimboltura i la despreocupació pròpies del que ho fa sovint, el llençol que cobria el seu cos nu al dipòsit de cadàvers, il·luminat,

com així ha de ser, per una llum freda, blanquinosa i asèptica, de les recomanades en els catàlegs de llums per a dipòsits de cadàvers. La densitat del silenci es podia tallar amb un ganivet poc esmolat. Només el xarrupeig d'alguns escurant amb una palleta el fons de la botella de Mirinda, el soroll de l'aigua d'una cadena de vàter que s'havia quedat enganxada i el cri-cri d'algun grill dels que no se senten a Boston ni a Londres, es barrejaven amb la música de misteri i les converses esbrinadores dels de les gavardines, els quals, pas a pas, anaven tancant el cercle al voltant d'un contribuent honrat i respectable que per anar a la feina es calava una gorra de llana negra —era el mateix model que feia servir el capità Cousteau, tot i que la d'aquest era de color roig— i que sentia una afició irrefrenable per les bagasses, però no pas per lliurar-se a cap mena de disbauxa sensorial convencional, sinó per engegar el joc fúnebre i ancestral del botxí devers la seua víctima —als documentals del Cousteau també se'n veien, de jocs fúnebres, entre depredadors i depredats. Tot i això, l'expressió de penediment del que aleshores era l'individu més buscat de la ciutat i, per extensió, de l'estat, ens tornava la convicció que, en el fons, no era un mal tipus, el Curtis aquell, sols una miqueta impulsiu, potser. L'Esbudellador tampoc no era un mal tipus. Ni aquell que eixia en la televisió caminant per un carrer fosc, que matava les seues víctimes amb la punta del paraigua untada d'un verí mortífer mentre una veu espaordidora que m'esborronava amb ferocitat, sobretot quan era a casa de Francis, a qui li agradava veure la televisió a les fosques per donar-li més emoció, ressonava tot dient: «¿Es usted el asesino?». De fet, la majoria dels assassins que havia vist al cinema o en la televisió eren persones d'allò més normals que en la seua vida diària semblaven incapaços de matar una mosca, però que no sabem per quina raó insospitada i imprevisible

es veien sotmeses a un transformació sobtada que els convertia en individus més aviat poc recomanables, si més no per a determinades activitats.

Aquella reflexió al voltant del de la gorra de la mateixa marca que la de Cousteau, del del barret de copa alta i del del paraigua homicida, em va suggerir una idea desassossegadora: qualsevol ciutadà d'aspecte corrent i inofensiu podia amagar sota aquella aparença anodina i poc sospitosa una mala bèstia adormida capaç de dur a terme les majors atrocitats. Vaig girar el cap dissimuladament i vaig observar durant una estona les expressions absortes dels espectadors, tot tractant d'intuir si alguna d'aquelles cares tan familiars podria ocultar en realitat algun afer sagnant, secret i inconfessable, i vaig arribar a la conclusió que no semblava que una boina fóra la vestimenta més idònia per a un criminal —la qual cosa em va permetre descartar-ne uns quants—, i que ben segur que menjara pipes i eructara de manera tan compulsiva no podia esdevenir fàcilment un assassí compulsiu —la qual cosa em va permetre descartar la resta. Una esgarripança violenta, però, em va recórrer el cos de cap a peus. Per un moment vaig imaginar els carrers del poble deserts, foscos sota els feixos de llum groguenca i tènue dels fanals que tot just havien instal·lat feia poques setmanes, i, al bell mig d'un atzucac, la silueta allargassada i mig en penombra d'algú amb gorra de llana negra i guants, com l'Estrangulador, o amb un barret de copa alta i un ganivet de carnisser del mercat central d'Alacant, com l'Esbudellador, o amb barba frondosa i un paraigua comprat a Andorra empastifat de verí, com «*Esustedelasesino*». Sortosament, la imatge de la iaia, asseguda en una cadira de boga a la porta de casa, fent tertúlia amb altres veïnes, fruit de la frescoreta que oferien les nits en aquell estiu, tòrrid durant el dia, i esperant la meua tornada per

preguntar-me si volia un got de llet abans d'anar al llit, va fer que respirara alleugerit.

Els iaïos i el tio Toni seien cada nit al carrer, davant les immenses portes de l'antiga fusteria, obertes sempre de bat a bat. Quan els meus pares hi eren, també hi seien; i la tia Vicenta; i els oncles, el cap de setmana, en tancar el petit supermercat familiar. A la vetlada s'afegien, segons el cas, veïns, amics o algun conegut que passava per allí i feia una parada per tal d'intercanviar una estona de conversa. Els menuts, mentre sopàvem un entrepà o quan ens cansàvem de jugar amb tota la xicalla que es congriava a la placeta, escoltàvem en silenci les xarrades dels grans, asseguts en l'escaló d'entrada a la casa, o en la base de la pedra que servia de marc al batedor i que formava una mena de seient arrodonit on cabien ben bé els culs de dos de la canalla. D'aquesta manera, el número 29 del carrer Paradís era un eixam humà on es barrejaven rialles, converses, discussions, acudits, rondalles, xafarderies, històries de la guerra i del poble, olor de bambines i rotllets morenos i rotllets d'anís de la fàbrica que hi havia al fons del carreró, algun cotxe despistat amb matrícula de Madrid que demanava per la fàbrica de bambines, rotllets morenos i rotllets d'anís que hi havia al fons del carreró, campanes tocant els quarts i les hores, flaire de gessamí, plans per a l'endemà, cants de grills, silencis esporàdics i il·lusions estiuenques.

Era aleshores, igual que a les nits d'hivern a la vora del foc, quan la iaia lluïa amb més força el seu repertori. De vegades explicava històries que ja havia contat una pila de voltes, cosa que no ens importava gens ni mica i que no impedia que les tornàrem a escoltar amb la mateixa atenció que la primera vegada. «Durant la guerra —contava— els anarquistes van dir que s'havia acabat la propietat privada, que tot era de tots; i ens deien “companys”.

Nosaltres, com tot el món, no en teníem massa, de terres, només uns quants bancalets de tarongers i ametlers. Un dia que vam anar la tia i jo per collir un grapat de taronges, ens vam trobar un d'aquells, l'escopeta al muscle, collint-ne uns cabassos. Quan li vam demanar què feia, ens va contestar allò que ja havíem sentit altres voltes: que la terra era de tots, que s'havien acabat els privilegis, que si naps, que si cols. Aleshores jo li vaig contestar que, en eixe cas, nosaltres aniríem al seu bancal a collir-ne també un grapat de les seues. El *beato* aquell ens va dir que no podíem fer això, que no podíem agarrar coses d'una propietat pública, que seria com cometre un robatori a la comunitat. "Això sí que està bo! Tu sí i nosaltres no?" –li vaig dir—. "On s'ha vist això?". I va i ens diu el bordegàs que el seu cas era diferent, "*companyera*". "*Companyera*? Jo de tu no sóc res, ni *companyera*, ni *companyero*", li vaig respondre tot bollint-me la sang al cap, i a vore si m'expliques per què tu pots vindre al meu bancal i collir el que et ve de gust, i jo no puc fer igual al teu". Aquell ens va recomanar que ho deixàrem córrer i no li calfàrem els testos, que ell estava allí com a representant del sindicat, que estava prohibit collir res de l'horta sense permís i que ens en tornàrem a casa i tinguérem la festa en pau. Jo li vaig contestar que a mi tant em feia el sindicat, com les autoritats, com la propietat pública, que si es pensava que era molt home, ell, amb l'escopeta penjada al muscle, i que tot seguit me n'anava al seu bancal a collir totes les taronges que m'apetiren. "Mira, dona, que no tindrè més remei que denunciar-te", va dir aquell, roig com un titot i contenint a penes la seua ira. "Doncs, denuncia'm", li vaig dir. Hala! I allà que ens en vam anar, la tia i jo, mentre aquell pobre diable tirava cap a l'Ajuntament per denunciar el delicte. Aquell dia en vam carregar bona cosa, de taronges. »

Certament, la iaia i la tia van anar a juí. Totes dues van ser citades per tal de declarar sobre aquell suposat robatori que havien comés amb traïdoria i diürnitat. En aquella època ma mare era un nadó que encara prenia pit i no s'estava per la feina d'entendre afers de denúncies, testimonis, declaracions i d'altres formalitats que adornen un judici, mal que aquest se celebrara d'una manera més aviat casolana en la sala de plens de l'Ajuntament, la porta de la qual s'obria i es tancava contínuament, amb gent que hi entrava i n'eixia sense cap mirament, per a desesperança d'un jutge que amb prou feines es feia sentir per damunt de la cridòria general que atapeïa la sala, l'antesala, el rebedor i la resta de dependències municipals. La casa consistorial no havia estat mai tan casa del poble com aquell dia. Quan, després de més de dues hores esperant el seu torn, l'uixer va dir en veu alta els seus noms, la iaia, amb la mama al braç, i la tia, hi van entrar amb els ànims ja tan recalfats per la tardança, que més d'un va sentir certa compassió pel pobrissó del jutge que havia d'escoltar, amb tota l'atenció que li permetera aquell guirigall angoixant, les declaracions visceral i inqüestionables de dues dones tan convençudes de la rectitud de la seua actuació per mor de la manutenció familiar, com orgulloses de la seua rebequeria davant aquells caparruts de bragueta orgullosa que alçaven el braç amb la mà oberta o amb el puny tancat, segons el cas, i que els havien portat a una guerra sense trellat que s'enduia marits i fills. Tot just arribaren davant la presència del jutge, i mentre es llegien els càrrecs pels quals eren jutjades, ma mare va decidir que era l'hora de menjar i ho va fer palés de la manera com ho solen fer els nadons, amb uns plors esgarrats, inconsolables i incontrolables que fins i tot ofegaven la veu, ja prou aigualida per les xerradisses del públic assistent, d'un secretari entestat a acabar de llegir el plec de càrrecs que tenia al seu

davant. El jutge es va endur les mans al cap i va demanar a la iaia que fera callar la xiqueta, que cada vegada plorava amb major exacerbació i desesperança, a la qual cosa la iaia va respondre que si no les hagueren tingudes tant de temps esperant per entrar, allò no passaria, que la xiqueta tenia fam perquè era l'hora de prendre el pit, que mentre no l'alletara continuaria plorant, que era un nadó i, per tant, tenia dret a plorar, que el que era una vergonya era que les hagueren portades a juí per haver collit unes quantes taronges d'unes terres que eren de tots, i moltes altres coses que hauria afegit si no haguera estat perquè el jutge la va interrompre i va ordenar que feren fora la xiqueta, a la qual cosa la iaia va respondre que si la xiqueta se n'anava, ella també ho faria, que veges tu com havia de deixar la seua filla a soles amb un desconegut, que si volien tancar-la a la presó, que la hi tancaren, i que el dia que tornara el seu home del front ja veuríem si eren tan valents com aleshores amb unes pobres dones que només que havien collit un grapat de taronges per donar de menjar a la família. El jutge tornà a interrompre aquell enfilall de raons i digué, a punt d'esclatar ja: «Doncs bé, que es quede la xiqueta». Llavors la iaia va dir que la xiqueta no s'hi podia quedar perquè era l'hora de donar-li el pit i els nounats no entenien d'instruccions ni de sentències. Allò va ser prou per a traure definitivament el jutge de polleguera. Va colpejar violentament amb el palmell de la mà tres o quatre voltes la taula que tenia al davant, mentre deia, amb una veu tan enfurismada que semblava que algú haguera acusat la seua mare del delictes més execrable que hom poguera imaginar, que el cas quedava vist per a sentència i que tothom abandonara immediatament la sala, aquelles dues senyores i la criatureta abans que ningú.

El juí de Jack l'Esbudellador, si és que n'hi haguera hagut, segur que no s'hauria assemblet gens ni mica a aquell que la iaia ens narrava any rere any amb les mateixes falques, els mateixos gestos i les mateixes ironies malèvols. De tota manera, l'últim glop de Mirinda calenta i la bossa de plàstic dels torrats pel terra anunciaven ben clarament la fi de la pel·lícula. Tant se val que la policia detinguera l'estrangulador de Boston després de tossudes recerques i troballes, per jutjar-lo i condemnar-lo a cadena perpètua o a la cadira elèctrica o a la cambra de gas, vestit elegantment amb una granota neta i lluenta, igualeta que les que visten els del butà —que aleshores ja es notava que a Amèrica estaven molt més avançats que ací, on es matava la gent amb el garrot, un mètode, sens dubte, molt més arcaic i rústic—; tant se val que es llançara de cap al riu en un intent desesperat per fugir de la bòfia i que uns dies més tard apareguera el seu cadàver surant-hi, o que no apareguera mai i així poder fer la segona part de la pel·lícula; que renunciara a la seua mísera vida d'assassí de meuques per invertir el seu temps en una feina molt més lucrativa, convertir-se en proxeneta d'anell d'or, collarets d'or, rellotge d'or, camisa hawaiana descordada amb pèls del pit a la vista i ulleres de sol model Ray-ban comprades a Andorra juntament amb dos cartons de Malboro, una botella de Johnny Walker, un parell de formatges i un paraigua com el del seu col·lega; que es vestira amb roba de dona i que es barrejara a la babalà, acompanyat de Jack, el Lemon, no l'Esbudellador, amb una orquestra de senyoretes entre els departaments d'un tren que els portava de gira pels Estats Units. Tant se val. El cas és que una paüra tan ferma i consistent com irracional i arrelada m'havia envaït des dels talons fins a l'últim dels meus cabells arrissats i rebels.

La llum dels tubs fluorescents que hi havia sota el porxo es van encendre acompanyant els títols de crèdit de la pel·lícula. No

em vaig parar a llegir-los —ningú no ho feia. El presagi de malsons amb llums emboirades i esmorteïdes em va fer eixir del cinema capmoix i consirós. Les veus dels altres, caminant carrer avall, se m'esvanien entre el soroll de trepitjades i aqueixa mena de brunzit que acostuma a comparéixer en el preludi dels grans silencis. Quan vaig girar a l'esquerra per enfil·lar el camí de casa, Cisco em va fer un colp de mà a l'esquena a tall de comiat. En aquell precís moment em vaig adonar que hi havia quelcom que feia aquella nit diferent de les altres. De primer no vaig saber exactament què era. Només quan la gentada es va dispersar pels carrers del poble i les úniques passes que vaig sentir van ser les meues, en vaig ser conscient. El zum-zum a les oïdes s'havia fet més tangible que qualsevol altra nit d'aquell estiu xardorós i plàcid, tant que la certesa del meu descobriment va ser com una punyada al clatell que em va fer eixir del meu capficament. Era el silenci, un silenci afalagador però esquerp que s'escampava pertot arreu omplint fins l'indret més amagat. Si paraves atenció, podies sentir-lo esmunyint-se per tots els racons com una llengua de boira que s'esbargia lentament i subtil. D'altres nits, el camí de tornada a casa després d'haver recorregut pas per pas tota la cerimònia que acomboiava el 007, Tarzán o els del Río Bravo, es duia a terme enmig d'una lleugera remor de veus fent una xarrada abans d'anar a jòc. En cada porta, igual que féiem nosaltres a la fusteria, els veïns seien després de sopar, aspirant tot d'una les primeres alenades de la frescor de la mitjanit i les darreres frases del dia. El trajecte, doncs, des de La Pista a casa, era un seguit de saluts-comiats que et feien companyia, com una mena de pont bondadós, i et duïen en un tres i no res fins a la tassa de llet amb rotllets que la iaia preparava tot just ens veia aparéixer per l'extrem del carrer i amb què es despatxava un jorn més.

Era, si fa no fa, igual que el dia que aplegàvem al poble. Mon pare no tenia cotxe —tampoc no tenia carnet— i viatjàvem sempre amb La Callosina. Eixia de l'estació d'autobusos a les cinc i mitja de la vesprada i arribava al poble, amb una rara puntualitat europea, quan passaven cinc minuts de tres quarts de set. Arrere quedaven una hora i vint minuts de calor sufocant, parades esporàdiques per tal d'arreglar viatgers esporàdics, revisors que cantaven els pobles on arribàvem, vomitades en bossetes de plàstic —especialment de Centet, el meu germà—, olor de tabac dels cendrers bruts plens de burilles, i esguards ansiosos dels hòmens a la recerca d'alguna turista amb biquini quan l'autobús s'aturava uns quants minuts a Benidorm. La parada de Benidorm era d'allò més fastigosa; primer, perquè ja feia una hora que viatjàvem, que, en realitat, segons la noció del temps dels infants, equivalia a unes quantes hores; d'altra banda, perquè ens hi estàvem una estona més llarga que en qualsevol altre lloc. Era l'hora en què la gent de la comarca que hi baixava a treballar en els incipients negocis de l'hostaleria o de la construcció —companyes fidels del desenvolupament brutal i irracional que ha caracteritzat el turisme a les nostres contrades— plegava veles cap a casa, amb el recapte buit sota el braç i les marques de la fatiga dibuixades en uns rostres socarrimats pel sol de l'obra o pel reflex de les safates amb cerveses, refrescos, *thankyous* i *mercies*. Va ser allí, en la parada de Benidorm, on vam rebre les primeres nocions del futur aprenentatge d'idiomes, a través d'uns cartellots que hi havia a la porta d'un banc i d'algun comerç, on es podia llegir «*cambio-change-exchange-wessel*», al costat d'unes banderetes. La Callosina s'omplia de gom a gom; talment com si fóra l'autobús de la línia M que ens duia tots els dies de juliol des de Sant Blai al Postiguat, farcit de madrilenys que no deixaven passar l'ocasió de

manifestar un cert menyspreu caritatiu i autocomplaent envers aquell poblet-ciutat que aleshores era Alacant, en comparació amb la ciutat-capital-que-té-de-tot-i-més-barat que era Madrid —«*Pues en Madrid...*» era la manera que tenien de començar cada frase, la qual produïa de seguida una ganyota de desplaença entre uns nadius ben pagats de la seua ciutat, petita i coqueta. A Benidorm pujava un fum de gent que romania dreta al corredor central, i els pares i les mares es posaven els xiquets als genolls per tal que altres viatgers pogueren ocupar els seients, en una demostració clara d'una solidaritat evident entre afins per raons de veïnatge, feina o, simplement, companyonia provisional. Molt de tant en tant s'hi afegien alguns turistes, francesos sobretot, en direcció a alguns dels escassíssims hostals que es podien trobar terra endins, una mica allunyats de cremes bronzejadores i xiringuitos de platja. Quan reiniciàvem la marxa, ho féiem amb la joia de saber que en a penes un quart d'hora més seríem al lloc. Tot just enfilàvem la recta d'entrada al poble, la impaciència ens feia remoure'ns desficiosament, amb una bona dosi d'espurnes als ulls. La Callosina parava a la carretera. Normalment allí ningú no esperava ningú. En aquell llogarret tan poc acostumat a grans esdeveniments o episodis sobtats, l'arribada de l'autobús era un fet puntual i anodí més en el decurs diari de la vida dels seus habitants. Per a nosaltres, en canvi, era una fita que es repetia any rere any, sense perdre ni un bri d'aquell encant que devoràvem a glopades gola avall. Aleshores mon pare agafava les maletes que l'home aquell de camisa blanca, llapis a l'orella, cigar en la boca i talonari de passatges en la butxaca de la camisa, havia anat dipositant ordenadament, segons els llocs de baixada, en el ventre d'aquell vehicle llarg, pudent i marejador, i tots quatre enfilàvem el carrer costera avall, amb la panxa buida —alguns més que altres— i el cor

atipat —llavors el papa encara podia omplir el cor sense por que li'n rebentara un tros, com va esdevenir uns anys després una matinada d'un octubre plujós. A mesura que passàvem per davant de les portes, sempre obertes, de cada casa, i trobàvem els veïns asseguts al carrer en cadires baixetes de corda —els hòmens, normalment, gaudint d'una cigarreta; les dones, normalment, fent ganxet; els xiquets, sempre, berenant—, els meus pares alentien el pas i, sense deturar-se, saludaven i rebien els saluts dels que feia mesos —alguns fins des del darrer estiu— que no havíem vist. «Com esteu?», «Com esteu?», «Ja esteu ací?», «Ja estem ací», «Vos quedeu molt de temps?», «El que queda del mes», «Ai, Marededéusenyor! Com s'han fet de grans els xicons!», «Ai! Ells cap amunt i nosaltres cap avall!», «Ei, què tenim de fer!» «Què tenim de fer!», «Ja ens vorem», «Ja ens vorem». Era sempre la mateixa fórmula, amb gairebé les mateixes paraules i expressions, que es repetien com una mena de protocol establert al llarg dels temps. Només ara el pas dels anys m'ha fet comprendre el veritable sentit d'aquell ritual germanívol de benvinguda i retrobament, d'absències i presències enyorades.

Tanmateix, aquella nit era diferent. Tal com havia anticipat la iaia, la pel·lícula havia acabat tard, més tard que altres voltes, prou perquè es fera l'hora d'anar a dormir, especialment per a aquells que l'endemà havien de tornar al tall de l'horta, l'obra o la casa i els fills. Aquell silenci cru em va resultar d'allò més estrany i em va produir una sensació desconeguda fins aleshores, no pas per l'efecte d'aquelles pel·lícules que em desvetlaven sense miraments, sinó més aviat per la buidor, pel silenci, tan insospitat com desconegut. Caminava per un carrer buit i silenciós. No hi havia ningú. No s'hi sentia el xiuxiueig característic de les converses nocturnes, ni la cridòria dels xiquets i les xiquetes jugant a conillets

a amagar o al pollet anglès o a cavall fort, ni les rialles franques, producte d'algun acudit, ni el murmuri còmplice de l'esment d'alguna xafarderia de què ja es tenia una vaga coneixença però que no havia tingut encara el reconeixement i la solvència que atorga la manifasseria popular. El panorama, quan vaig enfil·lar el meu carrer, em va semblar desolador: llànties d'una llum pàl·lida i esgrogueïda al voltant de les quals voletejaven bestioles de tota mena, portes tancades i poals de fems arrengrats en totes dues voreres, que conformaven una mena de seguici que anava obrint-me pas a banda i banda. I silenci. I buidor. Aleshores una allau d'imatges em va acudir a tall de recordatori de nits de païra i d'insomni, i de premonició d'una altra nit llarga, fosca i desassossegada. Pel meu cervell van desfilar, llavors, tota la cort de Jacks i rosses tenyides, dimonis i endimoniats, flames infernals, campanades a mort, nits de difunts, pecats mortals, divendres de passió i oficis, fins del món llargament anunciades pel retor del barri, olors d'encens, taüts, Dràcules i Fumanchús, alens de capellans escodrinyant-te l'ànima i absolut-te de les faltes, imatges de sants amenaçadors, flames de purgatori, condemnes eternes, diumenges sense missa, plagues bíbliques, cambres fosques en la petita escola de Doñapilar, comunistes-rojos-masons en el gran col·legi dels Maristes, Rebeques —«*sombra de Rebeca, sombra de misterio*»— hòmens del sac i hòmens llop, calaveres, casetes de bruixes, l'eternitat, Marietajavaigpelprimerescaló, esperits i morts sense confessió, que sovint m'acompanyaven en el meu son i en els meus somnis i que em feien cridar la mama a mitjanit perquè em portara un got d'aigua que em deslliurara, ni que fóra per uns minuts, d'aquella comitiva espaordidora que mestres afectes al règim i clergues —ungla i carn del règim— van procurar, i van aconseguir, ficar molt endins de les nostres quimeres.

En aquells moments no sabia exactament què fer. La idea que la iaia s'haguera gitat i que, per tant, haguera d'entrar tot sol a casa, em feia alentir el ritme de les passes. D'altra banda, pensar que la iaia encara estiguera desperta, esperant-me, com en moltes altres ocasions, acabant d'enllestir alguna feina de la llar o inventant-ne alguna de nova, donava ales a unes cames que començaven a fer figa enmig d'aquell al·livió d'evocacions que negaven a borbollons la meua ment. El toc de tres quarts d'una em va esborronar violentament i em va fer avivar el pas fins que vaig arribar a la porta de la fusteria, solitària, tal com havia constatat ja a boca de carrer. Vaig intentar obrir la portella, però estava tancada. Aleshores vaig esperar uns segons tot tractant de percebre algun soroll que servira de senyal que encara hi havia activitat a l'altre costat d'aquelles portes gegantines amb les inicials F i D cisellades i emmarcades en la part superior a colps de suor i de cisell. L'espera, però, va ser en va. Vaig romandre immòbil una estona més i, a la fi, vaig decidir agafar la clau que la iaia deixava sota la persiana, a l'ampit de la finestra de la seua cambra, que era justament al costat de la porta d'entrada, quan se n'anava a dormir abans que hi arribàrem. Hi vaig furgar ansiosament demanant a Déu que se li haguera oblidat de deixar-la-hi i em vera obligat a cridar-la perquè m'obri la porta; i com si algú haguera sentit les meues pregàries..., la hi vaig trobar de seguida. La vaig ficar-la al pany i la vaig rodar alhora que alçava la balda. No vaig tenir gaire cura de no fer soroll; ben al contrari, cadascuna de les meues accions pretenia, encara que inconscientment i procurant de no despertar el iaio —cosa força difícil, despertar-lo, a causa de la seua sordesa—, provocar aqueix so que, per insospitat i diferent, et trenca el son i et fa alçar el cap del coixí i, en el cas de la iaia, llevar-se del llit, tot sabent quin n'era el motiu i qui l'artífex. Hi ha

dies, però, que atzar i malaurança són termes sinònims, i sort i dissort, malastrugança i ventura, s'agafen fraternalment de la mà i es conjuren per fer la vida una mica més difícil del que ho és habitualment. Aquella nit la iaia, descreguda i agnòstica —després de la guerra es va haver de casar per l'Església, quan ja havia tingut una filla, obligada per les circumstàncies polítiques—, no aparegué amb la seua camisa de dormir blanca, molt semblant a les que portaven els àngels del quadre aquell de la cambra de la tia Vicenta, que salvaven les ànimes de les flames del purgatori enlairant-les cap al cel davant l'atenta mirada d'una marededéu amb el Jesuset al braç. Quan vaig entrar en aquell rebedor ample, amplíssim, on Cento i jo posàvem cadires a manera de porteries de futbol i hi jugàvem, vaig buscar a les palpentes l'interruptor de la llum. Enmig del silenci només vaig sentir més silenci, i els seus sons, els sons del silenci: els cruixits dels mobles, el brumit del motor de la nevera, el degoteig de l'aixeta de la cuina, el tic-tac del despertador redó de campana del iaio —dormir amb ell al costat era, si fa no fa, com fer-ho al bell mig del cor de la maquinària del Big Ben— i els roncs, també del iaio, uns roncs que barrejaven a la perfecció els de l'ós logui quan hivernava en una cova al costat de Bubú al parc de Yellowstone i els de Pere Picapedra després d'una partida de bitlles i quatre cerveses; sons ben distints dels que, en aquella època, cantaven un, alt i ros, i un altre, baixet i moré, i que anys després vam cantar també nosaltres, vestits amb texans, jupetí, espardenyes i passió juvenil.

El trajecte des del rebedor fins a la meua cambra, a la planta de dalt, era un seguit d'interruptors que s'havien d'encendre i d'apagar. Així, després d'encendre el llum del rebedor, un d'aqueixos de vímet amb una bombeta al centre, vaig recórrer els vuit o nou metres del corredor, ampli i flanquejat, a la dreta, per la

cambra dels iaïos, per una petita saleta oberta, pel rebost i, per damunt d'aquest, per les escales que pujaven a les habitacions de dalt, i, a l'esquerra, per les cambres del ti Toni i la tia Vicenta. A continuació, el corredor es feia una miqueta més estret i, també a l'esquerra, s'obria un espai on hi havia el segon llum que vaig encendre, en aquest cas un tub fluorescent. Aquest entrant feia el paper de sala d'estar i de menjador. Tenia una taula de fusta massissa, tallada a mà, a la vora d'una llar gran, i voltada de cadires de fusta i corda, i donava pas a la cuina i, a través d'aquesta, a la cambra de bany. Un colp activat aquest segon interruptor, vaig haver de desfer el camí per tal d'apagar el llum del rebedor. La llum que desprenia el tub, freda, blanquinosa i asèptica, em va suggerir immediatament el dipòsit de cadàvers i el rostre lletós i inexpressiu dels seus clients —en les darreres dues hores, clientes. Tot tremolós, vaig travessar la cuina i vaig entrar al lavabo. Després de pixar i rentar-me les mans i tornar a pixar, vaig decidir que, ateses les circumstàncies, potser no era el moment més oportú de perdre temps llavant-me les dents. Vaig beure i vaig omplir un got d'aigua per portar-lo a dalt, no fóra cas que a mitja nit tinguera set. Al peu de l'escala hi havia una clau que encenia una bombeta escadussera que il·luminava una porta situada al capdamunt, la qual donava pas a una sala grandíssima on es barrejaven tota mena de mobles —cadires de braços, aparadors, taules, cofres i armaris— que, com sol ocórrer en aquests casos, hi havien anat a parar al llarg del temps, en ser substituïts per uns altres de més nous a cals oncles o a casa nostra. No cal dir que, després d'encendre-la, vaig haver de tornar sobre els meus passos per ofegar aquella llum blanca que tant m'esverava. El fet que la bombeta fóra allà dalt feia que l'escala s'il·luminara amb prou feines i que el meu cos pujant-hi remisament projectara en la paret una

ombra tan desmesurada com la basarda que afluïa en forma de gotes de suor per cadascun dels meus porus. Després d'un primer tram, el més llarg, al final del qual hi havia un petit replanell i una porta, sempre tancada, l'escala feia una revolta a la dreta i, sis o set graons més endavant, una altra més, també a la dreta. Quan vaig arribar al replà i vaig passar per davant d'aquella porta que només havia vist oberta una vegada, uns anys enrere, el zum-zum que m'acompanyava des de l'eixida del cinema va esdevenir un xiulit agut i penetrant que em burxava l'oïda i es barrejava sense ordre ni concert, pell endins, amb els batecs atropellats i eixordadors del meu cor. Instintivament, vaig pujar els últims escalons corrents, com si algú m'esperonara l'ànima. Quan vaig arribar a la porta de dalt, semblava que la vida se m'escapara per una boca que esbufegava violentament tot anhelant l'aire que aquell terror irracional li negava. Vaig allargar el braç fins a l'altre costat de la porta i vaig toquejar la paret amunt i avall cercant un altre interruptor, alhora que apagava el llum de l'escala. L'estança de dalt tenia cinc dormitoris, tres en una banda i dos en l'altra, tots cinc buits aquella nit. Apressadament, vaig menar els meus passos cap a la meua habitació, situada a l'extrem dret i que donava a la terrassa i al pati, en la part posterior de la casa, una terrassa que de dia ofería una vista fantàstica i lluminosa però que aquella nit no ofería més que una finestra oberta a una lleugera brisa que s'agraïa enmig de tanta basarda, perseguit pel soroll de les meues trepitjades sobre aquell sòl blanc de terra i algeps, que retronyien amb ressonàncies hollywoodianes i s'escampaven sota un sostre alt, altíssim, mentre feien cruixir els mobles i vibrar les figuretes de vidre i de ceràmica que hi havia damunt de cada una de les nombroses andròmines-records —«com vols que ens en desfem si estan noves!», deia la iaia sovint— que s'hi trobaven. Una vegada

dintre, vaig encendre un petit i antic llumener de taula i vaig desfer per darrer colp el camí, per apagar el penúltim llum que havia encés en aquella mena de viacrucis dolorós en què les estacions havien estat substituïdes per interruptors de tota mena.

Quan vaig tancar la porta —cosa que no feia mai—, la tremolor de les mans no em permeté despullar-me tan ràpid com haguera desitjat. El jersei era tot xop i les gotes de suor queien al terra sense cap mirament. Vaig obrir la finestra de bat a bat. Justament al davant hi havia l'escola i, una mica a la dreta, a tir de pedra, a l'altra banda d'un barranc abancalat farcit de tarongers, es podia veure el poble veí, quasi a l'abast de la mà, amb els carrerons solcant un tossalet en què destacava, il·luminat per una lluminària ataronjada, un campanar baixet i cofoi que feia els tocs compassadament amb uns quants segons de desacord respecte del nostre, i, al capdamunt, el cementeri. El poble, vist des d'allí, tenia certa semblança amb les casetes i els hotels de plàstic que edificàvem —uns més que altres, i jo ben pocs, tot siga dit, que mai no he estat un home, diguem-ne, de negocis— en qualsevol carrer, plaça o avinguda del tauler del Palé, amb un got de llet amb Cola-Cao a un costat i quatre bambines a l'altre. Una alenada d'aire fresc em va recórrer el rostre, però no va ser prou per a eixugar aquells regalims de suor que s'obrien pas a través del front, els pòmuls i el coll, tot i que aquell ventijol em va semblar un regal indeliberat, una mena de distracció passatgera que em va fer oblidar per uns instants el que havia esdevingut ja una fosca vasta i força ingrata, anunciada a la bestreta amb els primers xarrups de refresc i NODO. Quan a la fi vaig jaure al llit, ben a la voreta i amb l'ai al cor, colgat entre els llençols malgrat la basca, vaig parar esment que ni tan sols havia flitat la cambra. La idea d'haver de suportar la coentor de les picades d'algun mosquit assedegat —i les consegüents

rascades, que feien augmentar gradualment la picor i, en conseqüència, la violència dels esgarraps, la qual cosa eixamplava l'extensió i la intensitat de la coentor fins que tot allò esdevenia una seguit de moviments desordenats i nerviosos que feien dubtar el més pintat de la necessitat d'algunes bestioles per a l'equilibri de la natura—, la idea de compartir la nit amb un company de viatge tan desficaciat, encara que se'm feia dura de pair, no va ser prou convincent per a fer-me alçar del llit i amollar una bona arruixada de «*Bloom, las mata bien muertas*» que em preservara de tan incòmodes acompanyants. Molt menys encara quan, després de rumiar detingudament els avantatges i els inconvenients de dur a terme un acte de valor tan eixelebrat, vaig recordar que el flit era fora, damunt la còmoda que hi havia sota un quadre que mai no m'havia agradat massa, amb dotze individus amb els cabells i les barbes llargues que seien al voltant costat d'un altre que els oferia un tros de pa i una copa de vi. Allò va esvair els últims dubtes sobre la conveniència o no d'una incursió agosarada més enllà del llindar de la porta. Vaig romandre arronsat, ben apegat a la tauleta de nit, amb el cos gairebé mig fora del matalaf, amarat de suor, amb el llençol per les galtes, totes dues bullint, i sentint a cau d'orella el parlar insolent, insistent i desconsiderat d'un mosquit que amenaçava de fer la guitza fins que acabara emborratxat de sang poruga si no s'hi posava remei taxativament. Altres nits encenia els llums i, drap, samarreta o calçotets en mà, dempeus damunt del llit, escodrinava minuciosament l'habitació fins que albirava, destacant sobre la blancor de les parets o del sostre, aquella bestiola de cames llargues i fibló ignominiós que, des d'aquell precís moment, tenia els segons comptats, exactament els que trigava a llançar sobre ell, amb totes les forces, la peça de roba elegida per a l'ocasió, convertida en espasa flamígera improvisada que

expulsava aquell pobre desgraciat, panxacontent i incaut, del carrer Paradís 29, i acabava convertint-lo en un empastre impregnat de roig i, alhora, un altra víctima del cicle de la vida, homenatjada amb honors d'estat en el paradís dels insectes.

Aquella nit, però, no vaig ser capaç de moure ni un sol múscul malgrat les onades de suor que m'envaïen, la calor asfixiant, la picor incipient, el convidat no de pedra que voletejava fent ziga-zagues al meu voltant, les ganes de pixar —tan pressentides com temudes— que em van entrar només un quart d'hora després d'haver-me gitat, la picor assentada i la set que m'abrasia la gola. Vaig provar de pensar en coses més agradoses, però fou inútil. Cada volta que encetava un pensament nou, aquest acabava desembocant indefectiblement, al cap d'una breu estona, en l'ombra sinistra d'un bergant vestit de negre, amb gorra de llana o barret de copa alta de color negre, guants negres i ànima més negra encara, que obria la porta i avançava en direcció al capçal del llit, braç enlaire i navalla, destrat o paraigua en mà. Vaig tractar d'evocar algun dels acudits de la iaia, alguna de les seues carasses, alguna de les seues històries. De vegades, i especialment en nits com aquelles, el seu record m'aconhortava i em feia somriure enmig de la foscor. Tant de bo hi haguera aleshores la iaia, al meu costat, amb una bosseta plena d'allò que feia per Nadal, quan agafava de la botiga un grapadet d'ametles, un altre d'avellanes i un altre de quicos, i torrats, i anissets, i els picava al morter fins que n'aconseguia un polsim dolç i salat alhora, que engolíem àvidament amb una cullereta. Tant de bo poguera sentir aleshores la seua veu sorneguera repetint anècdotes redundants i gastades de tantes voltes com les havia contades, però gairebé noves i fresques, quasi sense estrenar, d'un any a l'altre. Tant de bo la tinguera al costat contant-me com un dia, a les acaballes de la

guerra, el poble es va despertar emporuguit i circumspecte —ho narrava somrient, burleta, amb una rialleta tova que se li escapava de tant en tant d'una manera involuntària entre les dents postisses, com aquell que en sap el final i se'n riu a mesura que s'hi acosta. En aquells temps difícils i patits, de malfiances i recances, d'homes al front, dones al camp i nens al carrer, qualsevol esdeveniment que alterara la rutina diària era una sotragada —violenta per definició— al cor del poble. Contava la iaia que, aquell dia, l'anunci de l'arribada dels feixistes va somoure tothom, grans i menuts; els primers, els castigats a la consciència, pel que significava, tot d'una, el començament de la fi d'un lapse de tres anys massa amargs i massa llargs, i la premonició dels albors d'un altre lapse, probablement més amarg i més llarg encara —i tant que va ser més llarg!—; els segons, els premiats amb la innocència, pel que allò tenia de divertició, de novetat, i, sobretot, pel que, tot i que molts d'ells encara no sabien les beceroles, podien llegir diàfanament en els rostres encongits i desficiosos dels adults. Quan algú va avisar que els feixistes ja s'acostaven al poble, un eixam de xiquets, malgrat les recomanacions de les mares, van eixir corrents cap a la carretera entre el desori i l'excitació general. «Els feixistes! Que vénen els feixistes!». Ningú, entre els infants, no sabia massa bé què volia dir allò que ells mateixos cridaven carrer amunt i que, tot i el seu enfervoriment ignorant i pueril, anava semblant el seu pas de rostres taciturns i de mocadors per eixugar llàgrimes de rebel·lia, de temor, d'alleujament, d'enyorança per aquells que no hi eren o de desengany. Quan aplegava en aquest punt del relat, la iaia sempre iniciava una pausa breu i, fent grans extrems i amb la veu mig nuada, més aviat per les ganes de riure que no per l'emoció —no era pas emocionar-nos el que pretenia—, repetia emfàticament allò de la xicalla corrents comes ajudeu-me cap a la carretera al crit de

«Els feixistes! Que vénen els feixistes!», i ho tornava a dir un altre colp, ara ja rient francament, esperonada per l'expressió de les nostres cares, atentes i còmplices, tot esperant el final d'una història que ja coneixíem d'altres voltes, les rialles del qual preparava a la bestreta. Aleshores continuava el seu relat, xinoxano, però ara ja sense reiteracions ni interrupcions: quan la canalla va tornar de la carretera, l'expressió de cada un d'aquells galifardeus era una mostra franca d'aqueixa mena de barreja entre decepció indignada, honor agreujat i sensació d'estafa premeditada amb què ens obsequien els xicots, revestits d'una fatxenderia setciències tan ingènua com còmica, quan veuen frustrades les seues expectatives o les seues il·lusions: no havien pogut veure els feixistes perquè per la carretera no n'havia passat cap, de feixista; per la carretera només havien passat uns quants hòmens dalt d'uns camions que, amb els fusells als muscles, els havien saludat fent així amb el braç dret, tot estirant-lo cap amunt i amb el palmell obert; de feixistes, però, cap ni un.

La iaia tenia una manera de contar les coses que feia que, en la majoria dels casos, amb prou feines discernírem el que era una rondalla o un conte del que havia estat un fet real. Uns anys més tard, quan vaig comprar un llibre de rondalles d'aquestes comarques, era jo qui li'n contava. Emperò gairebé mai no em va deixar acabar-ne cap. N'hi havia prou amb unes quantes línies perquè se'n recordara i continuara la narració amb les seues pròpies paraules, gestos i sons —que, al fi i a la cap, això, i no una altra cosa, diuen que són les rondalles.

Tanmateix, aquella nit no vaig trobar consol ni companyia en cap història ni en cap record. Com ara tampoc no en trobe quan passe, de tant en tant, per davant del bancalet de tarongers que ella i el iaio van fer plantar quan els arbres només alçaven dos

pams, un mesos abans que la iaia se n'anara un dia de primavera, de bon matí, sense soroll i sense avisar. Els iaies van voler que els acompanyara a veure els tarongerets que tot just acabaven de plantar. Aquella va ser la darrera vegada que vaig veure els ulls de la iaia plens de lluentor. Era la lluentor d'aquell que dóna vida a un fill estimat. Va acaronar els arbres com qui acarona l'esquena d'un xiquet i l'espenta suaument perquè faci les primeres passes. Va ser la darrera vegada que li vaig veure aquella lluentor que tant enyore. Aquella nit, però, només vaig ser capaç de sentir les campanades que, per duplicat, van anar marcant el pas dels quarts i de les hores. Enmig d'aquell grapat de tocs, les primeres llums del dia em van saludar despert i esgotat. Va ser aleshores quan, finalment, una sopor ajornada i anhelada durant massa estona em va afeblir el pensament i va relaxar uns músculs engarrotats per la por i la fosca. El sol era ja fora quan em vaig adormir.

Aquella nit, ell, Toni, l'Estrangulador, el Curtis, el de la gorra de llana negra, l'hereu de l'Esbudellador, va entrar a formar part per sempre més dels malsons fastigosos que van atribolar la meua infantesa, assegut bastant lluny de la mà dreta de Déu Pare, una mica més avall de les flames del purgatori i a escassos metres de les de l'infern, que m'esperaven qualsevol nit, desitjoses com un gos famolenc, per no haver-me confessat conforme manava la Santa Mare Església. Van haver de passar uns quants anys perquè les imatges de l'Estrangulador de Boston, de Jack l'Esbudellador i del vell del paraigua enverinat, se m'esborraren definitivament del cap. Va ser una altra nit, la nit en què vaig veure com Bette Davis, amb aquells ulls que van donar nom a més d'una cançó, va escanyar, en el súmmum de la perversió, la seua germana bessona per fer-se passar per ella als ulls del món.

II

Caminava a espai, molt a espai, a espaiet, molt a espaiet. Caminava més a espai que ningú en el món. Caminava tan a espai que, entre pas i pas, els seus peus li dibuixaven en el rostre les faccions més flagrants de la impotència. Caminava tan espai que el seu rostre li dibuixava en el cos el gest més palés de la bondat. Entre pas i pas hi havia una mirada assossegada i lluenta que demanava perdó, amb la dolcesa dels mansos, per caminar més a espai que ningú en el món. Entre pas i pas hi havia el panteix dels intrèpids, dels vells heroics que fan de cada pas el punt de partida d'un altre pas guanyat al pas del temps; l'esbufec d'uns pulmons tan plens d'anhels com buits d'aire; l'assumpció serena del calvari; la lluita reposada. Entre pas i pas, hi havia el món sencer, la vida de dalt a baix.

El ti Toni patia vellesa prematura. Quan tenia quaranta anys, era com si en tinguera seixanta, i quan en va tindre seixanta, el seu cos era, per dintre, el d'un vell de noranta. Una trombosi prop dels cinquanta en va accelerar el procés i el va obsequiar amb la fatiga perpètua dels malferits i amb un gaiato per a tota la vida. D'aleshores ençà, érem nosaltres els qui, cada any, li'n regalàvem un de nou, de gaiato, el dia de la Santa Faç, per a atenuar-li la fatiga. Arrossegava els peus perquè no podia alçar-los ni un pam del terra. Quan topava amb un esglaó, hi restava enganxat com els ninots de corda que s'entesten a empènyer la paret a cabotades repetint-hi mecànicament els mateixos moviments per als quals han estat fabricats. Llavors, en un esforç suprem, tot fent servir el

gaiato, alçava el peu esquerre, el dipositava suaument dalt de l'escaló, alenava, prenia forces i alçava l'altre, el dret. La cara que feia durant aquells segons inacabables era la d'aquell que mamprén la darrera i més important feina de sa vida, com si el fet d'aconseguir-ho fóra una fita única i irrepetible; era la cara d'un infant que traça les primeres ratlles, estrenyent els ulls i deixant veure la punta de la llengua entre les commissures dels llavis, les celles arquejades, els dits agafant rústegament el llapis a punt de fer-lo rebentar; era la cara del que lluita contra ell mateix i contra la vida obcecada, i en fa un afer d'honor. Una vegada dalt, el gest se li transformava i el seu rostre esdevenia alleujat, com el de qui s'ha deslliurat d'una càrrega feixuga, ufà i desvanit per la proesa assolida, però sense perdre mai el deix modest dels que han nascut humils d'esperit. I, agraït, amb els ulls humits i el somriure franc, semblava que donara les gràcies pel fet d'haver-lo esperat, amb més o menys paciència, fins que acabara de pujar el rastell de la vorera o l'escaló del replà de l'escala o el de l'entrada de casa.

Un dels primers dies de cada mes acudia a la caixa d'estalvis que era dos carrers més amunt per cobrar la pensió. Sempre l'hi acompanyava algú, perquè no podia recórrer tot sol una distància tan gran. Si no hi havia escola, jo hi anava amb ell —aleshores tenia nou o deu anys—, i, a mesura que van anar fent-se grans, es van afegir a la tasca Cento, el meu germà, i Tolet, el meu cosí. Quan eixíem de casa, m'agafava fortament del braç amb una mà, mentre amb l'altra portava el gaiato; un colp llestos, encetàvem el camí, de mica en mica, prudentment. Per cada passa meua, encara curta, ell en feia tres o quatre, de manera que m'havia d'ajustar a la cadència del seu caminar per tal de no anar avançant a empentes i redolons, cosa que sol passar ben sovint quan dues persones caminen agarrades, però amb pesos, ritmes i llargàries diferents.

Ben bé podíem tardar mitja hora a arribar-hi. En tot aqueix temps no parlàvem perquè el tio concentrava totes les seues forces i el seu alé en l'impuls de cada cama. Mantenia la mirada baixa, com si el fet de vigilar el que feien els peus fóra l'empenta necessària perquè aquella maquinària rovellada i fora ja de garantia no deixara de funcionar definitivament, tot i que regularment alçava el coll i guaitava anhelós el camí que ens restava per recórrer, tornava a acotar el cap i prosseguia, si més no amb el mateix afany que abans, aquella mena de travessia homèrica a través de voreres acabades d'enrajolar —els solcs de les quals féiem servir els xiquets per fer curses de pixum— i carrers acabats d'asfaltar —la qual cosa va fer desaparéixer del nostre reduït univers urbà format pels quatre cantons en què jugàvem al futbol, a les xapes, a la baldufa, a cavall fort, a les guerres o a parí-parat, els pocs formiguers que encara no havíem depredat nosaltres mateixos amb gomes, pedres, trossets de fusta o més pixum. En arribar a la caixa d'estalvis —en aquells temps, l'única que hi havia al barri de Sant Blai—, acudíem a una finestreta, on un empleat li posava al davant un paper, un bolígraf, un «Bon dia, com estem?» i un somriure indulgent. Llavors el tio responia amb un altre somriure —aquest, però, mediatitzat per un panteix que reclamava a crits oxigen— i un «Bon dia» emés amb un filet de veu, agafava el bolígraf amb la mateixa tenacitat amb què agafava el gaiato i traçava, amb gran esforç, una «X» allà on deia «Firma»; allò de la ics no era perquè no sabera escriure, sinó per una simple qüestió d'economia vital. Tot seguit, aquell home disciplinat i amable que hi havia a l'altra banda d'un taulell encara sense cristalls antibales, li lliurava un petit feix de bitllets, generalment sense estrenar, que constituïen l'exigua, la miserable paga amb què en aquest país es recompensava i es recompensa una bona part dels malalts, les vídues i els jubilats. El

tio els guardava pausadament, acuradament, tremolosament, en una cartereta de mà que tancava voltant-la dues o tres vegades amb una goma elàstica.

Féiem el camí de tornada més de pressa, i fins i tot parlàvem, perquè era costereta avall i ell no havia de reservar per a la caminada tot l'aire de què disposava i així, tot i que d'una manera cauta i mesurada, intercanviàvem unes quantes frases, tothora pausades —si més no, les seues—, gairebé sempre jovials malgrat el cansament —si més no, les seues— i sempre assenyades —les seues. «Tens fam?», em deia sovint. «Sí», responia jo, que gairebé sempre en tenia. Aleshores el rostre li resplendia i, amb els ulls lluents de goig i de sorna, afegia mirant-me de fit a fit: «Et menjaries un gat?». La meua expressió de sorpresa i atordiment davant aquella pregunta tan desconcertant i forassenyada el feia riure sincerament, amb la franquesa entremaliada dels xiquets i amb la feblesa a què l'obligava el seu cos malaltús i envellit. Aquest atreviment de joia, de vegades, li provocava una tosseta dèbil però tossuda, i llavors ens aturàvem una estoneta, els temps just de dur-se el mocador a la boca per torcar-se els llavis, reprendre l'alé i fer una mitja rialleta abans de continuar el passeig; ell, encara rialler, aferrant-se amb més força al meu braç; jo, fent càbales sobre la solució d'aquella endevinalla i el significat d'aquell esguard enjogassat i entendrit per la innocència infantil del seu acòlit. Una vesprada que tots dos séiem a la porta de casa, al poble, em va revelar, d'una manera gairebé aforística, el perquè d'aquella pregunta que esdevenia tan periòdica com el cobrament de la pensió. «Si saberes què es tindre fam de debò, de bona veritat, et menjaries qualsevol cosa, fins et menjaries un gat», sentencià. Em va dir també que ell n'havia menjat, de gat, a la guerra, al front, més d'una i més de dues vegades, abans que un dia d'hivern en què la

gelor li tallava el rostre, en veure's enmig d'aquells camps de Terol, erms i coberts de gebre, i amb l'única companyia d'alguns companys tan erts per la por i el fred com els cadàvers d'alguns altres escampats ací i allà, es decidira a llançar el fusell i alçar els braços per lliurar-se als feixistes, els quals el tancaren una temporada a la catedral de Burgos, plena de gom a gom de soldats republicans presoners, fins que el deixaren tornar a casa, ja acabada —i perduda— la guerra. D'ençà que em va contar allò de la guerra, cada vegada que el tio em preguntava «Et menjaries un gat?», jo li responia que sí, astorat i admirat com estava encara per aquell relat que superava amb escreix, tot i que més prosaicament —almenys pel que fa als mixets—, els que llegia en els còmics aquells en blanc i negre i paper groguenc que contaven també històries de guerres — *Hazañas bélicas*, es deien— i omplien els escassos buits que deixaven en la nostra imaginació aventurera i heroica el *Jabato Color* i el *Capitán Trueno*.

En realitat m'estimava més el Capitán Trueno que el Jabato Color, no sabia dir si per allò del «*Santiago y cierra España*» —no va ser fins vuit o deu anys després que vaig saber qui era el tal *Santiago* i què collons feia aquell d'uixer dels valors patris— cada colp que envestia amb la seua espasa justiciera els malvats sarraïns fills d'Al·là —ja se sap: «les coses ben fetes, amb un somriure», que ens recomanaven en uns cartelletes que es podien veure en les portes d'alguns comerços fa pocs anys—, o si potser era pels seus fidels companys de proeses, Goliath i Crispín, amb qui formava una mena de trio ibèric, castís i *cañí*, precedent d'altres no menys ibèrics, castissos i *cañís* com Curro Jiménez, *el Estudiante* i *el Algarrobo* (*el Gitano*, malauradament, com és tradicional, no passava de ser un element més aïnes pintoresc que no hi pintava gaire); o si potser era per Sígrid, la seua xicona,

aquella rossa nòrdica, esvelta i proporcionada, catòlica fins a les orelles malgrat els entreteniments pagans del seu llinatge, però pionera en la recerca del turisme de sol i platja en les costes orientals de la brava Hispània, la qual ben segur que, a hores d'ara, seria, pel cap baix, portada de qualsevol revista d'aquestes que tots sabem, i convidada quinzenal de qualsevol programa televisiu d'aquests que tots patim. Ara no recorde bé qui era ni com li deien a la nòvia del Jabato, però em fa l'efecte que si tot haguera anat conforme solen anar aquestes coses, el senyor Color hauria acabat essent sorprés per les càmeres dels *paparazzi*, qualsevol estiu, a l'eixida d'un restaurant del Portus Illicitanus, o de Dianium, agafat del bracet de Sígrið, rossa nòrdica, esvelta i proporcionada, i ex-xicona del senyor Trueno.

El ti Toni era el quart de sis germans —quatre homes i dues dones. Els quatre mascles havien estat fusters; fusters i músics, perquè tots quatre treballaven en la fusteria i tocaven en la banda del poble. El ti Toni em deia sovint que estudiara solfa, que calia estudiar solfa. El ti Quico, que vivia a Benidorm, em deia sempre que el veia que estudiara solfa, que calia estudiar solfa. I el ti Pep, i el ti Gabriel. Tots quatre em deien que estudiara solfa, que calia estudiar solfa. I és que son pare, el meu besavi, que en morir la muller, amb qui havia tingut un fill, es va casar amb la germana de la difunta —perquè llavors les coses es feien d'aquella forma— i en va tenir cinc més, ja en sabia, de solfa. I de fusteria.

La fusteria havia estat, des de sempre, una fusteria, i ho va ser fins que el iaio Vicent va decidir comprar als germans de la iaia la part que van heretar dels pares —perquè llavors les coses es feien d'aquella forma. Aleshores la fusteria va deixar de ser una fusteria i va esdevenir la nostra casa del poble. Tot i això, l'olor de fusta continua impregnant el racó més recòndit de les nostres

ànimes i els indrets més inaccessibles de la casa, aqueixos on només arriben les aranyes que, quan no hi som, filen les seues xàrcies tan arran dels nostres caps que, quan hi som, les hi arrosseguem amb una sensació que va de l'ensurt a l'admiració. Ara que tots hem anat pujant per les escales costerudes de la vida i els vells ja no són ací, els pares són iaïos, nosaltres som pares, i els nostres fills estrenen impetuosament els primers graons de les seues existències; ara que la casa ha recuperat l'equilibri perdut per la buidor que ens va deixar la mancança d'aquells que ens van dir adéu; ara que les habitacions han canviat de nom i ja no són dels que hi eren sinó dels que hi som; ara que, comptat i debatut, cadascú ha ocupat el lloc que li pertoca en el joc fràgil i amorós de les emocions familiars, la casa del poble ha deixat de ser la casa i ha tornat a ser la fusteria, si més no en la nostra memòria, ara ja també serena i complaent. Fa uns pocs mesos, Pepa va comprar al mercat unes rajoletes d'aqueixes que porten una lletra pintada a mà en cada una d'elles, en les quals, un colp ordenades, es pot llegir «La Fusteria». Cento i Miquel van ser els encarregats d'apegar-les amb silicona a l'esquerra de la gran porta de fusta d'entrada a la casa, en presència de gairebé tots. No hi ha dubte, però, que, en realitat, cada vegada que n'hi col·locaven una, n'hi col·locaven dues alhora: una, a la paret, a tall d'homenatge festívol, i una altra a la pell del cor, a tall de record emocionat.

La casa era increïblement gran; o jo era molt menut; o totes dues coses. La casa era enorme perquè, encara ara, quan hi torne —no massa sovint—, m'ho sembla; i jo era molt menut, perquè ara els fills i els nebots també m'ho semblen. Era un casal d'aquests de poble, de dues plantes i un hort immens al darrere. A la planta baixa hi havia la fusteria, i a la planta superior, escales amunt, allà on no arribava gens ni mica la calor de la ximenera en qualsevol

nit gèlida de cel ras i estels a caramull de les darreries de gener, hi havia els dormitoris. Encara hi ressonen els crits de mon pare bregant amb uns llençols erts i freds com el gel, esbufegant, udolant, convocant la mare a compartir amb germanor marital aquella mena de mortificació penitencial, que era aproximadament com l'estada, més o menys efímera però si més no provisional, en un purgatori refrigerat, abans de prosseguir la breu singladura que conduïa al paradís, a l'edèn, al cel, a l'olimp, a l'empiri, a les altures o a la pàtria celestial dels fredolins —i en nits com aquelles, de tothom, fredolins o no—, al qual s'accedia en el moment precís en què la gelor començava a deixar pas gradualment a una calentoreta acollidora i manyaga que arribava fins i tot als peus, darrer reducte d'aquella fredor indòmita però, a la fi, amansada.

El somier era d'aquells antics fets amb una munió de filferros i ressorts entrellaçats que grinyolaven impúdicament amb cada moviment del cos. Jo em despullava a corre-cuita, empentat pel fred. Uns dits matussers i inexperts, amb la imperícia de l'adolescent que descorda per primera vegada els gafets d'uns sostenidors, amb prou feines podien traure els botons dels traus o desfer el nus dels cordons de les sabates. Aleshores m'acotxava en aquell matalaf tou, irregular, farcit de borra i ple de bonys, que anava engolint-me de mica en mica com si fóra un estany d'arenes movedisses o una massa de gelatina, fins que, un colp superades ja les tremolors inicials, arribàvem a un acoblament i a una comunió perfectes. Jo hi romania immòbil, enfonsat entre els dos turons que formava el matalaf, els quals m'embolcallaven i gairebé em tapaven; només un nas, el meu nas, hereu digne i testimoniatge fidel de dues nissagues de nassos prominents i idiosincràtics, n'emergia.

La fusteria era un mostrari de fustes amuntegades segons les diferents amplàries, llargàries i grossàries, de serres i xerracs, llimes, martells, mordasses, filaberquins, torns i raspalls de diverses grandàries i muntanyes de serrill, i a més a més, una font inesgotable d'esbarjo i de jocs. Tota aquella allau de ferramentes i màquines, taulers i taulons, capsetes de claus i caragols, falques i tacs, metres antics que es plegaven a trams i llapis de punta ben grossa, i borumballes que omplien a caramull els pocs espais que hi restaven lliures, on s'enfonsaven els peus com si es tractara de neu, era per a nosaltres, els infants, com una barreja entre espai natural protegit —el pas inexorable del temps va demostrar i demostra encara que els espais protegits ho són fins que algú decideix que han de deixar de ser-ho— i parc d'atraccions, temàtic, científic i mític, tot alhora, però gratuït. En realitat, no hi féiem grans coses, però, a canvi, hi vivíem grans coses. Fet i fet, cada moment, cada descobriment, cada experiència nova, eren sentits amb la intensitat, el neguit i el delit immediats i fugissers que es posseeixen només en les edats primerenques. En les hores de feina hi restàvem embadalits, observant, sense a penes gosar parpellejar, el treball serè i acurat d'aquells hòmens afables que, amb un llapis gruixut i inacabable en l'orella, amidaven, tallaven i retallaven, llimaven, apegaven, clavaven, raspallaven i em preguntaven si ja estudiava solfa, si em menjaria un gat, si anava bé en l'escola, si feia cas al mestre o a la mestra, o si m'agradava més el poble o Alacant, i que somreien amb gust quan jo els responia que feia poc que havia començat a estudiar-ne, que de cap manera, que prou bé, que gairebé sempre, o que més el poble.

Quan la feina acabava i arribava el silenci de veus i eines, s'encetava el temps dels somnis, del mimetisme, de jugar a ser fadrí, tot i que la major part d'aquells estris no era al nostre abast.

Aleshores em capbussava entre les borumballes i el serrill, i m'omplia les mans d'aquell polsim finíssim i olorós que s'esmunyia entre els dits i en vessava per sobre, i l'observava fixament, una vegada i una altra, sense deixar de mirar ni tan sols per un moment el filet que em queia damunt dels genolls com si fóra el d'un rellotge d'arena. Tot seguit agafava petites estelles i provava d'asclar-les més encara, prement-les al torn amb totes les meues forces; o cercava un tros de fusta que em servira de revòlver o de rifle; o un llistó que em fera d'espasa o de llança; o un tauler, claus, gomes, xapes, un parell de pinces i un martell, per a dissenyar una màquina semblant a aquelles de boles que hi havia en tots els bars i els salons recreatius, on anaven a parar, malgrat els advertiments de tothom, bona part de les pessetes que, per diferents conductes, venien a morir a les meues mans.

La flaire de la fusta acabada de tallar m'encisava. Probablement això formava part de l'entrenament, del punt de partida del camí cap a la sensorialitat que es recorre amb el pas dels anys a mesura que hi parem esment i se'ns fa imprescindible. Així i tot, a hores d'ara no conec ningú a qui no li agrade l'aroma sense encetar del fustam. Tampoc no conec ningú que no gaudezca obrint un llibre nou, sense estrenar, i olorant entre les seues pàgines, verges encara; jo almenys ho faig, això d'olorar-los, cada vegada que en compre un o, sobretot, sempre que tinc a les mans un llibre de text acabat d'eixir del forn. Suppose que en tots dos casos —el de la fusta i el dels llibres— conflueix una bona dosi de remembrança i melangia, o potser el pilar que sustenta els lligams que ens uneixen al passat s'assenta en fonaments farcits també d'olors. És per això que les cases dels iaïos creen i conserven una flaire diferent de la de les altres cases, una flaire que naix el dia que naix el primer nét i ja no mor, encara que ells sí.

El dia que van buidar la fusteria de taulons, màquines, ferramentes i gairebé qualsevol vestigi del que havia estat i no tornaria a ser, van haver de passar mesos, i fins i tot anys, perquè desapareguera també aquella fragància feréstega que ens va acomboiar al llarg dels anys feréstecs i tendres. Sortosament, la flaire de bambines, magdalenes i d'altres pastissos i dolços, provinent de la fàbrica que van obrir al final del carreró i del forn de la plaça de baix, va omplir amb escreix el buit que ens va deixar l'absència, justificada sens dubte per imperatius cronològics, de fustes i fusters. Les fustes van esdevenir llavors llenya per a una ximenera senzilla, puixant i sense gens ni mica de fums —conforme pertoca a la llar d'uns obrers. D'aleshores ençà, els fusters van ser només els Fusterets, renom amb què els coneixien al poble des de feia uns quants lustres, i van esdevenir comerciants —aquells que encara no ho eren— i jubilats. Quan, ara en fa uns mesos, un vell del poble em va demanar a frec de roba, mentre em mirava de fit a fit cercant algun detall d'aplec emocionat en el record d'aquells que enyorem, si jo era un Fusteret, el pit se'm va unflar de llàgrimes i els ulls d'orgull, i, després d'alenar profundament, vaig dir el sí més desvanit, malenconiós i eixerit que recorde dels meus llavis.

El ti Toni ja feia anys que no hi treballava, a la fusteria. Se'n va anar a Alacant en acabant la guerra, seguint l'estel de la iaia Angelita i el iaio Vicent, amb els quals va treballar i va viure tota la vida. Quan aquells van obrir una botigueta de queviures, d'aquestes que ja no en queden perquè han estat devorades pels grans supermercats, el tio arrossegava un carro fins al mercat d'abasts per proveir la botiga de verdures, fruites i d'altres vitualles. La mama i l'oncle Bartolomé —ella, una adolescent, i ell, encara un xiquet— l'hi acompanyaven i l'ajudaven a empènyer el carro i a carregar-hi i descarregar-ne les mercaderies. Uns anys més tard, el

carro esdevingué motocarro; la mama, una dona jove feliçment casada i amb un fill —dos anys després en va venir un altre—; l'oncle, un jove amb tupé incipient i brillantina, ulleres de sol i una Iso, revetles i *pick-up*, una dent trencada per l'explosió d'un petard, calces de porter juvenil d'handbol de l'antic Obras del Puerto i conductor de la motocarro i dependent de la botiga; el ti Toni, un vell prematur, de mirada assossegada i lluenta que demanava perdó, amb la dolcesa dels mansos, per caminar més a espai que ningú en el món.

El tio havia jugat de jove a pilota, per això en guardava bona cosa al calaix de la tauleta de nit. Des que va patir la trombosi, tots els matins n'agafava una i la toquejava, prement-la amb la força que li permetien unes mans balbes i uns dits exhausts, tot tractant de recuperar un indici del que havien estat unes mans destres, artesanes i vigoroses amb la fusta i amb la terra, i uns dits vius i sensibles espargits al llarg d'un clarinet que no vaig veure ni vaig sentir mai. No hi havia dia que no em convidara a imitar-lo, per fer forts els braços i les mans —segons deia ell—, i de tant en tant me'n regalava una. Llavors Cento i jo baixàvem a corre-cuita al carrer i engegàvem, amb tota la xicalla, un partit barreja de bàsquet-handbol-rugbi, que consistia a llançar la pilota contra el senyal redó i encara lluent de prohibit el pas que hi havia, des de feia només uns mesos, en una de les quatre cantonades que delimitaven el terreny de joc, i contra la xapa gegant de Coca-Cola que hi havia en una altra, sobre la façana de la botigueta dels iaïos.

Un anys enrere, abans de la seua malaltia, el tio ens portava caminant al parc de Canalejas. Aleshores jo no podia imaginar que aquelles mans càlides i protectores, aspres de feina i sensibles de música, que ens conduïen pacientment, un a cada costat, i que ens protegien de tota mena de perills i d'ensurts, no tardarien a

necessitar unes altres mans que els donaren suport per altres camins menys plaents que conduïen a la innocència perduda. Quan aplegàvem al parc, el tio ens soltava les mans i nosaltres corríem, tot rient i sense rumb, sota l'ombra d'aquells ficus gegantins, les arrels dels quals s'estenien com una mena de polps colossals per davall i per damunt de la terra del parc. Després ens acostàvem a la fonteta i hi féiem voltes perseguint-nos, mentre el tio seia, pacient i satisfet, en un banc, a recer del sol estiuenc que escampava una calor humida i una flaire de port i de barques arreu dels carrers més acostats a la mar. Una estona més tard, treia uns entrepans d'una bosseta de plàstic i ens els donava per a berenar, i quan es feia l'hora ens agafava una altre colp de la mà i iniciàvem el camí de tornada, molt més cansats, però també molt més feliços.

D'ençà de la seua malaltia, es van acabar les passejades al parc, o al castell de Sant Ferran, o al camp de futbol de La Vinya, o a les escaletes del Jorge Juan, l'institut, o a l'estació del tren. D'ençà de la seua malaltia, el ti Toni no passava d'on no li permetien les cames. D'ençà de la seua malaltia, el ti Toni vigilava i somreia. Quan érem massa menuts per a jugar a soles al carrer, el ti Toni ens vigilava i somreia, amb una mà recolzada sobre la paret i l'altra sobre el gaiato, mentre féiem de la motocarro una mena de vaixell pirata semblant als de les pel·lícules d'Errol Flynn. Quan érem massa grans per a no jugar a soles al carrer, el ti Toni seia al fons del petit supermercat familiar en què l'oncle Bartolomé, emprenedor i amb visió de futur, havia transformat aquella botigueta on es venien des d'ultramarins fins a feixos d'herba per als conills; i vigilava; i somreia. Com que el cap li funcionava bastant més de pressa que la resta del cos, quan algú li preguntava en quin prestatge era tal o tal pot, o tal botella, o tal llanda o tal paquet de qualsevol producte, s'alçava tot tremolós i, balbucejant,

atabalat i angoixat, cridava l'oncle Bartolomé o la iaia amb un filet de veu esmaperduda. Si el client o la clienta eren nous de trinca, se'l miraven amb una expressió atònita, sense acabar d'entendre si tot d'aquell esvalot era el producte de la seua imprudència o si havien comés algun acte de vil fellonia contra aquell home d'aparença indefensa que s'embarbussava i els feia gestos inintel·ligibles amb una mà com si li fóra la vida en l'escomesa. Contràriament, si qui demanava era algú del veïnat, d'aquells que conformaven la clientela habitual de la botiga des de feia una pila d'anys, tot just veien la seua commoció en aixecar-se de la cadira, li deien «no patisques, Toni, que ja ho trobaré i, si no, ja m'ho donarà algú», i li acaraven una mà, o la cara, o el clatell, tendrament, afectuosament, amb una complicitat tàcita que apaivagava la inquietud d'aquell home dòcil que, panteixant, tornava a seure en la seua cadira blava, amb un ulls que vessaven gratitud i un cos que recobrava la lassitud perduda en un instant tan breu com intens.

De la mateixa manera que els xiquets teníem el nostre particular microcosmos, que no anava molt més enllà dels quatre cantons on jugàvem i d'una vintena de metres carrer amunt i una altra vintena carrer avall, el ti Toni també tenia el seu propi microcosmos, que no anava molt més enllà del tram que unia la porta de casa amb la del supermercat i d'una desena de metres carrer avant que duien al forn d'Antoni. I, així com els de pantalons curts i genolls ennegrits anàvem fent temptejos i, de vegades, eixíem d'aquell hàbitat reduït i amable, on s'entrecreuaven les nostres existències d'una manera plàcida i juganera, per fer incursions agosarades en territoris aliens i prohibits, com ara les vies del tren o algun solar, en obres o ras, dels voltants, així també el ti Toni abandonava de tant en tant aquella mena de bombolla casolana i protectora, tot i que en comptades ocasions: per anar a

cobrar la paga, per anar al metge i per vindre a veure'ns quan estàvem malalts.

Un refredat era aleshores sinònim de febre, afalacs i ràdio, que al llarg del dia prenien forma de llet calenta, galletes Maria, Aspirina i *Saga de los Porreta*, pit de pollastre, més Aspirina, *Lucecita* i pijama xopat de suor, més llet calenta, més galletes Maria i *Elena Francis*, pa torrat, pernil dolç, Vicks Vaporup, cotó en pèl amb oli calent i mocador a la gola, i malsons. Llavors ell no fallava mai. Cada dia, amb la mateixa constància i puntualitat que el *Diario Hablado de Radio Nacional de España*, el ti Toni eixia de casa a mitjan matí, tot sol, sense l'ajut del braç de ningú, com Gary Cooper, amb la bondat carregada a les espatles, com si aquella fóra la darrera travessia que li quedara per complir, disposat a cremar les naus en cada pas, en cada escaló, en cada escorç d'aquell cos las i feixuc.

Quan sonava el timbre jo ja sabia que era ell. Malgrat la linealitat d'aquell so estandarditzat, previsible i onomatopeic, jo sabia que era ell. Devia ser, primer, perquè l'esperava, i, segon, perquè tots tenim una forma personal, i segurament transferible, de pitjar el botó, probablement inconscient i automatitzada, però, si més no, tan personal i imitable com la signatura. El truc del ti Toni ascendia escales amunt llangorós, feble, balbucient. La mare, llavors, després d'obrir la porta, endreçava llençols i mantes, em posava un coixí darrere de l'esquena perquè m'incorporara un poc i col·locava dues cadires a la vora del llit, una per al tio i una altra a manera de tauleta, i em donava les cartes. Jo les agafava i les barrejava ben barrejades, metòdicament i amb pulcritud, en repartia tres per a cadascú, en destapava una i en deixava el manoll al damunt tapant-ne mitja. No sabia dir quant de temps trigava el tio a pujar les escales. El que sé de bona veritat és que cada alenada de

vida que s'hi deixava, cada esbufec, cada rogall, tenien l'hàlit de l'as de triomf i les deu d'últimes, tot alhora. Sempre jugàvem a la brisca. Jo li ofería les tres cartes directament a la mà. Ell les sostenia acuradament i les observava amb atenció, divertit. Si ell feia la basa, jo li les arreplegava i les lliurava al seu munt, li'n robava una altra de la baralla, li la donava i hi tornàvem. Quan acabàvem la partida, jo comptava les meues en un tres i no res mentre ell comptava les tres o quatre primeres. I hi tornàvem. Cada partida que perdia feia cara de sorprés i assentia consirós. El tio sabia jugar bé, molt bé; tan bé que mai no guanyava. Quan s'acostava l'hora de dinar, s'aixecava, premia amb força el gaiato i, després d'acomiar-se amb un somriure còmplice i els ulls humits, enfilava el camí de retorn, amb la bondat carregada a les espatlles i insuflat de forces per a tornar a recórrer-lo l'endemà. Jo em relaxava i becava una estona, fatigat però satisfet, tot esperant que la mare em portara el dinar, punt de partida de febres vespertines, tremolors, bronzits a les oïdes i figures d'allò més psicodèliques en la foscor dels ulls tancats —qui va inventar alguns dels protectors de pantalla dels ordinadors actuals segur que de menut també en va patir, de febres altes, i en va veure, de figures d'aquestes, bellugadisses i en tecnicolor.

Vivíem, si fa no fa, a dos-cents metres de ca la iaia, en un segon pis que, en realitat, pel que feia al nombre d'esglaons, era aproximadament com un quart. Tenia una entrada ben ampla i fonda, molt fonda, amb un tram d'escala costerut, un replà, un altre tram igual de costerut i un altre replà on hi havia les bústies. L'entresòl no tenia habitatges, però això, per que feia al cas, tant ens feia, perquè s'havia de pujar igual. Hi havia en total nou pisos —tres per planta—, on vivien, a banda d'una colla de galifardeus més preocupats per fer-nos la guitza els uns als altres que per

establir les bases d'una sòlida i harmònica convivència, un mestre i una mestra jubilats, uns joiers, un veterinari, dos administratius, un farmacèutic, una altra mestra, quatre mestresses, un barber, una altra administrativa, soltera i jubilada d'Hisenda, i un matrimoni de francesos que ocupaven el pis que hi havia sota el nostre i que només venien a l'estiu per gaudir de sol, Postiguet i sardines a la planxa, l'olor de les quals pujava pel celobert i, després d'empudegar-nos la roba estesa, se'ns escolava casa endins amb la mateixa virulència abraonadora amb què s'introduïen a les nits per la meua finestra els gemecs, els panteixos i els crits embogits de la dona, i tot un comboi de paraules a mitges que jo no comprenia, llevat dels *oui* intermitents amb què adobaven sovint — especialment ella— aquelles cavalcades desenfrenades, seguint els cànons que dicten les nits estiuenques de cossos ardents de sol i melosos de xafogor de lluna.

La primera nit que em va despertar aquell aldarull festívol, un colp superat l'esgarrifós impacte inicial, vaig arribar a la conclusió que aquella dona jove de pell socarrimada i roba tan escassa com estrafolària, havia aplegat a la fi dels seus dies, turmentada per uns dolors insofribles que laceraven un cos que, fins feia només unes hores, vessava ufanor i aromes exòtiques i hidratants, i plenament conscient del seu destí cruel i ineludible —els seus «hui», «hui», «hui» repetitius i exacerbats n'eren una bona mostra, d'aquesta coneixença clarivalent. Per uns instants em va commoure el fet que haguera vingut a morir a terra estranya, lluny de casa seua, d'amics i de família, i em van venir al cap les paraules recurrents i admonitòries de Donagustín, el retor del barri, sobre la traïdoria de la mort, sempre a l'aguait, sorprenent-nos amagada en qualsevol tombant del camí d'aquesta vida puta i pèrfida però resignada. Vaig decidir no despertar Cento per tal que no haguera de patir, tot i que

passivament, aquell tràngol que ens enviava l'atzar, i em vaig arrupir, temorenc, a la mateixa voreta del llit. A la fi, se'm va acudir despertar la mare perquè en fóra testimoni o, fins i tot, perquè oferira el seu ajut a aquell pobre home, a qui imaginava desesperat i inconsolable en un moment d'urgència tan evident. La dona, llavors, va deixar anar un crit agut i llarg, preludi, sense cap mena de dubte, del moment fatídic. Tanmateix, aquell crit agònic va deixar pas a un últim, lànguid i prolongat *oui*, i els panteixos van esdevenir uns sospirs espaiats, cadenciosos i profunds i un seguit de paraules en veu baixa barrejades amb rialletes enjogassades, la qual cosa em va suggerir que potser la urgència no era tan evident, que potser n'havien menjat massa, de sardines, i ella n'havia patit les conseqüències, o que potser, i benauradament, vés a saber per què, la mort havia fet fugina en aquella nit calorosa del mes de juliol.

Des que ens van traslladar en aquell pis —jo tenia cinc anys—, els veïns, tots cofois i desvanits —pis nou acabat d'estrenar en barri de tota la vida a tir de pedra del centre, actualment El Corte Inglés—, es van plantejar la possibilitat d'instal·lar-hi un ascensor, aprofitant que el constructor hi havia deixat el lloc preparat per a fer-ho. Durant els vint anys següents, el tema de l'ascensor va aparéixer en cadascuna de les reunions de veïns que se celebraven anualment, en cadascuna de les actes que s'hi omplien i s'hi llegien amb idèntica freqüència, i en gairebé cadascuna de les converses a peu de porta, a peu d'escala o a boca de finestra que tenien lloc per qüestions de veïnatge o d'amistança. A força de parlar-ne, l'ascensor s'havia convertit en una quimera, si voleu d'estar per casa, però quimera al capdavant, una més, una de tantes amb què exorcitzem el decurs del temps i amb què sacralitzem els afers trivials fins que els transformem en

l'oratge que remena les passions casolanes i engega coentors i gentileses. El dia que els meus pares van emprendre el camí de tornada cap allà on començaren, si fa no fa, a dos-cents metres d'allí, amb la melangia d'aquells que deixen arrere mitja vida de records i una altra mitja d'inquietuds, baixaren l'escala a peu, igual com havien fet sempre.

A l'entresòl no només no hi havia habitatges; tampoc no hi havia claueta per a encendre els llums. Per això, en fer-se fosc, ascendia els primers escalons preguntant perquè la llum no se n'anara fins que haguera arribat al primer pis. De vegades —més de les que hauria desitjat— s'esqueia una fosca sobtada, violenta, agressiva, que em paritzava enmig del replà. Trobe que va ser aleshores quan vaig començar a perdre la fe en cap cosa més que no siga això que som i allò que ens envolta, en comprovar que els meus precés mai —o gairebé mai— no eren atesos. Pregava perquè els dibuixos animats de les sis de la vesprada no acabaren mai; i s'acabaven. Pregava perquè l'Hèrcules no perdera; i perdia —deu ser una qüestió de tarannà, perquè a hores d'ara continua perdent. Pregava perquè no se'm colara la darrera bola de la darrera partida de les darreres dues pessetes que m'havia jugat a la maquineta de boles del baret on havia anat amb l'esperança que em duraren bona part de la vesprada els dos durets que m'havia donat el ti Toni, o que, si més no, la màquina em regalara una partida per loteria que em permetera jugar-ne una altra i qui sap si tombar les fitxes del panell de l'esquerra, passar la bola tres vegades pel corredor de la dreta, encendre l'especial al forat del centre i fer-ne quatre o cinc més, de partides; i se'm colava. Amb uns tals antecedents, no és gens estrany que, quan enfilava les escales amunt, tinguera dubtes més que raonables sobre la durabilitat i la bona predisposició del comptador de la llum, i, sobretot, de la

receptivitat i la bona predisposició d'aquell a qui anaven dirigits els meus precés.

Per això, el dia que Francis va entrar a la fusteria cuita-corrents, acalorat pel sol d'aquell matí ardent d'agost, per dir-me, amb la veu enardida i els ulls més enardits encara, excitats, plens de passió, que a la nit, al cinema, en farien una d'aqueixes que ens cagaríem damunt, que havia vist els cartellats, que sa mare li havia dit que era de molta molta por, que no hi podíem faltar i que es deia *La escalera de caracol*, li vaig contestar, amb els ulls i la veu plens de falsa contenció, bo i intentant aparentar una serenitat que no posseïa ni de bon tros, que jo no em cagava de por en cap pel·lícula, que ja l'havia vista, aquella pel·lícula, en un cinema molt gran d'Alacant, que feia molt poca por i que sí que hi faltaria, perquè no m'apetia gens ni mica anar-hi aquella nit.

La realitat era, nogensmenys, que mai no va arribar a establir-se una relació gaire afectuosa entre les escales —de caragol o de qualsevol altra classe— i jo. Ara per ara, diríem que no hi havia bona química o, més aïnes podríem parlar d'aversió, de repèl, de repulsió o, si més no, de neguit, de desfici, de desassossec, pel simple fet d'esmentar, d'imaginar, de somiar o de dur a terme, ni que fóra de passada, un recorregut, breu o llarg, a la claror del dia o a les fosques, a tota llum o a les palpentes, de quatre grapes o a corre-cuita, de bon grat o per la força, que incorporara totalment o parcial un tram d'aquells que obliga a alçar els peus enlaire, si fa no fa, vint centímetres i que et permet d'avançar, si fa no fa, uns altres vint o trenta centímetres, una vegada sí i una altra també. La sola idea d'imaginar-me pujant una escala sense cap acompanyant, orfe de tots i de tot, com una mena de Gary Cooper escagarrinat davant el perill, em remenava els budells i em remena, encara ara, els records. Potser era només el

reflex d'allò que tenia lloc cos endins quan mamprenia el primer esglaó i escometia unes escales conegudes, familiars, franques al fi i a la cap. Potser n'eren, de conegudes, de familiars o de franques a força de contar-les o a força de pujar-les.

A força de contar-les, per culpa de l'Emparín, aquella veïna de cul gloriós, tres o quatre anys més fadrina que nosaltres, que, a colps de «Marieta, ja vaig pel primer escaló», amb veu d'ultratomba i esguard dimonial, ens va ficar la por ben endins dels ossos, tot i la reiteració d'una història ben coneguda per tota la xicalla, però no per això menys celebrada i temuda, i que, a colp de jocs innocents de metges i malaltes, metgesses i malalts, tenebres i ulls clucs, escamots de balls lents, conillets amagats sota les faldilles d'una taula i sota altres de més impúdiques i inexplorades, coqueteries i jocs d'atrapades insuflats d'una dèria encara no identificada, amb veu que tombava i esguard sensual, ens va ficar el desig ben endins dels caps, tot i la reiteració d'un cul ben conegut per alguns de la canalla, però no per això menys celebrat i recordat.

A força de pujar-les, perquè hi havia taüts. Després del primer tram, el més llarg, hi havia un petit replanell. Enmig del replà hi havia una porta, sempre tancada. I a l'altra banda d'aquella porta sempre tancada hi havia taüts. Perquè allò era una fusteria; i en la fusteria treballaven amb fusta; i els taüts ho eren, de fusta. Per això els fusters en feien, de taüts; i els guardaven; i els hi guardaven. Per això, quan la iaia em deia «vés dalt i baixa'm la rebeca que hi ha damunt del cofre gran», o «vés dalt i tanca la porta de la terrassa, que sembla que vulga ploure», o «vés dalt i deixa esta roba damunt del llit sense arrugar-la», o qualsevol altra mena de proposta que a les iaies se'ls acut en el moment precís en què a un que no fóra iaia mai no se li hauria acudit, de primer jo només arribava a sentir allò de «vés dalt»; la resta del missatge era

completament intranscendent. Tant se val que m'haguera dit «vés dalt, que hi trobaràs allò que més desitges del món». La qüestió és que, fóra com fóra, gairebé tots els encàrrecs que havia de fer dins de casa tenien escrits en el pròleg aquell «vés dalt» imperatiu i fatídic que encetava una allau de protestes i rèpliques, contrarèpliques i esmenes, esbufecs i raonaments, «punyeta» i «això no es diu», «el iaio ho diu» i «tant se val», que sols servien per retardar una miqueta l'instant culminant, aquell lapse fugaç però indeleble que engegava un procés farcit de símptomes clars i desxifrables en el meu cos, i que dibuixava un somriure sorneguer i perspicaç en els llavis i en els ulls del ti Toni, l'únic, potser, que endevinava el que se'm coïa dins del cap i de la panxa. Pujar les escales i passar per davant d'aquella porta que allotjava les llars de les misèries humanes de l'avenir, era tot un examen de valentia per a una imaginació infantil encara massa tendra i emporuguida, molt lluny encara de comprendre i acceptar realitats vitals tan descarnades i, alhora, mitificades, com les que tenen a veure amb el trànsit de la mort i tota la seua parafernàlia transcendental. Mentre hi pujava, em sentia el cor bategant desbocat, martellejant-me els budells ansiosament. No era exactament que les cames em tremolaren; això no obstant, em feia l'efecte que podien fer-me figa en qualsevol moment. Es congriaven, amunt i avall, un cúmul de sensacions que, malgrat tot, no comportaven necessàriament una sensació desagradable. Ans al contrari: un colp superades les primeres investides d'una indecisió esgarrifosa i descoratjadora, un ràfec d'estranyes pessigolles em recorria el cap des de la base del bescoll fins al pèl més rebel, fent camí per darrere de les orelles. Era, si fa no fa, com quan mon pare m'esperava a l'eixida d'escola per tal de dur-me a la barberia, on Paco, el barber, em feia seure en una immensa cadira de braços, que apujava manxant amb el peu

una maneta de ferro que hi havia sota el seient, fins que la cadira assolía una alçada adient per al seu metre i mig. Arribar-hi ens havia costat al voltant d'una hora d'espera, la qual cosa equivalia, en espècie, a un *Pulgarcito*, un *TBO*, un *Marca* i el darrer disgust per la darrera derrota de l'Hèrcules o la darrera victòria de l'Elx. Aleshores Paco em deia «apa, valent!», m'hi asseia, escalfava dits i tisores amb un nyic-nyic protocol·lari i començava la feina pel capdamunt i seguint sempre un ordre idèntic, tal com s'escau en qualsevol acte cerimonial. Com que tenia —i encara els tinc, tot i que, a hores d'ara, bastants d'ells a mig camí entre un gris blanquinós i un blanc grisenc— els cabells arrissats, ben arrissats, arrissadíssims —tan arrissats que aconseguien que les veïnes del barri no s'estiguessen de passar-me la mà pel cap cada vegada que em veien pel carrer, o a la botiga, o quan venien a casa de visita, i de suggerir-hi algun comentari admiratiu—, com que tenia els cabells arrissats a dojo, cadascun d'aquells rulls menuts, comprimits i tossuts s'enredaven en la pinta del bonàs de Paco, el qual no trobava cap altra solució que fer via a força d'estirades, xarrades de futbol i nyics-nyics compulsius entre floc i floc de cabells, encara que, de tant en tant, em regalava un petit colpet de tisora en la punta del nas com a recompensa per un patiment suportat estoicament i que, fins i tot, m'arrancava una lluentor silenciosa als ulls, diluïda, però, entre raonament i raonament. El millor de tot, l'única estona plaent que s'esdevenia en aquella mena d'esporgada mensual programada i obligatòria, era quan feia lliscar, solemnement i amb molta cura —potser Paco n'era conscient, de la transcendència fugissera del moment— les tisores per darrere de les orelles. Llavors, un ràfec d'estranyes pessigolles em recorria el cap des de la base del bescoll fins al pèl més rebel. Era, si fa no fa, com quan començava a pujar les escales de la fusteria i passava

per davant d'aquella porta, sempre tancada, que allotjava les llars de les misèries humanes de l'avenir.

Només una vegada la vaig veure oberta. En aquells moments jo no sabia encara què s'amagava a l'altra banda d'aquella porta on gairebé mai ningú no entrava i, per tant, d'on gairebé mai ningú no eixia. No cal dir, doncs, que m'hi vaig abocar absolutament decidit i confiat. La visió d'aquelles caixes perfectament ordenades, tancades, polides, lluentes, lacades i amb un crucifix ajagut sobre la tapadora em va fer romandre completament immòbil, convertit en una mena d'estàtua de sal, o de pedra, com a càstig per haver contemplat, a descobert, de fit a fit, a cor obert, amb brutalitat, una cosa que, segons com i a quines edats, tan sols es pot albirar des d'una distància protectora i a recer. Tot i això, potser no van ser les caixes allò que més em va impressionar; potser va ser una d'elles, l'única que estava oberta, la que em va somoure les entranyes a bastament, la que va lligar temences i sospites, sermons i amenaces infernals; potser va ser el color, un color; potser va ser aquell roig encés, intens, sanguinolent com la capa ominosa d'un torero, pecaminós com la cortina d'entrada d'un puticlub i admonitori com el manament que castiga els que en fan ús; potser va ser el color, aquell roig encés de l'entapissat encoixinat que folrava de cap a cap l'única caixa que hi havia oberta, com si fóra una d'aquestes plantes carnívores que desplega tota la seua exuberància esperant que algun incaut s'hi fique, atret per, posem per cas, unes cortines d'un roig intens. Quan, un parell d'anys més tard, un mestre jove i trempat, encara verge d'entusiasme —tot i que quan va perdre la virginitat va acabar canviant la pissarra per la finestreta de la caixa d'un banc—, em va explicar a l'escola allò dels colors primaris i secundaris, la seua relació amb els estats d'ànim, i el significat o la simbologia

d'alguns d'ells, em va vindre al damunt una sensació de desconcert pel que em va semblar una mostra d'incongruència adulta, pel fet que aquells taüts, que havien estat concebuts com a morada eternal i llar amable de despulles, més aviat desprenien un tuf de violència barroca que afavoria ben poc un descans etern tan pregon com pregonat. A més a més, els meus pensaments no es podien estar de fer càbales sobre quina devia ser la impressió que devia produir el fet de sentir tancar la tapa per sobre teu i jaure en aquell encoixinat gruixut i consistent, acaroador i passional, orfe de llum i de sons. De vegades provava de reproduir aquell moment. Així, m'emboicallava amb el llençol i em colgava cap i tot entre les mantes, fins que començava a experimentar una certa angoixa per la manca de mobilitat i per la foscor que m'envoltava. Aleshores obria els ulls i provava de veure alguna cosa, però no veia res; i mirava de parlar, primer, i de cridar, després, però les mantes a frec de cara em tornaven la meua veu esmortida i me l'escampaven arreu del rostre refregant-hi la inutilitat dels meus gestos.

Una altra nit calorosa d'agost va acabar de donar forma a les meues sospites, referides a la impossibilitat de fer-se sentir d'allí dins estant, en el cas, tan poc probable com mitificat entre la colla de xavals, d'entrar-hi per error o per estranys processos físics que t'hi conduïren. Va ser —com no podia ser d'una altra manera— sobre la paret emblanquinada de La Pista, en forma de pel·lícula que tenia per protagonistes un senyor que li deien Poe, esquifit i engroguit seguint els més estrictes cànons romàntics, i la seua nóvia, blanca i malaltissa seguint igualment els mateixos cànons, morta en plena joventut i enterrada en un lúgubre cementeri un dia grisenc i plujós. La insistència esquizofrènica del tal Poe va aconseguir que desenterraren la nóvia, perquè tenia la sospita que no era morta. El moment en què van obrir el fèretre ens va fer

contenir la respiració, i més de quatre van romandre amb la boca plena de Mirinda, sense gosar d'engolir-la, no fóra cas que l'ensurt els fera ennuegar-se. La visió del cadàver, encara intacte, de la jove, amb un rostre desencaixat i la boca oberta amb l'expressió de qui demana auxili desesperadament, i les ungles i els dits ensangonats de tant d'arrapar la fusta, em va posar davant dels ulls un vel de color roig intens i em va retraure instantàniament a aquella habitació farcida de taüts que només havia vist oberta una vegada.

És per això que, quan la iaia em deia «vés dalt», no trobava mai el moment de fer-ho. Tanmateix, el destí, llavors, es presentava escrit en lletres gòtiques, cabut i inevitable. Acompanyat sempre per la mirada còmplice del ti Toni, hi pujava tot tremolant, m'hi bellugava neguitós i en baixava lleuger i panteixant, amb els pèls dels braços i els cabells del cap eriçats i el cor desbocat. Era aleshores quan tornava a sentir la presència del ti Toni, el qual, assegut en una de les cadires baixetes que ell mateix havia cordat, reia de valent, a punt que els ossos se li desarmaren definitivament, tot i que sense aldarull, com ho va fer al llarg de sa vida. Comprenia el temor alié perquè era valent, i per això era poruc alhora. Callava els seus mals amb el coratge hermètic dels prudents i encarava el dolor amb el valor espantadís dels que saben que han perdut la batalla. Per no preocupar als altres, guardava el patiment ben endins del seu cos malmès, fins que els símptomes es feien tan palesos que no hi havia ulls —ni tan sols els d'un infant— que no se n'adonaren. Les nits que dormíem a la casa d'Alacant dels iaies —primer a la rebotiga, després al pis de dalt—, Cento i jo compartíem llit al costat del llit del tio, per a major joia de tots tres. Abans de tancar els ulls, el tio ens contava històries de la guerra, del poble o algun acudit; o simplement ens demanava, entre somriures pillets,

si ens menjaríem un gat, mentre feia els seus peculiars exercicis amb la pilota; i ens despertava a mitjanit perquè pixàrem i no banyàrem el llit —especialment jo. Una d'aqueixes nits ens vam despertar sobresaltats per una tos rogallosa i insistent. El tio seia damunt del llit amb un orinal a la mà en què escopia sang compassadament, alhora que una mena de gargall pertinaç aposentat en la seua gola s'entossudia a fer-li dificultosa la respiració. Esverat i a punt de plorar, només em va eixir un filet de veu per dir-li: «Tio, vols que cride la iaia?». El ti Toni, en veure el nostre esguard esborronat i tot fent arplega d'una aparença de benestar de què no gaudia, ens va dir a tall de sedant d'ànimes puerils: «No patiu, que no és res; ja m'està passant. Au, vinga, apaga la llum i giteu-vos.» Per tal de fer més creïbles les seues paraules, ell mateix es va gitar, tot i que atapeït de sorolls simptomàtics que li vessaven pel pit i per la boca. L'escena, però, es va reproduir repetitiva ment unes quantes vegades al llarg d'una nit llarga i premonitòria que va tindre com a eix fonamental la seua negativa insistent que avisàrem la iaia. Amb les primeres clarors del dia, quan li vaig demanar per enèsim colp si volia que cridarà la iaia, el tio, alleugerit com aquell que deixa anar una càrrega feixuga, hi va consentir. Una hora més tard, Donjosé, el metge del barri, era a casa, i, poc després el tio ingressava en el sanatori, afectat per una embòlia pulmonar —van dir—, entre els retrets amorosos de la mare, la iaia i la tia Vicenta, i els renecs del iaio per la tossudesca estoica d'aquell inconscient que es jugava la vida per no interferir en la dels altres.

Hi va ser prop de deu dies. Quan en va eixir, va tornar a la seua cadira blava situada al fons del supermercat, al seu gaiato comprat a la Santa Faç, a la seua piloteta a les mans, a les seues visites quan estàvem malalts —incloent-hi una hepatitis que em va

postrar al llit vora un mes i mig—, a la seua paga mensual i al petit feix de detalls intranscendents que omplien cadascun dels dies d'una vida que se n'anava prematurament al so d'un clarinet amagat en algun racó d'una fusteria gran d'un poble menudet. Aquell home de caràcter las patia de tensió alta. Aquell animós de mirada poruga que païa en silenci les seues ànsies no contava mai que, uns mesos abans de la guerra, un piquet de la CNT el va baldar perquè els va plantar cara quan el van sorprendre treballant al seu bancal un dia de vaga general, i l'hi van deixar com un drap brut fins que algú el va trobar mig mort. Però ell no ho contava mai, allò; allò ho contava la iaia, i després la mama, amb els rostres i la memòria encesos de ràbia. Ell, no; ell somreia amb el semblant dels que han ultrapassat la línia que separa el bé del mal, el record del rancor, la ira del perdó, i defugia amb modèstia temorencia l'exaltació de les grans gestes; i de vegades plorava, de joia, de pena, o de totes dues coses, o de qui sap què, i conservava intacta la lluentor perenne dels ulls dels fusters.

No sé si seria per la causa tantes voltes adduïda en la família de la fam de la guerra i de la postguerra, o si seria per una cabòria senil —prematura o no—, però el cas és que, de vegades, la brillantor del seu esguard adquiria un matís diferent i li acoloria el rostre amb un escorç de fal·lera desficiosa quan, a l'hora de dinar, la iaia escudellava l'arròs, o l'olla, o el bollit. Aleshores, el tio fitava ansiosament el plat de cadascú i després el seu propi plat i, amb l'enveja i la gola capritxosa i desmesurada dels infants, en demanava més, de ració. I la iaia el bonegava, com si fóra un xiquet; i el iaio s'hi empipava, com si en fóra un altre, de xiquet; i la iaia els renyava, tots dos, com si foren dos xiquets; i al tio, els ulls li tornaven a brillar, com si fóra un xiquet; i tornava la pau al compàs de xarrups de sopa o de rascades d'arròs socarradet a la paella; i

els xiquets menjaven en silenci, mentre apaivagaven les ínfules de la rabiola.

El tio no sopava mai. Cada nit la iaia li preparava una tassa ben plena de sopes de pa amb llet, que s'empassava amb delit. L'última vegada que el vaig veure li vaig fer un bes de comiat mentre ell es feia una tassa ben plena de sopes de pa amb llet, una nit de diumenge a la darrerria del mes d'agost. L'endemà, de bon matí, Toni va esperar pacientment que tot el món se n'anara, va cridar la iaia i va morir. Quan vam aplegar a Alacant, tot just entràvem a casa, el telèfon sonava convidant-nos al retorn, a un retorn ple de buidor i buit de consol. Quan vam entrar a la fusteria, la mare es va abocar, feta un mar de llàgrimes, al rostre d'aquell home mans i bo, i el va omplir de besades mentre la tia Vicenta repetia una vegada i una altra «ja no tenim *ti* Toni ja no tenim *ti* Toni», com si fóra un sortilegi que ens el poguera tornar.

Jo no vaig plorar. Trobe que vaig ser l'únic que no va plorar. A canvi, vaig fugir. Un parell d'hores més tard vaig fugir cap a Alacant amb uns amics de la família que havien de tornar-hi. Tot i les advertències de ma mare, no vaig voler assistir a l'enterrament. Vaig passar tota la vesprada vagarejant per una ciutat òrfena de tendresa. Vaig seure a l'ombra dels ficus del parc de Canalejas i dels pins del castell de Sant Ferran, a les escales del Jorge Juan, l'institut, i als bancs de l'estació del tren, a la porta de casa i a la porta de la botiga. Quan va començar a fer-se fosc i vaig estar prou segur que els pares ja serien a casa, vaig tocar el timbre, hi vaig pujar travessant escales ombrívols, vaig sopar una tassa ben plena de sopes de pa amb llet, me'n vaig anar a jòc i vaig plorar durant molts anys.

III

La rossa va obrir la seua bosseta de mà i en va traure un cigarret i l'encenedor. Al seu rostre hi havia l'expressió somnolenta reveladora d'una nit agitada de vetla o de revetla que precedeix les ressaques més pregones. Al segon intent, de l'encenedor va eixir una flama pàl·lida, gairebé tant com la mà que la va acostar a una cigarreta de Lola. Va xuclar profundament i va deixar anar el fum amb els ulls mig tancats, enlairant el rostre per tal de gaudir de l'escalfor amb què aquell sol primaveral obsequiava els vianants al ple de migdia. Una sensació plaent li va recórrer el cos de dalt a baix. Feia calor, una calor tova una mica humida que li farcia uns músculs encara entumits i mandrosos. Va fer unes quantes passes, tres o quatre, i va girar indolentment el cap. El sol es reflectia en els vidres de les balconades i presentava un aspecte amable i acollidor. Va guaitar amb interès el fons d'aquell carreró durant set o vuit segons sense veure-hi ningú i, per fi, va respirar resignadament, alhora que guardava l'encenedor i tornava a aspirar fum, ara més decidida. Tot seguit va prémer ben fortament la bosseta contra el seu costat, mentre encetava una passejada parsimoniosa a la recerca d'algun carrer amb més trànsit de vianants. Després de caminar una estona va anar a parar a un passeig ample i bulliciós amb una munió de gent que el recorria amunt i avall plàcidament: transeünts desvanits amb roba de diumenge, colles de xiconets i xiconetes mamprenent el viatge iniciàtic del galanteig i la seducció, pares i mares que agafaven de la mà fillets i filletes ben mudats i ben repentins, parelletes

somrients amb els braços enllaçats somiant plans per al futur, i vells passejant o asseguts en bancs o en cadires de fusta, eren bona part del repertori que ofería aquell centre neuràlgic de l'esplai dominical d'una ciutat de rostres coneguts i traços amables, que fruïa dels darrers glops de pau mentre es disposava a rebre gentades de terra endins unes setmanes més tard.

La rossa, una xicona de mirada trista, llavis gruixuts, pits turgents de «*cruzado mágico de Playtex*» i malucs cadenciosos, va pensar que potser eren l'hora i el lloc adients per estendre les xàrcies i arreplegar una bona peça que li fera encetar el dia amb bon peu. A banda i banda, cada deu metres si fa no fa, arrecerats per plantes i arbres, hi havia alguns bancs on seien, sobretot, vells que xarraven animosament, uns altres que descansaven una estona abans de continuar la passejada i, fins i tot, alguns que hi romanien el matí sencer i es distreien veient passar la gent. No havia avançat més de vint metres quan va clissar, assegut tot sol en un d'aquells bancs, un home de vora uns seixanta anys, alt, polit, ert, amb un vestit grisenc, jupetí amb rellotge a la butxaca, corbata i sabates lluentes. L'home albirava la mar amb un gest seriós, i feia l'efecte que estava completament abstret en alguna cosa que cridava poderosament la seua atenció. Hi havia alguna cosa interessant en aquella mirada absorta i perduda. L'experiència dels anys d'ofici li van xiuxiuejar a l'oïda que aquell podia ser un bon client, tal vegada molt bo. La rossa de cabells tenyits i brusa molt cenyida, amb un escot d'aqueixos que mostren regata, va traure de la bosseta un espillet amb el qual va recórrer amunt i avall els solcs d'un rostre tantes vegades maltractat per una vida cruel, miserable i farcida de cops de puny al recer d'una cantonada amb poca llum. Seguidament va tornar a ficar la mà a la bosseta i en va traure una barra amb què es va repassar uns llavis que esdevenien

més molsuts i provocatius a mesura que anaven adquirint aquell color intens de sang i passió. En acabant es va col·locar cadascun dels pits al seu lloc per tal que es marcaren una mica més, es va estirar la faldilla cap avall i hi va passar la mà per ambdós costats per desfer alguna possible arrugueteta que l'enlletgira, es va posar la mà esquerra a la cintura i va arrancar a caminar fent de cada passa una mostra de l'art del balandreig d'uns malucs que evidenciaven un propòsit voluptuós a tall de reclam femenívol. Quan va passar per davant de l'individu en qüestió, aquell se la va mirar fixament amb un aire astorat i atordit, i una mica descarat de tan insistent com era. Ella li va regalar una mirada llarga, provocadora, luxuriosa, que li va servir per a confirmar que hi havia alguna cosa diferent en els ulls d'aquell homenet d'aspecte senzill però elegant: un esguard penetrant, fix, intens, lluent. La femella, bo i exhibint tot el seu plomatge acolorit i escampant al seu pas el perfum més envoltant del festeig més primitiu, va seure al costat del mascle i, acostant-li els llavis a freqüència d'orella, hi va murmurar, amb una veu d'allò més suggeridora, la tornada del cant més palés del galanteig: «Hola, guapo, què fas aquí tan sol?». L'home va apartar una mica el cap per tal de veure-la millor i, amb un gest d'estranyesa, va dir: «Com?». La meuca, fent recull dels recursos i els coneixements apresos al llarg d'una dilatada vida professional, li va abocar una alenada calenta i experta a l'oïda, tot dient, amb una cadència tòrrida i a plena llum convincent: «Què fa un home tan guapo com tu, aquí, tot sol? Que no vols divertir-te una miqueta?». L'home la va tornar a mirar amb aquells ulls profunds que semblava que foren capaços de traspasar-la i veure dins del seu pensament, i llegir-lo, i interpretar-lo, i li va dir, amb una veu potent però confusa i una mica farfallosa, alhora que s'assenyalava l'orella dreta: «Perdone vosté, senyoreta, però és que sóc sord d'esta oïda, i si em parla per

este costat no sent el que em diu». Quan hi va reparar, es va adonar que, efectivament, dintre d'aquella orella hi havia un auricular menut d'on penjava un cable que desapareixia per dins de la jaqueta i s'amagava en la butxaca de la camisa. Aquell detall, intranscendent, la va descoratjar una mica. Certament, no es veia amb cor de fer-se entendre a força de crits, si més no en un passeig tan concorregut com aquell i en un tema que reclamava a crits —aquest sí— una bona dosi de prudència, discreció, tacte i complicitat. Per un moment va pensar abandonar la presa i cercar-ne una altra de nova, però l'aparença noble i trempada d'aquell subjecte li va suggerir que potser l'esforç pagava la pena. De fet, ja hi estava acostumada, a tota mena de tares, tractes i capricis, i tampoc no era qüestió de fer-se enrere a la primera dificultat fisiològica que omplira d'entrebancs el camí que l'havia de menar a una recompensa en forma de bitllets amb el rostre d'un vell amb ulleres a qui no tenia el gust de conèixer, però que devia ser prou famós perquè el traqueren retratat en els bitllets de cent. Així doncs, es va alçar, decidida, va tornar a allisar-se la faldilla, es va recol·locar els pits i va enlairar un maluc, i després l'altre, i tot seguit el primer, i el segon, i li va passar per davant, gairebé fregant amb el seu cos la punta del nas, un nas recte i consistent, d'aquell bonastre, que se la va tornar a mirar una mica esbalaït i desconcertat, fins que va aplegar a l'altre costat del banc i hi va tornar a seure amb un creuar de cames ple a vessar de sensual mestria. Llavors se li va acostar a l'oïda —la bona— i hi va murmurar amb una veu encara més calenta i engolada, capaç de transformar en cobejança el desig més inert: «Que em sents ara, guapíssim?» «Si no li importa, parle una miqueta més fort», li va contestar aquell. «Dic que si ara em sents, guapíssim», va repetir, elevant bastant el to de veu. L'home va assentir amb el cap al

mateix temps que li deia: «Sí, ara sí, diga'm vosté». «Mira'm bé, guapíssim» —ella, somrient. «Com?» —ell. «Mira'm bé, guapíssim» —ella, més fort, amb un somriure cada vegada més glaçat. «Sí, diga'm» —ell. «Ja m'has mirat bé? Que no t'agrada?» —ella, amb un somriure forçat. «Com?» —ell. «Que no t'agrada?» —ella, molt més fort i una mica empenyada. «Que si m'agrada?» —ell. «Sí» —ella, cridant molt empenyada. «Doncs mire, senyoreta, és que per este costat no la puc vore bé, perquè este ull d'ací, l'esquerre, és de vidre i no m'hi veig». La rossa de cabells tenyits, brusa molt cenyida, escot de regata, llavis cada colp menys molsuts i provocatius, bosseta de mà i paquet de Lola, va respirar pesadament, va traure una cigarreta i l'encenedor, la va encendre, va xuclar profundament, es va alçar i, amb una expressió de fastig, va continuar el seu camí, balandrejant els malucs amb deixadesa, entre renecs i esguards malhumorats envers aquell personatge que seia en un banc i que la mirava amb un gest seriós i completament abstret, com si hi haguera alguna cosa en ella que cridara poderosament la seua atenció, amb la mirada absorta i perduda dels ninots.

Aquell era el iaio Vicent, que sovint anava els diumenges de matí a passejar, de vegades a soles i de vegades amb la iaia Angelita, a l'Esplanada, aquell passeig fet de mosaic en forma d'ones, vorejat de palmeres, orgull i símbol d'una ciutat aleshores petita i familiar en què tot el món coneixia gairebé tot el món, que bullia de gent que, aprofitant la benignitat del clima, el recorria amunt i avall, mentre una banda de música interpretava peces festívoles sota una mena de petxina d'esquena a la mar.

És de veres que el iaio duia un aparell per a sords en l'orella dreta, perquè estava sord; i que tenia un ull de vidre, l'esquerre, perquè el seu li'l van haver de llevar; i que lluïa, igual que la iaia,

una dentadura d'allò més polida, perquè era postissa; i, a més a més, que era alt i gran, portava un guardapols blau, mirava la televisió mig de gaidó, va ser un dels fundadors d'Esquerra Republicana al seu poble, tenia molt mal geni, feia la migdiada amb pijama, el van ferir a la guerra, llegia llibres d'història, li va tocar la loteria, es va fer addicte a l'Aspirina, sempre tenia calor, va acabar votant Suárez, li agradaven els bous, no li agradava el futbol, omplia el got fins que vessava, va carregar caixes de botelles fins als vuitanta anys i, entre altres coses més, va morir de vellesa prematura als vuitanta-dos. I, per damunt de tot, era exagerat gairebé per a tot.

El iaio tenia un ull de vidre, l'esquerre, perquè quan era jove, treballant en una pedrera, se li va clavar a l'ull una esquerda que es va desprendre d'una roca a causa d'una de les seues martellades. Allò li va produir una ferida que, amb el pas del temps, es va convertir en una úlcera que li va anar fent perdre visió gradualment, fins que pràcticament la va perdre tota, i va aplegar el moment que els metges —el van dur a Barcelona, a Barraquer, i a Dénia, a Buigues— van decidir que la millor solució era extirpar-li l'ull. Des d'aquell dia, el iaio va lluir un ull de vidre que, al llarg dels primers anys, s'havia de traure totes les nits per tal de netejar-lo i llavar-ne la cavitat. La iaia, llavors, preparava una tovallola, una safeta amb aigua tèbia, un grapat de cotó en pèl i una botelleta amb un col·liri, i el iaio s'asseia amb la cara mirant el sostre i el cap repenjat en la paret per no cansar-se. La iaia li col·locava la tovallola per damunt dels muscles i, amb molta cura, li obria de bat a bat les parpelles i li treia l'ull. Nosaltres observàvem, bocabadats i sense perdre'ns cap detall, tot el procés. Quan la iaia tenia l'ull de vidre entre els dits, li pregàvem perquè ens l'ensenyara, tot implorant i llagotejant, fins que la iaia, després de romancejar una estona, ens adreçava l'ull

alhora que emetia un mena d'udol fantasmagòric i espantadís que ens feia eixir corrents entre rialles una mica poregoses. Aleshores la iaia mullava en l'aigua un pessic de cotó en pèl i deixava anar un rajolí dins d'aquell forat buit i rogenc. L'aigua que en vessava i queia cara avall per la galta del iaio feia l'efecte d'un raig de llàgrimes que li conferia un aspecte desvalgut i ploraner, ben lluny del caràcter aguerrit i agosarat d'aquell home gran i faener. Tot seguit, la iaia li aplicava unes gotes d'un col·liri i li eixugava la cara amb molta tendresa, netejava curosament l'ull de vidre i li'l tornava a posar. El iaio parpellejava unes quantes vegades, amb un gest de desconcert i esverament, s'alçava i es torcava amb un mocador de tela, conforme als costums habituals. Els avanços de la ciència van fer que, amb el pas dels anys, no fóra necessària aquesta cerimònia i que l'ull, tot i que de vidre, esdevinguera, si més no, perenne i inamovible. Conta la mare que, una nit que el iaio va emmalaltir sobtadament i van haver de cridar el metge del *segur*, la iaia i l'oncle Bartolomé, burletes sense remei, s'aguantaven les rialles davant la cara d'astorament d'aquell quan provava d'interpretar els símptomes de la malaltia tot abaixant-li la parpella i observant atentament l'ull postís, mentre en treia, d'aquella mirada cristal·lina, conclusions d'allò més funestes.

No sé si era pel fet de tenir un ull de vidre o perquè l'invent aquell el va sorprendre ja ben carregat d'anys, o per totes dues circumstàncies, però el cas és que, quan el iaio mirava la televisió, a banda de fer-ho amb l'esguard seriós i una mica desconcertat i esverat, fruit de la fixació que li atorgava aquell ull artificial i llevadís, ho feia seguint amb el cap els moviments dels personatges que apareixien i desapareixien, de manera que, quan algun d'aquests tocava el dos per un costat o per l'altre de la pantalla, el iaio, inconscientment, inclinava el cos a dreta o esquerra, segons

s'esqueia, en un esforç inútil de veure més enllà dels límits d'aquella finestra de tons grisencs, eixordadora —per força els pengien, «Vicent, lleva-li veu!», cridava la iaia—, encisadora i endormiscadora, des d'on s'escampaven futbol i bous, música joiosa, concursos joiosos i notícies gairebé sempre joioses, «per a major honor i glòria del règim». Aquesta tendència esbrinadora del més enllà es feia molt més palesa encara si hi havia un pla fix l'enquadrament del qual deixava algun dels protagonistes amb mig cos fora; i molt més encara si els protagonistes eren un tal Kiko i unes senyoretes amb el càrrec d'hostesses, i la que deixaven amb mig cos fora era una xicona amb ulleres grans, minifaldilla o *minishorts* i una calculadora i un bolígraf, o una safata amb sobres, a les mans —o millor dit, mitja calculadora, mig bolígraf o mitja safata, encara que el fet que d'ací en vérem només la meitat ens feia més aviat poc. Una vintena d'anys més tard, amb l'arribada de la tele d'ací, el iaio i la iaia es van fer addictes a Joan Monleon i a allò de «a guanyar diners on estan on estan», perquè deien que feia goig sentir aquell home tan graciós i que parlava tan rebé perquè parlava un valencià com el d'ells, i veure aquelles xicones tan ben plantades que sostenien un bon parell de vidrioles cadascuna d'elles, i escoltar aquelles cançonetes tan animades que barrejaven el grup Enaco amb el garrofó, la clòtxina i cinc mil pessetes. El que no imaginaven els iaies és que, un altre grapat d'anys més tard, aquella finestra acolorida, parabòlica, plana, digital, cablejada, altament definida, globalitzadora, eixordadora, encisadora i endormiscadora del segle XXI, continuaria escampant per tot arreu futbol i bous —autòctons, però—, música joiosa, concursos joiosos i notícies gairebé sempre joioses per a major honor i glòria dels hereus del règim —els autòctons i els forasters.

El iaio duia sempre un guardapols blau sempre que era a casa o a la botiga. També se'l col·locava tot just arribava a la fusteria. Aquell era un fet que m'omplia de neguit i ben sovint m'esverava. La capacitat de relació i la lògica dels infants sol ser d'una contundència palesa, aclaparadora, total. Fins i tot, adesiara, es fa tan innegable que la ment dels adults es nega a entendre-la. El temps que vaig mantenir aquella creença, conseqüència irrefutable d'una evidència colpidora, vaig viure amb l'ai al cor, aterrit en el silenci més poruc. El gran interrogant, el *quid* de la qüestió era ben senzill: què feia, el iaio, vestit amb una bata blava, en una casa on, a banda de moltes altres andròmines, hi havia taüts? El dia que el vaig veure ajudant els fusters a baixar-ne un per l'escala, vaig confirmar en un instant allò que havia estat rondant per les rodalies del meu cervell sense gosar donar-li-hi entrada: el iaio Vicent no sols treballava en la botigueta de queviures —prou que ho sabia jo, perquè l'hi veia tots els dies— i en la fàbrica d'Anís Candela que hi havia al barri de la Florida —la mare m'ho deia freqüentment—; el iaio era també —quan hi era— l'enterrador del poble. El fet que fóra alt i fort, que tinguera un ull d'aquella manera i que parlara a crits a causa de la sordesa, eren factors que van anar engrandint-ne decididament l'aurèola, fins que vaig interioritzar de tal manera aquella sospita que, des d'aquell moment, tot i que sense dir res a ningú, l'ànima se'm va unflar d'una paüra farcida de fèretres —una més, al cap i a la fi, dins de l'ample mostrari de paüres que van semblar en la infantesa dels de la meua generació, la darrera de la dictadura, i d'altres generacions, alguns mestres i capellans portadors d'una educació repressiva i esfereïdora—, una paüra oculta que m'avergonyia i m'ofegava a les nits —sobretot pel fet que amagava el cap sota el coixí, la qual cosa feia bastant difícil la respiració. Des d'aquell moment esperava que arribara

el dia que en tragueren un altre, de taüt, de la cambra, per esbrinar en la cara del iaio algun gest que traslluïra un canvi en el seu estat d'ànim, una ganyota que delatara un indici de fàstic envers la feina imminent a què s'encaminava. Tanmateix, per molt que m'hi vaig fixar, mai no em vaig adonar de cap canvi substancial en la seua actitud, de cap senyal d'aversi, de cap detall simptomàtic de basarda, d'angúnia, de desfici, tret del seu esguard un poc perdut i esmaperdut a què ja ens tenia acostumats.

Les coses, però, van rutllar com solen rutllar aquestes coses. Un dia, una mica de gairell i com deixant-la anar a l'aire, vaig preguntar a la mare: «Per què és enterrador el iaio?». Ma mare em va mirar de fit a fit, esbalaïda i un xic incrèdula, i em va demanar que li ho tornara a dir. «Per què és enterrador el iaio?» —vaig repetir, ara ja sense vels en la veu. La mare, de sobte, va esclafir a riure mentre cridava el pare, la iaia, el iaio, el ti Toni i la tia Vicenta, amb grans mostres d'alegria, que es feien encara més notòries quan contemplava el meu rostre atònit, que reflectia el desconcert a què l'havia sotmés una reacció tan desmesurada a una pregunta tan banal. Quan van acudir tots cinc, la mare em va demanar un colp més que ho tornara a dir, ara a tots sis. Amb un posat que volia semblar una mica empenyat, però en realitat afalagat per una expectació tan enorme, conscient de ser el centre d'atenció de tothom —primer fill, primer nét— i augurant un èxit segur avalat per la reacció de ma mare, vaig formular la pregunta fent ús de tots els recursos dramàtics de què disposen els nens quan se senten actors principals de l'escena familiar: «Per què és enterrador el iaio?». La mare va tornar a esclafir a riure, el pare va esclafir a riure, la iaia va esclafir a riure, la tia Vicenta va escalfar una miqueta i va esclafir a riure, el ti Toni va esclafir a riure en silenci i panteixant, el iaio va esclafir a riure a la seua manera, és a dir, relaxant els músculs de la

cara i dibuixant-hi un somriure alhora que el moviment amunt i avall dels muscles desvetlava el tràfec d'ossos que s'esdevenia dins del seu cos, i jo em vaig enseriosir, una mica tip ja d'aquella demostració de goig que no entenia ni de bon tros. Llavors la mare em va preguntar el motiu d'aquell raonament, mentre la calma tornava a envair l'ambient i es feia un silenci expectant i satisfet, i els ulls de tots els presents s'adreçaven, sarcàstics, als meus — llevat del de vidre del iaio, que anava per lliure. Jo els vaig dir que era pel guardapols, que una vegada havia vist uns hòmens que havien vingut amb un cotxe dels morts per arreplegar un taüt i ells també en portaven, de guardapols, i que el iaio els havia ajudat a traure la caixa, de la cambra de l'escala, i a ficar-la en el cotxe, un cotxe gris del mateix color que els guardapols dels hòmens, i que després el iaio s'havia llevat el guardapols i l'havia penjat a la perxa, i s'havia posat la gorra i havia agafat una aixada i un cabàs i se n'havia anat pel mateix camí per on havia vingut el cotxe dels morts, i per això pensava que el iaio era enterrador. Vaig amollar tot aquell seguit de raons quasi sense respirar, tantes eren les ganes que tenia de contar-ho tot, de fer pública una temença íntima i intransferible fins aleshores, que m'acompanyava des de feia mesos, agreujada, a més a més, pel fet de no compartir-la amb ningú, d'escudellar-la a vessar en el plat de la paüra, d'engolir-la a mos redó encara que sense gola, d'ocultar-la com si es tractara d'un secret vergonyós i inconfessable, de colgar-la sota una pell que s'aborronava quan s'imaginava el iaio llançant palades de terra en un clot a mida. Les paraules van eixir a dojo, a corre-cuita, d'una boca que va aprofitar aquell moment per a mostrar les cartes amagades en un plec del cervell i en una cantonada fosca del pit; d'una boca que va veure una porta oberta per a compartir i, per tant, per a repartir tanta por reprimida; d'una boca que va engegar

una mena de catarsi que el temps i altres esdeveniments es van encarregar d'invalidar. A les meues paraules va seguir, llavors, una allau de somriures que feien de fre a les rialles, i que pretenien agermanar, d'una banda, una aparença respectuosa i solidària cap aquell reguitzell de mots que acabaven de sentir d'uns llavis ben a les clares porucs i, de l'altra, la comicitat d'una especulació infantívola raonada i raonable. El papa em va passar el braç pels muscles i, amb el mateix to didàctic i pacient de pare en pràctiques amb què un dia em va aclarir que el cor no era cap de les dues boletes que tenim en la bosseta que hi ha davall del penis, em va explicar que no, que el iaio no era enterrador, que duia aquell guardapols per a fer faena, per a no embrutar-se, que, d'allò altre, se n'encarregaven altres hòmens, que no patira, que no s'ha de tindre por dels morts —això ho va dir la mare—, que de qui s'ha de tindre por és dels vius —va afegir la iaia—, que allí, a casa, no en portaven cap, de mort, que havia de ser valent —el iaio—, que si em menjaria un gat —el ti Toni—, que veges tu quines ocurrencies —la tia Vicenta—, que ai quin xiquet, que veges tu si raonen, tan menudets, que si has posat els cigrons a bullir, que Vicent vés a pel pa i endús-te el xiquet, que podies posar un clauet al penjador de dalt, Juan, o qualsevol dia d'estos caurà.

En un girar d'ulls, tot el món va tornar a les seues ocupacions quotidianes i estiuenques. El iaio, complint la comanda de la iaia, em va agafar de la mà i se'm va endur a comprar el pa. Al llarg de tot el camí me'l vaig mirar sense dissimular, relaxadament, de fit a fit, amb la sensació d'haver fet una gran troballa que m'omplia l'esperit de joia i de pau, orgullós d'allò que el iaio no era ni pensaments. Ell caminava més ert que mai, el pit insuflat d'un protagonisme insòlit i no cercat, amb un mig somriure desvanit d'avi desvanit de nét. Aquell dia va comprar també

llengüetes, una tonya i rotllets. Durant el camí de tornada, el iaio em mirava sense dissimular, relaxadament, de fit a fit, amb la sensació d'haver fet una gran troballa que li omplia l'esperit de joia i de pau, orgullós que el nét sabera allò que no era ni pensaments. Jo caminava més ert que mai, la bossa plena d'uns dolços anhelats i no cercats, amb un somriure desvanit de nét desvanit d'avi. Quan vam aplegar a casa em va dir «au, vés a jugar», es va llevar la camisa i es va posar el guardapols blau que hi havia penjat al penja-robes.

Al poble, el iaio era Vicent, Vicent de «Llonganissa» —el perquè del malnom no el conec, cadascú que faça les seues càbales. A Alacant, el iaio era el senyor Vicent. Quan hi van emigrar uns anys després de la guerra —en acabat aquesta va recórrer les dues Marines fent camins i carreteres—, van anar a viure al barri de la Florida, on va treballar un grapat de lustres en les destil·leries d'Anís Candela. Allí va adquirir la saviesa necessària per a fer tota classe de barreges de licors i vins diferents, costum que va mantenir al llarg de la seua vida, fins i tot quan es va jubilar de la fàbrica. Al magatzem de la rebotiga, a la botigueta, hi havia uns quants tonells de vi on el iaio anava abocant petites dosis de determinats licors o conyac, a la recerca d'un vi embocadet que després venia a doll i que ell mateix tastava amb un estil situat als antípodes del dels autèntics tastadors de vins: el senyor Vicent no olorava el vi, ni el mirava a contraclaror, ni s'hi rentava la boca i l'escopia; el senyor Vicent el xarrupava glopet a glopet, fent gloc-gloc, i tot seguit es llepava els llavis i alenava a tall de cloenda del ritu. Si restava satisfet del resultat, taral·lejava una tonadeta en veu molt baixa; si no, s'engrescava un altre colp amb les garrafes, els embuts i les bótes fins que la barreja era del seu gust.

Al rebost de la fusteria hi havia —i encara hi és— un barrilet que, a cops de destresa mescladora, va criar una mare tal que, només afegint-hi botelles d'algun vi de batalla com El tío de la bota, posem per cas, rajava per l'aixeta un vi dolç, consistent i caparrut amb què el iaio complimentava els convidats que, de manera freqüent, es deixaven caure per la fusteria per dinar o per fer l'aperitiu, els quals se n'anaven bastant més riallers i molt més tentinejants. Quan se'm va omplir la cara de grans adolescents i, per llei de vida, va vindre el temps en què anava al poble cada vegada amb menys freqüència al poble, el iaio em posava mig got de vi i em deia: «Beu, que el vi és bo». Quan hi anava, especialment per les festes d'agost, amb amics de la ciutat si fa no fa tan plens de grans com jo, el iaio els omplia el got de vi i els deia: «Beveu, que el vi és bo». La iaia, llavors, el bonegava tot dient-li: «Vicent, no els dones vi, als xicons, que els farà mal». «Este vi no fa mal. Beveu, xics, beveu; vosaltres no begueu altres coses, que la beguda no és bona, però este vi no fa mal, beveu tranquils». I els en posava una miqueta més, entre els xisclets alarmats de la iaia, que el tornava a bonegar. Els meus amics celebraven divertits aquelles paraules que ens apujaven un nou graó en la nostra escala del concepte d'homenia, i es deixaven omplir els gots amb grans festes. El to de les veus i les rialles augmentaven a mesura que el dinar feia via. Quan aquest aplegava a la fi, després d'unes bones tallades de meló d'Alger i del darrer glopet de vi, aquella colla de barbamecs de capital, gallets eufòrics que en moments com aquell s'hagueren menjat el món a queixalades, topaven de cara amb la vida real, que els abaixava de sobte de l'escaló que tot just acabaven de pujar tan fictíciament com efímera. Era en el moment precís en què feien l'intent d'alçar-se de la cadira quan aquell vi que els havia regalimat gola avall deixant-hi solcs de

dolçor, que els havia ensenyat el seu vessant més agradós, que havia abatut els murs de la timidesa i de la prudència i havia donat pas a una eloqüència desordenada i destrellatada, mostrava la seua cara més violenta i entonava un cant festívol que els feia trontollar i els conduïa, entre bromes i acudits, al llit de bocaterrosa, mentre que al iaio —«que bo que està el vi, senyor Vicent!», «és boníssim, senyor Vicent!», «quin vi més bo, senyor Vicent!», «mira que donar-los vi, als xicons, ai senyor, com eres, Vicent»— se li remenaven els ossos i se li escapava un somriure entremaliat per sota el nas.

Encara hi roman —el barrilet, no pas el iaio—, a l'ombra del rebost, recer del solatge, de l'essència, prenyat d'una mare taciturna prenyada de records, prenyat d'una mare dolça com la memòria amarga del fill que ja no l'omplirà mai de dolçor ni d'amargor, prenyat d'una mare extrema, exagerada, com el iaio, com la mà que el va prenyar per sempre més.

Perquè el iaio era bàsicament així, exagerat, extremat, i aquesta característica del seu tarannà va arrelar en ell i es va fer més palesa a mesura que van anar passant els anys, i va confluir, en un recolze de la vida, amb les manies i les cabòries que acaben formant part del patrimoni de la vellesa. Era extremat quan omplia el got —de vi, d'aigua, de paloma o de gasosa, principalment— o la tassa —de llet o de malta. Ho feia a vessar i, després, sense separar-lo de la taula, el sostenia amb una mà i en xarrupava amb soroll. Allò treia la iaia de polleguera i li servia d'argument per a un dels seus retrets més recurrents —l'altre tenia a veure amb la prodigiosa capacitat del iaio per tacar-se la camisa o els pantalons mentre menjava, la qual cosa va fer que, a carrera llarga, optara, a instàncies de la iaia, per seure a vora un metre de distància de la taula per tal de no embrutar-se.

Era extremat quan encenia foc, en les vesprades i les nits fosques i fredes de l'hivern. Quan arribàvem al poble, la casa, tancada durant molts dies, tenia la gelor encastada a les parets i als mobles. Tot just hi entràvem, el iaio eixia al pati i hi feia provisió de bona cosa de troncs i de branques de taronger, d'uns quants socs i d'un bon grapat de corfes d'ametles, i els botava foc en la llar, un foc furiós i punyent que ens obligava a fer-nos enrere, sense alçar el cul de la cadira, fins que la virulència de les flames minvava i ens permetia avançar i situar-nos al seu voltant, per gaudir de la calentoreta reconfortant i manyaga d'unes flames aleshores ja molt més assequibles i aquietades. En acabar d'encendre el foc, el iaio agafava la gorra i el gaiato i se n'anava al carrer per veure els amics o enllestir algun assumpte de les terres, o de la collita, o dels regs. Era un carrer desèrtic entre núvols grisencs i les primeres foscors del capvespre, un carrer buit de gent i orfe de xiquets, buit de veus i de sorolls i ple de portes tancades, ple d'olors de fusta cremada, de terra humida, i atipat de silenci. Nosaltres romaníem asseguts a la vora de la llar, tot mirant les imatges que suggerien les flames, els troncs ardents i les brases, i escoltant els cruixits de la fusta cremant-se o de les espurnes petant i botant a tort i a dret. Mirar com cremava el tronc i mirar les brases ens conduïa a visions delitoses —unes— i torbadores —altres— que feien córrer els minuts sense que a penes ens n'adonaràrem. No costava gaire, doncs, distingir-hi animals, o muntanyes, serres i serralades —fins i tot una vegada hi vam veure el Ponoig, cap i cos de lleó inclosos—, o lletres incandescent, o rostres desconeguts però bonastres, o qualsevol figura —animal, vegetal o mineral— que s'escaiguera o que es mostrara disposada a recórrer el filtre estret i espés de la nostra fantasia, tan personal com difícilment identificable pels ulls dels altres. Sempre he sentit a dir que el foc, el foc de llar, fa

companyia. El foc acomboia la melangia i aconhorta els sentits. No lleva les penes, però les ajorna, absorbeix els pensaments, ens els agafa prestats, tot xarrupejant-los amb veu i música, colors i paisatges, per tornar-nos-els més confitats, més adobats, potser embolcallats contra la fredor de la soledat o, al contrari, per tornar-nos-els més eixuts, garbellats, despullats d'escalfor, però sempre més serens. Així, entre imatges imaginàries, silencis amens i paraules espaiades —les justes per a fer pública la darrera descoberta flamígera, i els assentiments o les negatives posteriors dels qui la compartien o no—, anaven passant lentament, amb rapidesa, els minuts i les hores fins a l'hora de sopar. De vegades el iaio tornava del carrer, s'acostava al foc, es queixava de tan poc foc com restava i, entre les protestes de la iaia i de la mare i la tabola dels menuts, hi afegia uns quants troncs més que reviscolaven a pler les flames, les quals ens obligaven novament a cranquejar fent saltirons amb el cul apegat a les cadires de boga i fusta fetes pacientment i de manera artesanal pels antics fusters de la casa. Cento i jo aprofitàvem l'avinentesa per a cercar un baló i jugar al futbol entre dues cadires, o un parell de gaiatos i una piloteta de les del ti Toni per jugar a l'hoquei.

Algun any ens hi reuníem tota la família per celebrar el dia de Tots Sants. Malgrat els esforços dels capellans per explicar-nos la significació d'un dia tan important, jo no acabava d'entendre massa bé que hi haguera tant de sant, ni el perquè de tan gran festa, ni per què aquell dia havíem de mudar-nos tan ben mudats i anar a missa, tot i que allò de la missa ho sabia ben requetebé. Més aviat era el fet d'anar tan mudats el que no entenia; ni per què estrenàvem tota la roba i ens hi vestíem d'hivern, tant si feia fred com si feia calor. En eixir de missa preníem l'aperitiu en qualsevol dels quatre bars del poble, tots quatre atapeïts de persones igual de mudades que

nosaltres i també d'estrena. Després de l'aperitiu tornàvem a casa i, com que era festiu, dinàvem paella. La paella la preparaven entre la iaia i el pare. La iaia s'alçava de bon matí i enllestia els prolegòmens: bullia els cigrons i en separava el caldo, tallava i sofregia la carn, picava l'all, el julivert i la nyora, ratllava la tomaca, mesurava l'arròs, deixava a l'abast la sal i el safrà i, una mica abans de fer-la, posava a calfar el caldo dels cigrons. El pare feia la resta, feia la paella pròpiament dita, i la portava a taula. El iaio, com que era així d'extremat, patia per ella. Al principi era perquè li agradava que en sobrara, perquè no volia que ningú no es quedara amb fam, que prou fam havien passat ja en la guerra, i per això deia al pare: «Juan, posa-li arròs, posa-li més arròs, que no en falte». Deia que si en sobrava era perquè tothom s'havia fartat i en restava satisfet, però que si s'acabava era perquè n'havia faltat i segur que algú no n'havia menjat tot el que li hauria vingut de gust. Anys més tard — coses de vell, en deien— patia perquè no li agradava que en sobrara, perquè allò volia dir que no havíem fet els honors a l'arròs conforme tocava; i per això es passava tot el dinar calculant si en sobraria o no i animant insistentment els comensals perquè en menjaren més. Quan intuïa que podia sobrar-ne, li venia una mena de desassossec que feia que es menejara deficiósament en la cadira, escrutant ansiosament els nostres rostres per tal d'esbrinar quan executàriem l'última cullerada i quin en seria el sobrant. És per això que tots ens esforçàvem per dur-nos-en a la boca una més i aconseguir, així, els seus desitjos senils. Quan, a la fi, algú s'empassava els darrers grans d'arròs de la paella, el iaio afluixava els músculs i es desunflava, pagat i distés, a la cadira de braços.

En acabant de dinar els hòmens jugaven al *julepe* o al tuti, i les dones i els xiquets jugàvem partides interminables al cinquet fins que es feia l'hora de berenar. La vesprada avançava joiosa i

riallera, entre acudits i bromes, i desembocava en un sopar festívol de guisat de sangatxo, truites de creïlles i carabasseta, i carn torrada a les brases, dolços i licors i quatre cançonetes. Els tocs de dotze significaven la fi de la celebració, la partença sobtada del dia de Tots Sants i l'arribada sobtada de la nit de Difunts. Els tocs a mort que mamprenia el rellotge del campanar, distanciat i irregulars, monòtons i esmorteïts, esquerps i lúgubres, tocaven a recolliment i a reflexió sobre la volatilitat de la vida terrenal, a record dels que ja no hi eren i a admonicions endèmiques i ancestrals en un país ensopit i malalt de creences. Aleshores les dones alçaven taula i escuraven en veu baixa, mentre els hòmens arregleraven les cadires sota la taula o a la vora de la llar, apagaven el foc i rodaven les claus de les portes del carrer i del pati, i, tot i no que no eren massa piadosos i sí més aviat escèptics en la matèria, demanaven silenci respectuós als menuts. La iaia encenia unes palometes de llum, les animetes, que suraven dins d'una tassa plena d'oli, i les deixava damunt del marbre de la cuina. Aquell era el senyal que ens indicava el camí del llit. Quan es feia la foscor, la llum, feble i vacil·lant, de les animetes, s'escapolia a través de l'obertura de la porta i atorgava a tota l'estança una aparença tremolosa i espectral que s'avenia a la perfecció amb les campanades que s'escampaven pertot arreu de la casa entre la remor de veus contingudes que sorgia d'algunes de les cambres. Llavors l'aparença senzilla de les flames enlairant-se cap al fúnebre, unes flames amb què havíem gaudit feia a penes unes hores, em menava cap a visions més espectrals: dimonis i mals dimonis, goles ferotges ben obertes amb intencions devoradores d'ànimes d'infants —especialment els desobedients, ja que els obedients tenien bastant camí guanyat—, rostres imprecisos sense ulls que esbossaven carasses de sofriment penitencial, i alguns

convidats més dels mons de la ultratomba o dels somnis i els malsons. Jo acabava, com gairebé sempre, amb el cap colgat sota el coixí i el cos arraulit a la mateixa vora del llit; i pixat.

L'endemà era dia de visita al cementeri, un cementeri, aquell, insultantment formós, ple d'arbres i de gespa, de jardinets ben abillats i de flors, senzill i menut com els cementeris dels pobles senzills i menuts, amb noms i rostres familiars, quotidians, tan amable com ho pot ser un lloc que visitem bàsicament per obligació més que no pas per devoció. M'agradava anar-hi i recórrer-lo, sobretot perquè era ben lluny del tuf de paüra i morbositat que desprenien els de les pel·lícules i ben allunyat també de l'aspecte més desordenat i impersonal del de la ciutat. Ara pense que potser em venia de gust anar-hi i recórrer-lo perquè no hi havia ningú a qui hi anara a veure, perquè per a mi eren noms i rostres, més o menys familiars i més o menys coneguts, però, al cap i a la fi, aliens. D'ençà que va morir el ti Toni, malgrat que la bellesa del recinte roman immutable i igual de serena, hi he tornat dues vegades; una, a tall d'homenatge llargament ajornat, i una altra fa poc, a penes dos anys, quan va morir la tia Milagros, la germana del iaio. Probablement la mort del ti Toni em va oferir un motiu per a no tornar-hi i va aconseguir que aquell lloc, insultantment formós, ple d'arbres i de gespa, de jardinets ben abillats i de flors, senzill i menut com els cementeris dels pobles senzills i menuts, s'omplira de records, de paraules i de gestos també senzills i formosos.

Els iaies no hi són, al poble. Els soterraren a Alacant perquè, d'allí estant, van partir cap als indrets més recòndits de la memòria. Quan hi va marxar la iaia, el iaio Vicent, el senyor Vicent, Vicent de «Llonganissa», amb el seu esguard perdut i esmaperdut, tremolava lleugerament i feia un ploret desolat que no el deixava travar dos mots seguits, un ploret com el d'un xiquet balbucient i espantat,

mentre mirava els rostres d'aquells que li oferien consol i compartien dolor amb ell, rostres on cercava una resposta inexistent al perquè de l'absència infinita. El iaio va morir als vuitanta-dos anys perquè tenia vellesa prematura i perquè es va oblidar de caminar. Que morira de vellesa prematura, no ho van poder demostrar els metges —si més no sense practicar-li una autòpsia que no li van practicar—, però ell mateix ho conjecturava. No en va, un home com ell, avesat a l'esforç físic, que, a les albors de la vuitantena, carregava i descarregava caixes de botelles i sacs de creïlles i menjava com un llop, no s'acabava de fer a la idea que no eren les caixes o els sacs els que cada vegada pesaven més, sinó que eren les seues cames i els seus braços els que esdevenien, de mica en mica i a traïció, feixucs i maldestres. Uns dies després de complir els vuitanta anys, va confessar a la mare que se sentia una mica feble, que estava més cansat que abans, que li feien mal les cames, i li va preguntar si tots aquells símptomes no devien ser allò que en deien «*vejez prematura*». Quan la mare, tot fent un esforç per no riure i amb la fermesa suficient perquè no hi haguera ocasió per al dubte, li va contestar que no patira, que estava convençuda que aquells símptomes no hi tenien res a veure, amb la vellesa prematura, i que ben segur que ell no moriria mai d'aquella malaltia, aquell «vell prematur» va sospirar alleugerit, com si s'haguera llevat de damunt uns quants anys llogats a la bestreta, i va acceptar de bon grat que el portaren a la consulta de Donjosé, el metge del barri, perquè li feren una revisió.

Tampoc no es va poder demostrar que morira perquè s'oblidara de caminar, però el cas és que se'n va oblidar. Feia anys que deia que s'estava oblidant de caminar, que les cames se'n recordaven cada vegada menys; i ho deia amb inquietud, amb

l'alarma pròpia dels qui s'han guanyat la vida gràcies a la força de braços i cames i la veuen minvar, gradualment però amb ferma constància; i com que aquella idea el desassossegava, caminava nerviós, amb el temor de no saber fer la passa que segueix la passa anterior i que precedeix la passa vinent; i per això les forjava de pressa, sense pauses, sense temps per a pensar, no fóra cas que entre una i altra desapareguera la manera d'impel·lir les articulacions i hi romanguera inert; i camejava atabalat, amb passes molt curtes i ràpides que arrossegaven els peus pel terra i li conferien un caminar molt semblant al d'aquelles nines de Famosa que es dirigien al portal per fer arribar al nen la seua estima i la seua amistat; i un dia se'n va oblidar de debò, i es va quedar dret i immòbil, sense poder fer cap passa, repenjat en el marc de la porta del lavabo, d'on eixia de llavar-se després que havia decidit no baixar aquell dia al supermercat perquè es trobava més fatigat del que era habitual en ell. El van dur a l'hospital, envaït per unes febres ferotges i inexplicables, i, entre suors, calors i esbufecs, hi va morir una setmana més tard, aprofitant els cinc minuts en què les infermeres van fer fora la mama i l'oncle Bartolomé per llavar-lo i endreçar el llit. Va morir com ho fan els ninots vells, que al llarg del temps van perdent ara un braç, ara un ull, fins que se'ls rovella el cor, fins que la capseta on es posen les piles es cobreix d'una capa de rovell que fa que el ninot ja no camine ni parle encara que hi col·loquem piles noves carregades d'atencions i d'estima, i que hàgem de portar-lo sense remei al lloc on es porten els joguets trencats, a canvi d'un racó en propietat en les nostres memòries.

Aquell home fortot i valent, que només tenia por d'oblidar-se de caminar, que carregava caixes i sacs als vuitanta anys, que va ser ferit a la guerra i que tenia força per a tombar un bou, va morir lluitant amb contundència, amb la mateixa contundència amb què

parlava sempre i amb què em va dir un dia que Landelino Lavilla era l'home més intel·ligent d'aquest país. Potser fou la meua manca de reflexos, o l'estat d'atordiment en què em va deixar una afirmació tal, la causa per la qual en aquell moment no vaig ser capaç de reaccionar, d'esbrinar el perquè d'aquella mena d'aforisme gairebé paradoxal, desconcertant, imprevisible, la causa que va permetre que es duguera a la tomba un misteri, per a mi, a hores d'ara, encara inescrutable. «Escolta això que et diré», em va dir després d'haver-nos passat una bona estona xarrant d'eleccions, partits, presidents de govern, oposició, cops d'estat i guerres civils. «Vols saber qui és la persona més intel·ligent d'este país?» «Qui és?», vaig demanar tot expectant, quasi contenint l'alé. Segur i rotund, sense deixar cap escletxa per on es poguera esmunyir el dubte més insignificant, va sentenciar: «La persona més intel·ligent d'este país és Landelino Lavilla». El cor em va fer un bot i, per un instant, no vaig saber ben bé què dir ni què pensar. Amb un filet de veu vaig encertar a mussitar: «Landelino Lavilla...?» El iaio, com aquell que dispara un colp de gràcia per tal de rematar la víctima, va repetir: «La persona més intel·ligent d'este país és Landelino Lavilla, recorda't d'açò que et dic». Tot seguit es va alçar i se'n va anar a reomplir de cerveses de litre la nevera i a endur-se el carro dels envasos buits al magatzem per col·locar-los cadascun en la seua caixa. Jo vaig seure una estona, encara atordit i sense capacitat de reacció, tractant de veure una mica més enllà de la meua lògica per tal d'arribar a entendre el que podia amagar-se darrere d'aquella sentència, de ser capaç d'interpretar el perquè d'una afirmació tan espaterrant i agosarada. ¿Com era possible que un home que havia estat regidor per Esquerra Republicana l'any 36 —el ti Toni, també ho fou— i un dels seus fundadors al poble, que a la guerra civil va combatre en el batalló d'El Campesino, amb qui

mantingué una relació de bona amistança, que tenia una ferida de bala al braç, que quan va acabar la guerra i va poder tornar a casa després de múltiples peripècies va haver d'agafar tota la documentació i portar-la a Alacant, d'amagatotis, perquè els poquets del partit que encara hi eren —si més no, lliures o vius— decidiren el que se n'havia de fer (no cal dir que el foc en va ser testimoni i partícip, d'aquella decisió), com era possible que un home així asseverara amb tanta rotunditat que aquell rostre que mirava estupefacte el bescoll d'un energumen amb mostatxo i tricorni que cridava com un esperitat pistola en mà en el Congrés dels Diputats, pertanyia a la persona més intel·ligent d'aquest país?

Quan el meu cervell, a la fi, va donar senyals de vida, em vaig alçar i me'n vaig anar, fent encara càbales.

No en vam tornar a parlar mai, d'aquell tema. No li vaig demanar mai raons ni ell no me les va donar, tot i que sovint parlàvem de política. Jo aprofitava els moments en què seia en la cadira blava que hi havia al fons del supermercat per reposar una miqueta o per controlar els moviments de la gent, per a acostar-m'hi i parlar-ne. Al principi era difícil perquè hi seia ben poc. D'ençà que es va jubilar de la fàbrica, als matins el iaio treballava al tall, sense pausa. Com que era extremadament meticulós, tan aviat com algú agafava una botella d'algun dels prestatges, el iaio s'afanyava a reposar-la. En canvi, si eren de la nevera, esperava que en mancaren unes quantes per tal de no obrir innecessàriament la portella i evitar així que se n'escapara la gelor. Les botelles més fresques, les de darrere, les passava al davant i posava les calentes a rereguarda. Per això reprenia els clients quan n'agafaven una de les de darrere pensant-se que eren més fresques que les de davant, i els explicava que les més fresques eren les de davant, perquè ell ja havia passat les de darrere al

davant, i les de darrere eren les que acabava de posar-hi i encara eren calentes. Si algú li demanava on havia de deixar els envasos buits, l'obligava a acompanyar-lo fins al carro dels envasos buits, amb un evident afany pedagògic, per tal que la propera vegada sabera on havia de deixar-los. Quan el carro n'era ple, el treia al carrer i se l'emportava vorera amunt fins al magatzem, on el buidava tot col·locant cada botella en la seua caixa corresponent, atenent la marca i la grandària —llevat de les de vi, que eren les úniques que es podien barrejar perquè totes eren iguals, independentment de la marca. Igualment s'emprenyava i bonegava els clients quan tardaven molt a tancar la nevera, quan toquejaven les coses mentre es pensaven el que s'havien d'endur, quan deixaven un producte fora del seu lloc, quan barraven el pas amb la cistella o quan romancejaven massa sense comprar res, per la qual cosa aquells que no el coneixien sortien de la botiga sorpresos pel mal geni que tenia el vell aquell del guardapols blau. De vesprada, el ritme trafegós del supermercat es tornava molt més calmos i el iaio aprofitava per seure a la cuina i veure, tot i que sense visió panoràmica, la televisió —especialment si hi retransmetien alguna correguda de bous. Fins i tot, de vegades, es quedava dalt, a casa.

En els darrers anys de sa vida, quan el cansament va començar a fer efecte en el seu cos brau, els moments en què seia en la cadira blava es van fer cada vegada més freqüents i, per tant, les oportunitats de parlar amb ell, també. El iaio era una persona ben informada; no en va, s'empassava tots els dies, amb avidesa, el diari, les notícies de la ràdio i les del telenotícies —fins i tot seguia fil per randa el discurs de Nadal del rei i ens manava que callàrem per no perdre-se'n detall. L'encisava la història, especialment la més recent, la que ell havia viscut en directe i, sobretot, aquella de la qual havia estat partícip. Llegia amb deler

llibres d'història i biografies, i nosaltres, que ho sabíem, li'n regalàvem per Nadal o pel seu aniversari (en un prestatge d'un moble de la fusteria encara se'n troben alguns). Per les seues mans passaven igual un volum sobre la Segona Guerra Mundial com una biografia de La Pasionaria o de l'Àngel Pestanya. Els engolia amb fruïció, bellugant els llavis al compàs de la lectura, completament absorit —el fet que no oïra bé del tot hi contribuïa notablement—, les celles arronsades i el gest embadalit. És per això que, durant els anys de la transició política, el iaio va ser una font inesgotable de reflexions i d'anàlisis sobre l'allau d'esdeveniments que s'hi succeïen i que s'entrecreuaven en el temps i en l'espai amb una altra transició, aquesta, però, personal, que tenia lloc dintre nostre per mor de l'edat i que, així com en mi feia aflorar passions novelles, amors desmesurats, anhels de llibertat, inconsciència juvenívola i nits de troballes, en el iaio feia créixer un desig de pau i tranquil·litat, per damunt de qualsevol altra consideració, que fera oblidar a tothom el malson de la guerra. Aquell «valencià d'Alacant» —així se sentia i així es definia— va acabant votant Adolfo Suárez perquè pensava que era l'únic que podia governar amb èxit en aquells moments de trànsit i de trasbalsos. «Els espanyols són ingovernables; per això va perdre la guerra la República, perquè cadascú anàvem pel nostre costat: els anarquistes per ací, els socialistes per allà, els comunistes per aquí; en canvi, els altres anaven tots a l'una. Per això vam perdre la guerra, perquè els espanyols són ingovernables». D'això, en discutia amb acalorament amb el senyor Paco, el seu consogre, el qual, des que es va jubilar, i especialment d'ençà que va morir la tia Paqui, hi venia sovint, al supermercat, per donar un colp de mà a l'oncle Bartolomé. El senyor Paco —socialista convençut, que havia perdut dos germans a la guerra— i el iaio Vicent no van arribar mai a posar-se d'acord

sobre el que calia haver fet per guanyar-la, i sovint s'embolicaven en polèmiques arravatades que ben aviat es van estendre al terreny més casolà de la intendència, d'una botella mal guardada, d'un sac de taronges que no era al seu lloc o d'una caixa de creïlles massa plena o massa buida. Si tenim en compte que el senyor Vicent tenia un parlar marcadament farfallós i que el senyor Paco tenia un parlar declaradament farfallós, que el senyor Vicent parlava en valencià i el senyor Paco en castellà, i que tots dos parlaven a crits, podem imaginar fàcilment que aquelles discussions resultaven absolutament indesxifrables, completament destrellatades i, en realitat, rotundament senils. I, així, per fas o per nefas, per si són verdes o si són madures, s'engrescaven, un dia sí i un altre també, en unes discussions bizantines que duraven fins que l'oncle, amb un sentit de l'humor i una paciència encomiables, les aturava amb una bescollada carinyosa per a cadascú i sengles comandes que els feren oblidar la disputa.

Parlar amb el iaio era, si més no, pintoresc. Durant molts anys havia portat un aparell per a sords perquè, d'una oïda, era sord com una rella. Això havia dut com a conseqüència que tot el món li parlara a crits per tal fer-se sentir; fins i tot ell mateix hi parlava, a crits, encara que no sabia dir si a causa de la seua sordesa o del seu caràcter. Uns anys més tard, fruit dels avanços de la ciència, el van operar i va recuperar bona part de l'oïda. Tanmateix, el que mai no vam recuperar del tot, especialment la mare i la iaia, va ser el costum sa i civilitzat de mesurar el volum de les veus quan ens hi adreçàvem, cosa que treia el pare de polleguera i el duia a bonegar aquells que es deixaven portar per una rutina tan assentada ja en els usos familiars com la paella, les partides de cartes, les vetlades a la vora del foc o els acudits de la iaia. El seu esguard glaçat i desconcertat propiciava que no ens

acabara d'entrar en el cap que el iaio ja era capaç de sentir les nostres paraules amb prou nitidesa i que no calia, per tant, fer un ban de cada una de les frases que li dirigíem. Si la conversa, a més, era per telèfon, hi havia la tendència generalitzada a parlar-li encara més fort, com si el fet de no veure-li la cara fóra una raó suficient per a pensar que segurament no s'assabentaria de res del que li diguérem. Pel que fa a orelles i oïdes, una altra dèria que el va envair al llarg dels darrers anys de la seua vida va ser creure que tornava a perdre capacitat auditiva, particularment a la nit, mentre dormia, la qual cosa el menava a colpejar, de tant en tant, el capçal del llit amb el palmell de la mà per comprovar que aquella creença només era una obsessió que no tenia aspecte de ser certa. La primera vegada que va engegar aquell alardo nocturn, el cor ens va fer un tomb a tots els que érem a la fusteria, uns veient una pel·lícula estival per la televisió, i uns altres gaudint de la frescoreta que ens posava a l'abast el pati de la casa. Ens vam abocar comes ajudeu-me a la seua cambra, tot pensant-nos que alguna desgràcia terrible havia succeït; però, sortosament, l'únic que hi van trobar els nostres rostres espaordits va ser un cos amb una samarreta blanca de tirants i amb uns calçotets grans i antics, també blancs, que s'alçava del llit amb els cabells encrespats a l'estil del Pájaro loco i amb un rostre encara més esgarriat que el nostre, tot pensant-se, en veure's assaltat per aquella comitiva que se'l mirava amb rostres espaordits, que alguna desgràcia terrible havia succeït.

El iaio no era graciós com la iaia. Tampoc no pretenia ser-ho. Parlava amb una seriositat contundent i no tenia massa sentit de l'humor, ni era irònic ni sorneguer, ni contava mai acudits, ni tan sols parlava gaire; més aviat escoltava, escoltava atentament, acostumat a una concentració profunda fruit de molts anys de sordesa, intentant esbrinar el significat exacte dels mots. Deia les

paraules justes, amidades, sense adornaments, nues i directes, severes, adustes, tan adustes i severes com el seu gest i el seu parar. Això no obstant, feia gràcia. Aquell rostre seriós, aquell posat seriós, els ulls esbatanats, el nas prominent, els cabells —pocs— rebels, despendinats i enravenats, el coll ert, bellugadís i vigilant com el periscopi d'un submarí a l'aguait, les orelles també a l'aguait, el caminar inquiet, el parlar atropellat i un poc farfallós, i un repertori variat de xiulits, bronzits, murmuris, xerics i xerrics que feia servir de senyal i preàmbul per a qualsevol missatge —i tot això acrescut i adobat amb i pel pas dels anys—, el revestien d'una aparença còmica de personatge de còmic. El temps es va encarregar de legalitzar les nostres rialles, alhora que va aconseguir que el iaio mateix se'n riguera. Tenia el do, inconscient i involuntari, del gest escaient en el moment precís, de la frase memorable en la conversa adient, de la reflexió providencial en la discussió idònia, de l'enuig oportú, o de l'aparició estel·lar, o del xiulet recomanable en l'instant convenient, innocent i alié sempre, ell.

Una vesprada qualsevol del mes d'agost, tòrrida i mandrosa, un presentador de veu engolada i tupé amb grenya sobre un ull, que cabotejava a tort i a dret al ritme de les seues paraules, emmidonades i assaborides amb delit per ell mateix, feia tertúlia, entre d'altres, amb Camilo José Cela. Va ser en el moment precís que aquest va dir allò tan recordat i celebrat posteriorment de «*a mí me gusta la siesta de pijama, padrenuestro y orinal*», quan el iaio Vicent va obrir la porta de la seua cambra i va passar per davant de tots els que ens congriaven a la vora del televisor, amb el rostre satisfet però ensopit d'aquell que s'ha empassat una migdiada de dues hores, abillat amb un pijama llarg de tergal i amb l'orinal en mà, seguint a ulls clucs les indicacions del novel·lista si exceptuem

allò del *padrenuestro*, a la qual cosa no era gaire afeccionat. A la nit, el iaio recorria el camí invers, des de la cuina fins a la cambra, però en comptes de l'orinal portava un got d'aigua i una Aspirina, a la qual s'havia fet addicte perquè deia que li feien mal les cames i l'aspirina li'l calmava, el dolor. Tot just es gitava, duia a terme la primera comprovació auditiva de la nit amollant quatre o cinc cops al capçal del llit, tot i que, si haguera parat l'oïda als tic-tacs del despertador, haguera tingut prou per a fer les verificacions oportunes. No en va, aquell despertador antic que reposava damunt la tauleta de nit produïa un soroll tan estrepitos, tan forassenyat, que, en alguna ocasió en què el vaig haver d'agafar per despertar-me de bon matí, vaig haver de ficar-lo dins de l'armari, colgat sota les mantes, per tal de poder aclucar l'ull.

La seua insistència i la seua tossudesia van acabar despertant en tots nosaltres, al llarg dels darrers anys de la seua existència —ben segur que és la constatació del caràcter efímer i terminal d'aquests anys, el que hi contribueix decididament—, un sentiment cada vegada major de tendresa envers les fal·leres d'aquell vell aguerrit en vies d'extinció, alhora que, a causa del tarannà innat d'una nissaga de burletes irremeiables, ens feia traure fora un ampli mostrari del catàleg de sarcasmes i humorades que, per insistents i tossudes, van acabar despertant en el iaio un sentiment cada vegada major d'encaix envers la ironia d'aquella colla mordaç en vies d'expansió.

El seu afany per quadrar les coses, els números i els raonaments, era tan caparrut com redundant, malgrat que no gosaria dir que innecessari, ja que s'ajustava a una lògica irrefutable d'home senzill i reflexiu. Quan tenia notícia de l'arribada d'algú, col·locava un parell de cadires al costat de la porta de la fusteria perquè ningú no ens llevara l'aparcament, o simplement

perquè hi tinguérem una miqueta més d'espai per a poder seure. Si l'avisàvem de l'hora que hi aplegaríem, el iaio ja estava esperant-nos-hi, a peu dret enmig del carrer, per apartar les cadires i dirigir la maniobra de l'aparcament de manera que el cotxe acabara estacionat en el lloc més adient, sense desviar-se'n ni un sol centímetre, ni per davant ni per darrere, per a la qual cosa duia a terme tot un seguit de sorolls amb els llavis a manera de xiulet, i de gestos amb el braços a l'estil dels municipals, per tal d'avisar-nos que paràrem, que retrocedírem, que avançàrem, que giràrem el volant cap a l'esquerra, que frenàrem, que giràrem el volant cap a la dreta, que tornàrem a avançar, que tornàrem a frenar, que esperàrem que comprovara si així estava bé, que tiràrem una miqueta cap arrere, que ja n'hi havia prou o que paràrem el motor. Després de totes aquestes maniobres, el iaio s'entestava a explicar-nos-en el perquè mentre el besàvem, descarregàvem les bosses i les maletes i entràvem a la casa. De vegades, a força de mirar i remirar, de pensar i repensar, s'adonava, una estona més tard, que el cotxe no s'havia quedat en el lloc exacte, i encara ens cridava, tot desficiós, perquè el férem un poc més avant o més arrere segons s'escaiguera —entre cinc i deu centímetres, habitualment. Era aleshores —quan, encara que un poc a contracor, ateníem els seus requeriments i tornàvem l'ordre al seu univers senil— que respirava alleugerit i tornava a seure en la seua cadira de braços a la recerca de les alenades de frescor que ens oferia el poble a poqueta nit.

Com que era impacient, quan viatjava amb La Callosina, una estona abans que s'aturara al lloc on acostumava a fer-ho, a la carretera, el iaio ja era dret al mig del corredor de l'autocar amb la bossa de viatge a la mà, esperant per baixar. Com que era impacient, quan viatjava amb mi amb cotxe —un sis-cents on amb

prou feines entrava—, una estona abans que jo engegara el motor, ell ja s'havia posat el cinturó de seguretat, ja s'havia agarrat amb la mà dreta a l'ansa que hi havia damunt la porta i ja m'havia advertit que no teníem pressa a fi que anara espai. Sempre ho deia, això que no teníem pressa, precedit d'una mena de so fricatiu amb la llengua, un so semblant a «xixu»: «Xixu, no tenim pressa», deia. I com que era impacient, contava els *tantos* de les cartes a mesura que anava fent-los, perquè deia que així ja tenia la casa agranada.

El neguitejava deixar un raonament a mitges, sense arrodonir, amb algun cap solt que poguera donar lloc a una mala interpretació o a un coneixement matusser, per escassetat d'arguments. Com que, a colps de vellesa, el seu raciocini palesava una lentitud que s'avenia de bona forma amb les mancances d'un cos en els albors de la decadència, sovint sentenciava, afirmava, bonegava, interrogava, negava, adoctrinava o anunciava alguna idea relacionada amb una conversa que ja havia enfilat, des de feia una estona i per esgotament, un rumb diferent. És per això que en la nostra memòria encara romanen frases cèlebres del iaio; unes, per reiteratives; d'altres, per anecdòtiques; d'altres, per anacròniques; o d'altres, per absurdes fora del seu context. Tot i els anys que han passat, encara recordem entre rialles o somriures, segons l'ànim, aquella lliçó casolana de lèxic valencià que el iaio va impartir al voltant dels colors. Va ser la iaia qui, involuntàriament, hi va donar peu, a causa del costum ancestral de les àvies de tindre les cames pesades per a pujar i baixar escales —allò pensava jo en aquell moment—, quan em va dir: «Vés dalt i baixa la rebeca que hi ha damunt del llit *assul*». No era gens estrany que la iaia, de vegades, amollara algun castellanisme salvatge, fruit, en part, dels molts anys que havia viscut a Alacant i que havia treballat a la botiga, tot esforçant-se per traduir al castellà els noms de les fruites

i de les verdures a les poques dones, forasteres totes elles, que en aquells temps no parlaven ni entenien el valencià. Quan li vaig demanar des de quan feia servir el mot *assul* en compte de *blau*, la iaia, sense donar-li massa importància, va dir: «Que no es diu *assul*?». La mare, que també hi era, li va dir amb un to de reprensió «Mama, des de quan dius tu *assul*? Tota la vida hem dit *blau*». La iaia, que en les bregues dialèctiques es trobava com un peix a l'aigua, va respondre amb un tonet de setciències: «*Blau* o *assul*; es pot dir de les dos formes. Tota la vida hem dit *blau* i *assul*». Aquella contumàcia va engegar la discussió pertinent, que, seguint les premisses habituals de les discussions en aquest país i, per tant, ben allunyada dels esquemes idonis i de les fases recomanables de qualsevol conversa que cerque l'enteniment més elemental, va esdevenir un intercanvi caòtic d'asseveracions al voltant dels mots en qüestió: «Com que hem dit tota la vida *assul*? *Assul* no s'ha dit mai», «Tota la vida hem dit *assul*», «Que no, iaia, que *assul* no es diu», «Tu veus una cosa aixina i dius: ¿de quin color és? *Assul*», «*Blau*», «*Blau* o *assul*», «Que no hem dit mai *assul*, mama! », «Ei..., ara m'ho diràs tu a mi, com ho hem dit se sempre», «De sempre hem dit *blau*», «I *assul*», «Doncs no està ben dit, això, iaia», «Toca, toca, com no ha d'estar ben dit? », «Que no, mama». En el moment més àlgid del litigi, quan la iaia, un colp satisfetes les seues necessitats d'eloqüència, començava a deixar-se portar, tot i que de mala gana, pels raonaments de la majoria, va fer la seua aparició el iaio, que eixia de la seua cambra preparat ja amb la roba d'anar a dormir. Tothom hi va veure el jutge imparcial i prudent que calia en un embussament com aquell. «Iaio, tu com dius, *blau* o *assul*?», li vaig demanar a boca de canó i sense cap preàmbul. El iaio se'ns va mirar amb l'expressió atordida a què el condemnava l'ull artificial, reforçada encara més per la sorpresa que li produïa

aquella pregunta descontextualitzada —almenys per a ell— i per l'expectació que podia esbrinar en els rostres dels que érem allí. Quan es va refer, va respondre, amb una seguretat aclaparadora que allunyava qualsevol mena de dubte: «*Blau*, en valencià nosaltres diem *blau*» El iaio va seguir el seu camí sense esperar cap contestació ni reacció. La resposta va deixar satisfeta tota la concurrència i fins i tot la iaia va acceptar de bon grat l'autoritat d'aquelles paraules —tot i que no es va estar de murmurar un darrer intent de protesta. Uns minuts més tard, quan ja els efluvís de la polèmica s'havien esvaït, el iaio va reaparèixer i va executar un so sibilant amb la llengua que sovint utilitzava a tall de reclam per a demanar la nostra atenció. «Nosaltres diem *blau* i en castellà diuen *assul*», va adduir per si de cas l'explicació anterior no havia resultat suficientment convincent. Tot seguit, va desaparèixer per la porta de la cuina, sense esperar cap contestació ni reacció. Tots els presents vam rebre amb un somriure aquella mostra d'afany filològic. I, quan encara no havien passat els segons necessaris perquè se'ns esborrara dels llavis aquell somriure mesurat i fugisser, el iaio va tornar a entrar amb un got d'aigua en una mà i una aspirina en l'altra i va afegir: «A vegades també diem *blavet*: *blau* o *blavet*; però *blavet* és *assulete* en castellà, *assulete*». Dit això, i entre els esguards divertits i algun comentari jocós de la iaia, va fer via cap a la seua habitació, des d'on una estona més tard van aplegar a les nostres oïdes quatre o cinc colps fermes sobre el capçal del llit, senyal inequívoc que el iaio ja era a joc. Nogensmenys, no havien passat més de cinc minuts quan vam sentir el soroll de la porta de la cambra que s'obria i uns passos inquietos i inconfusibles que s'acostaven. El iaio se'ns va posar al davant, vestit amb un pantaló de pijama d'aquells de bragueta inacabable, samarreta de tirants blanca i espardenyes a mig calçar,

els cabells blancs i escassos plantats en forma de cresta, un ull tancat i la boca sense dentadura, i, com aquell que se sap carregat de raó i vol rematar la faena per tal que no hi reste l'escletxa més mínima per on puga escolar-se el dimoni del dubte, alçant el braç i el dit a l'estil vicentí —em referisc a sant Vicent, el sant del dit enlairat—, va precisar: «I nosaltres, a l'*amarillo*, li diem *groc*».

No hi va rebre aplaudiments —ben merescuts, sens dubte—, aquella nit, però sí la satisfacció de deixar, entre moltes altres coses, una frase per a la posteritat, si més no per a la posteritat casolana, íntima i menuda, però, potser per això, molt més enyorada. I les seues paraules, i els seus gestos, i el seu caràcter, i els seus actes romanen gravats en la memòria de cadascun de nosaltres, que contem amb orgull a qui vol sentir-ho que un dia li va tocar la loteria, la grossa, mig milió de pessetes, a finals dels anys cinquanta, i que una de les xicones que treballava amb ell en la fàbrica d'anís li havia dit que li'n fera una pesseta, del dècim, però que el dia del sorteig, quan va eixir premiat el número, encara no li l'havia pagada, la pesseta, i no sabia si el iaio se'n recordaria, i si li la donaria, la part, i ell va cobrar el premi, i va anar cara a ella, allí en la fàbrica, i li va dir «Maria, dóna'm una pesseta», i a canvi li va lliurar un feix de bitllets, la part que li corresponia, i Maria plorava de joia mentre se li abraçava al coll; i que quan es va jubilar li van fer un dinar de comiat i li van regalar, conforme tocava, un rellotge, i els empleats l'abraçaven i li deien «enhorabona, senyor Vicent», i contaven que no havien conegut mai una persona tan bona; i que donava uns dinerets a cada un dels néts cada vegada que li dúiem a casa les notes d'escola i comprovava que havíem aprovat, perquè deia que havíem de tenir estudis el dia de demà; i que el dia que va celebrar les noces d'or amb la iaia, aquell homenot fort i just va entrar tremolós i amb els ulls plens de llàgrimes al lloc on s'havia

reunit per sorpresa tota la família, tots els que encara hi eren, fills, néts, germans, cosins, nebots, per tal de retre'ls l'homenatge agraït de l'amor correspost; i que el van ferir al braç durant la guerra; i que hi va combatre en el bàndol dels perdedors; i que li va picar un alacrà en la mà; i que s'emocionava quan parlava de la història, de la seua, i quan algun nét li feia dues monades; i que carregava caixes als vuitanta anys; i que xarrupava el suquet de les llandes d'escopinyes, amb llima o vinagre; i que tenia un estómac a prova de bomba; i que era puntual com el despertador que ens desvetlava; i que duia un guardapols blau —no *assul*— per a treballar que no es llevava mai; i que volia les finestres obertes de bat a bat al mes de gener perquè deia que amb tot tancat s'ofegava; i que s'asseia amb les dues mans creuades damunt del cap, com ara ho fem alguns de nosaltres; i que s'agarrava amb tanta força a l'ansa del cotxe com a la de la vida; i que un dia va tancar per sempre els ulls, el de vidre i el de debò, perquè es va oblidar de caminar.

IV

Doñapilar, la mestra, ens va dirigir un esguard escrutador i despietat, fred i ardorós, voraç, tot plegat com el que probablement deu dirigir un esparver a la seua presa un instant abans d'escometre-la. Després es va aclarir la gola solemnement, trencant així el silenci expectant que s'havia creat en el mateix moment que ens havia anunciat que aquell dia ens contaria una història. Seguidament va parlar, en castellà, com sempre, amb aquella veu aguda que ens bonegava ben sovint. Ho va fer serenament, mesurant l'efecte de cada una de les seues paraules, amb escassa teatralitat però amb un dramatisme calculat que vorejava un cert sadisme punyent que l'embriagava:

«N'eren dos, dos germans. Tenien, si fa no fa, la vostra edat. Al més gran li deien Daniel i tenia onze anys; el més menut es deia Rafael i en tenia nou. Feia a penes un mes que Rafael havia fet la primera comunió, tal com fareu d'ací a ben poc alguns de vosaltres. El dia més feliç de la seua vida! El dia més feliç de la vostra vida! Tot i que Daniel li n'havia parlat moltes vegades, i la mare, i el pare, i els iaïos, i la tieta, i els veïns, tot i que moltíssima gent li n'havia parlat, Rafael mai no havia imaginat que es poguera arribar a ser tan feliç. La mestra ja li ho havia pronosticat, i el rector, Don Ricardo, hi havia insistit amb tanta vehemència que al voltant del cap li rondaven aquelles paraules que havia sentit a dir tantes vegades en els darrers mesos: "El dia més feliç de ta vida", "el dia més feliç de la vida", "has de preparar-te per rebre Jesús", "has de tenir l'ànima ben blanca per a hostatjar-lo". Els amics de Daniel li

havien contat que, quan es rebia l'hòstia consagrada i Jesucrist entrava en el cos, tot ell s'amarava d'una mena de felicitat que t'omplia a vessar. El llit ja s'havia omplert de regals que la mare havia anat col·locant-hi ordenadament: el rosari d'argent i nacre, el missal amb unes lletres gravades en la portada amb un color daurat, com si foren d'or, el llibre de Mi primera Comunió, on signarien tots els convidats i on Rafael havia escrit algunes oracions que li havien ensenyat a l'escola, els recordatoris amb la seua foto, les sabates de xarol negres, el vestit blanc de mariner, la creueta d'or per al coll, els guants blancs, un estoig que tenia llapis de colors, goma d'esborrar, maquineta de fer punta i regles, una caixa de bombons, i un munt de regals més que havien anat portant a sa casa al llarg de la setmana prèvia al dia més esperat.

La vespra del gran dia, Rafael va acudir a confessar-se. Quan va contar les seues faltes al sacerdot, Rafael va ser conscient de com i de quantes voltes havia ofés el Nostresenyordéutopoderós i es va assabentar, amb gran joia, que la vida per a ell havia canviat —ja sabeu que aquells que moren sense haver pres la comunió no poden entrar al cel i han de romandre en un lloc que es diu els llimbs, on no s'està malament però on no es pot gaudir de la presència infinita i incommensurable de Déu—. Rafael ja podia entrar al cel, ja podia seure al costat dels àngels i dels sants i de tots aquells que havien mort en la pau de Déupare. Rafael, però, es va assabentar també que Déu posa al nostre abast la salvació i que hem de ser nosaltres els qui decidim si acceptem el seu oferiment o si, contràriament, rebutgem la seua generositat. Rafael va ser conscient, per tant, que des d'aquell dia també podia anar a l'infern per tota l'eternitat, apartat de la visió delitosa de Déupare, de Déufilljesucrist i de la Vergemariamarededéu, i condemnat per sempre més a les flames

paoroses de l'infern. L'endemà, amb el cos ben net i l'ànima més neta encara, Rafael va fer la primera comunió.

D'ençà d'aquell jorn, no hi va haver diumenge ni festa de guardar que Rafael deixara d'anar a missa, ploquera o fera sol, tant si en tenia ganes com si no, sense importar-li gens ni mica que els seus amics hi anaren o no, sabedor que no assistir-hi era pecat mortal. "Ara has d'anar-hi?", li deien de vegades alguns. "No sigues babau, home, i vine a jugar amb nosaltres", li insistien. I ell, fort, convençut que feia allò que tocava, com un bon cristià temorós de Déu, sempre contestava: "Ara no puc; primer he d'anar a missa, no hi puc faltar". Alguns se'n burlaven; uns altres se'l miraven amb menyspreu. Però, a ell, tant li feia. Havia après ben après que el dimoni no descansa mai i sempre està disposat a temptar-nos oferint-nos el camí més planer, aquell que segueixen els febles d'esperit, els que es deixen portar per la comoditat, per la peresa, per la veu de la carn i no per la de l'ànima. Tanmateix, Rafael es feia el desentés davant els tempteigs del malèfic: per res del món hauria deixat d'acudir a la cita setmanal amb l'Altíssim. Sempre anava a missa amb el Daniel i amb els pares. Si Daniel, que era una miqueta més mandrós, ronsejava alguna volta, Rafael, dolçament, l'esperonava: "Vinga, Daniel, que no hi podem faltar. Que vols ofendre Déu? Que no saps que és pecat mortal?". I així aconseguia que Daniel reflexionara i l'hi acompanyara.

Però vet ací que un dissabte els pares els van comunicar que l'endemà farien una excursió a la muntanya: hi anirien tots quatre amb el cotxe; la mare prepararia el recapte i hi dinarien i hi passarien el dia tots plegats. Quan se'n van assabentar, els dos germans van fer salts d'alegria. Emperò, quan el pare va dir que haurien d'eixir de bon matí per tal d'arribar-hi d'hora i així aprofitar bé la jornada, Rafael va sentir dintre seu una sensació de fort

desassossec. La mare va endevinar de seguida el que li rondava pel cap i el va calmar, tot dient-li: “No patisques, Rafael, que tornarem a hora de missa de set”. Rafael, en sentir aquelles paraules tranquil·litzadores, va respirar alleugerit i va somriure satisfet.

Aquell diumenge tot va rutllar conforme ho havien planejat. Ho van passar d'allò més bé; tan bé que el temps va avançar tan de pressa que, quan se'n van adonar, el rellotge marcava ja les sis i mitja de la vesprada. Tot i que van plegar amb rapidesa i que el pare va conduir tan ràpid com li ho permetia la prudència, van arribar a casa a tres quarts de vuit. Rafael i Daniel van baixar del cotxe apressadament, amb un nuc en la gola, i es van dirigir a corre-cuita cap a l'església, amb l'esperança d'aplegar-hi a temps ni que fóra només per a la comunió o, si més no, de confessar-se del darrer i terrible pecat que, encara que d'una manera involuntària, acabaven de cometre.. Però, dissortadament —perquè el destí així ho va voler—, quan hi van aplegar, sense esma i enrogits per l'esforç, la missa no sols havia acabat, sinó que, a més a més, el rector havia tancat ja les portes del temple. Els dos germans van fer el camí de tornada amb el cap cot, consirosos, avergonyits per la seua inconsciència, per l'ofensa que havien fet a Déu nostresenyor. Ja a casa, el pare els va dir que no s'amoïnaren, que no hi feia res, que no s'acabava el món per una vegada que no hagueren anat a missa. La mare va afegir que no patiren, que al dia següent podien llevar-se d'hora i anar a confessar-se abans d'escola. Tot i amb això, Rafael no podia desprendre's del neguit que li premia amb força l'ànima i l'omplia d'angoixa, de manera que, en acabant de sopar, va dir a Daniel: “Daniel, me'n vaig a confessar. Véns amb mi?”. Daniel, que, com ja us he dit adés, era una mica mandrós i atabalat, va respondre: “Ara vols que hi anem? Deixem-ho córrer.

Ja has sentit el pare: no passa res. Fem com ha dit la mare: anem-hi demà abans d'escola". "No, Daniel. Que no saps que no anar a missa és pecat mortal? Que no saps que si morires esta nit et condemnaries a l'infern per sempre més? No, Daniel, jo no podria dormir tranquil sabent que la meua ànima està tacada, allunyada de Déu totpoderós". "Bé, doncs. Vés-hi tu, que jo hi aniré demà", va concloure Daniel alhora que obria els llençols per tal de gitar-se. Rafael, malgrat que ja era tard i venient el seu cos emperesit, que li deia "quedat", "no sigues babau", "ja hi aniràs demà" i d'altres paraules semblants, va fer un darrer esforç i es va dirigir cuita-corrents a l'església, on va trucar, caparrut, a la porta, fins que el rector, alarmat per la insistència dels trucs, va obrir. Quan aquest, tot sorprès, li va demanar el motiu d'aquella visita en aquelles hores tan intempestives, Rafael va respondre: "Pare, he pecat i vull confessar-me". El sacerdot se'l va mirar i, tot i que encara esbalaït per una tan inusual petició en un xiquet de nou anys, amb un gest complaent el va obsequiar amb dos colpets en la galta, el va fer passar i el va confessar.

Quan Rafael va eixir de l'església, se sentia una persona nova: l'ànima alleugerida de la feixuga càrrega del pecat, l'esperit tranquil, en pau amb Déu. En tornar a casa seua, la mare li va preguntar: "Has pogut confessar-te?" "Sí, mare", va respondre Rafael. "Ja et sents més tranquil?" "Sí, mare." "Vés a jòc, doncs, que demà has de matinar." "Sí, mare", va dir el xiquet per tercera vegada. Rafael, obedient com era, es va gitar, no sense encomanar abans la seua ànima al Senyor perquè la protegira de tots els mals; tot seguit va pregar per tota la seua família, pel Generalíssimofranco i per la pau d'Espanya, i va agrair totes les mercès que el Nostresenyordéu totpoderós li havia ofert al llarg d'aquell dia tan meravellós; fins i tot, i malgrat que s'havia confessat feia una

estona, va demanar perdó per aquells pecats que haguera pogut oblidar de dir al sacerdot. A continuació, ple de devoció, va dirigir els ulls al crucifix que hi havia sobre la capçalera del llit i va dir: “Con Dios me acuesto, con Dios me levanto, con la Virgenmaría y el Espíritusanto.” Un colp fetes les oracions, es va adormir ben aviat. Tanmateix, a mitja nit, Rafael es va despertar amarat de suor, deficiós, atemorit per un presagi ben negre. Enmig de la foscor va adreçar els ulls cap a la porta de la cambra, per on s’endinsava una resplendor estranya, paorosa, que va envair tota l’estança. Eren flames, flames infernals i eternals, flames que cremaven formant una mena de cercle, d’esfera dimonial. Al bell mig de les flames va veure el seu germà, Daniel, amb el terror pintat a la cara i les faccions desencaixades de tant de dolor, de tant de patiment. En veure’l, Rafael el va cridar amb un filet de veu: “Daniel”, va dir. I Daniel li va respondre amb l’amargor i el sofriment apegats als llavis: “Sí, Rafael, sóc jo, Daniel. Mira’m bé. He mort esta nit. Tu em vas insistir que anàrem a confessar i jo no et vaig fer cas. Tu sí que hi vas anar; per això t’has salvat. A mi, en canvi, ja em veus ara: he mort en pecat i he anat a l’infern, on seré sempre; hi seré per sempre més, per tota l’eternitat.»

Doñapilar ens havia narrat allò de les flames xiuxiuejant, gairebé com si ho contara a cau d’orella de cadascun de nosaltres. Quan va acabar el relat, va deixar que transcorregueren uns quants segons —no sabia dir-ne quants, però ben bé podrien ser l’eternitat aquella amb què ens amenaçaven de seguit, si no fóra pel petit detall que aquesta, pel que deien, no s’acabava mai. Van ser uns segons cruels, sàdics, impúdics i, sobretot, efectistes i efectius. Doñapilar no podia haver trobat un final més adient. Van ser els segons justos i necessaris —em sembla que allò de «*justo y necesario*» també ens ho deien sovint, o, més aviat, cada

diumenge—; necessaris i justos perquè la història se'ns gravara en l'ànim i en l'ànima amb tanta consistència com es grava la marca d'un ferro ardent a la pell. Tant de bo me n'haguera pogut desprendre com de les calcomanies aquelles que ens apegàvem al braç o a les manises de la cuina, banyant-les amb un poc d'aigua. Aquestes se'n desprenien rasant-les una miqueta amb una ungla; les altres, les calcomanies de l'ànima, se'ns apeguen tan endins que no hi arriben les ungles i no es deixen gratar. És per això que només les fem fora quan oblidem que hi són; aleshores es corsequen, se'n desprenen i desapareixen sense deixar de deixar rastre.

Aquella nit no em vaig pixar al llit. No m'hi vaig pixar perquè no vaig poder aclucar els ulls en tota la nit. Em vaig arrupir, com sempre, a la voreta mateixa del llit, gairebé a tocar de la tauleta, sense apagar el llum, i vaig provar infructuosament d'agafar el son. M'ho impedien les imatges de xiquets envoltats de flames, de rostres espordits i espordidors socarrant-se en la seua pròpia desesperació, i la quimera que aquella tortura perenne esperava voraçment no sols els pecadors impenitents, sinó també els aprenents de pecadors com nosaltres, aficionats amb carnet de soci infantil, procedents de l'àmbit de la venialitat, que féiem els nostres primers tempteigs en el llindar dels pecats mortals, de les ofenses més execrables, tals com ara fer fugina de la missa de diumenge o de festes de guardar, o cometre «actes impurs» quan encara no sabíem que allò que féiem, de vegades, de mostrar i comparar els penis mentre jugàvem per veure qui aplegava més lluny amb els dolls de pixum, allò també era un acte i, a més, impur.

Llavors vaig cridar la mare, i la mare va vindre; li vaig dir que em duguera un got d'aigua, i la mare me'l va dur. Vaig tornar a cridar la mare, i la mare va tornar a vindre; li vaig dir que em

duguera un *Pulgarcito*, i la mare me'l va dur. Vaig tornar a cridar la mare, i la mare va tornar a vindre; li vaig dir que em duguera un got de llet, i la mare em va dur un got de llet. Vaig tornar a cridar la mare, i la mare va tornar a vindre; li vaig dir que no em duguera res, i la mare no em va dur res. Vaig tornar a cridar la mare, i la mare va tornar a vindre; li vaig dir que em duguera un altre got d'aigua, i la mare em va preguntar de què tenia por. Li vaig referir fil per randa tota la història que ens havia contat Doñapilar. La mare va fer cara de «vegestuquineshistòrieselscontaalsxiquets» i em va dir que no en fera cas, que tot allò eren romanços perquè ens comportàrem bé; que els xiquets tardaven molts anys a morir i, de més a més, no anaven a l'infern; que no patira, que tancara els ulls i que mirara de dormir. Jo li vaig dir que deixara el llum encés i la mare va deixar el llum encés. Jo li vaig dir que no volia tornar a escola i la mare em va dir que tots els nens anaven a escola, que no hi pensara més i que ja veuria com l'endemà ja no me'n recordaria. Tot i així, com sempre, no em vaig separar de la vora del llit, gairebé a tocar de la tauleta, i no vaig apagar el llum. Vaig aclucar els ulls amb força i vaig confiar que el fet de prémer les parpelles amb intensitat actuaria com una mena de parapet contra els malsons que ordien el setge violent del son. El neguit que m'envaïa em feia desitjar fervorosament endormiscar-me abans que els pares se n'anaren a jòc. La casa, però, va anar fent-se fosca i silenciosa, tot alhora, quan la son era només un projecte inconcret; i així, primerament va ser la televisió la que va emmudir; després van ser els sorolls de l'aixeta de la cuina, la cisterna del vàter, les passes amortides de les sabatilles de drap, el clic de les clauetes dels llums, la remor de les veus apaivagades per una nit cada vegada més inerta, i els refrecs dels cossos avenint-se amb els llençols. I arribaren el silenci i la foscor. I només restaren un llum encés damunt d'una tauleta de

nit i un xiquet acovardit, com sempre, a la vora d'un llit, gairebé a tocar de la tauleta, que de tant en tant obria els ulls per comprovar si per la porta de la cambra s'endinsava cap resplendor estranya, cap esfera dimonial, cap ésser estimat amb el terror pintat a la cara que li anunciara patiments eternals.

De cares aterrides entre flames, ja en tenia esment. Les havia vistes un fum de vegades en un quadre. El quadre era a la cambra de la tia Vicenta, a la fusteria. La cambra de la tia Vicenta era la més calenta de la casa, perquè la paret fitava amb la paret de la ximenera. Era l'única de la planta baixa que no tenia finestra. El quadre era, doncs, com una mena de finestra al mig de la paret blanca. Representava el purgatori. La part central, l'ocupava una Mare de Déu que, amb un semblant de benvolença, organitzava les tasques de salvament que duia a terme una brigada d'àngels custodis, els quals rescataven d'una en una les ànimes d'una colla d'infeliços de totes les edats que s'abrasien en una mar encrespada de flames i laments. M'aborronaven els rostres de desesperació d'aquells pobrissons anònims a qui no arribaven les mans salvadores dels asexuals alats de túnica blanca i cabells rossos que enlairaven cap al paradís promés les ànimes purificades dels innocents que ja havien purgat els seus pecats. M'aborronava la intensitat del roig que acoloria aquell mar de flames, la virulència dels embats d'aquest, la voracitat amb què punyia i arrossegava els cossos que s'hi enfonsaven. M'aborronaven els crits, les veus i els planys que no se sentien, impotents i muts, agònics, que ultrapassaven les imatges enmig del fragor insofrible del foc. M'aborronava el fet de saber que, tot i la foscor de la nit que omplia a doll la cambra perquè aquesta no tenia cap finestra, el quadre seguia allí, ple de rostres plens de desesperació de pobrissons anònims, d'un roig intens que acoloria un mar de flames, de crits,

veus i planys que no se sentien. M'aborronava, llavors, sentir-me aborronat. I aleshores hi acudia Jack, l'Esbudellador, i em venia al cap que ben segur que ell, de menut, no havia vist mai un quadre així, i que devia ser per això que era tan valent i feia aquelles coses tan dolentes com ara burxar panxes amb ganivets de tallar pernil i amb punxons. Estava segur que si haguera tingut un quadre així penjat en una paret de casa seua i haguera hagut de dormir amb aquell rebombori d'imatges i sons colpejant els seus somnis i la seua consciència, ben segur que no hauria acabat sent un assassí en pena al mig de la boira: Jack l'Esbudellador va esdevenir esbudellador perquè ningú no li va contar mai històries de flames i penes, i perquè el Big Ben i els altres campanars del seu poble no deuen tocar a morts. El quadre del purgatori devia ser, si fa no fa, com passar una temporada al purgatori. I Jack l'Esbudellador no va passar pel purgatori: per això esbudellava.

El quadre ja no hi és. No hi és perquè la tia Vicenta tampoc no hi és. Hi ha objectes que, per la seua bellesa, pel seu valor o per raons merament sentimentals, sobreviuen als seus amos, i es conserven, i es revaloren, i s'enalteixen. D'altres, però, desapareixen un dia sense deixar senyals —o almenys això és el que ens sembla—; són com les fulles que es marceixen quan tallem la tija o com l'escalfor que s'esvaeix quan el foc s'apaga. El quadre se'n va anar uns mesos després que se n'anara la iaia Angelita. No se'n va anar abans perquè la iaia no va permetre que se n'anara quan se'n va anar la tia. Hi va romandre el temps simbòlic necessari que li cal al cor per decidir-se a esborrar els vestigis innecessaris d'aquells que se n'han anat sense que fer-ho signifiqui un afront simbòlic a la seua memòria.

Juntament amb el quadre del purgatori en vam despenjar d'altres que hi havia escampats per les parets del rebedor, de la llar

i d'altres cambres. Així, van desaparèixer el parell de sioux que cavalcaven a l'empait d'un ramat de búfals, la colla de zulús que feien ganyotes i dansaven al voltant d'una foguera, el matrimoni de japonesos somrients vestits amb quimonos a la porta d'una casa plena de vidrieres de colors, i un Crist crucificat d'allò més tenebrós, tots ells —sioux, zulús, japonesos i el Crist— pintats sobre papers ja esgrogueïts i una mica bombats.

La tia Vicenta feia també, com era habitual en les dones de la família, un metre cinquanta d'alçada, i devia fer vora un metre d'amplària a l'altura dels malucs. Quan eren juntes la iaia, la tia i alguna altra amiga semblant a elles, era, si fa no fa i salvant les distàncies, com tenir davant un fragment del quadre de *Las Meninas*. La tia era més o menys com una mena de mare marassa acollidora i càlida de braços robustos, tot i que ja flàccids, que acotxaven i aixoplugaven els nens a la manera d'un matalaf tou i suau. Tenia dos fills, la tia Apol·lònia i el tio Pepito. La meua mare sempre contava del tio Pepito, amb l'admiració amb què es contenen aquestes coses, que de fadrí va estar uns anys a Amèrica, treballant-hi, i que quan a la fi es va casar, ja complerts els quaranta anys, ho va anunciar amb només dos dies d'antelació, la qual cosa va provocar un avalot considerable i una mobilització general de les femelles de la família i de les seues modistes per tal de tenir a punt un vestit nou de trinca digne d'aquell anhelat esdeveniment.

La tia Vicenta vivia a les Carolines. Tenien un bar al carrer Sevilla que van traspassar en morir el seu home. Com que aquest va morir abans que jo nasquera, sempre la vaig conèixer així, vídua, sense company, i em feia l'efecte que sempre havia estat així, sola, fadrina com el ti Toni, com si fóra una mena de mare total, simbòlica, compartida, una mena de mare de tots,

suprapersonal, municipal, la mare del món, la dels hòmens que tornaven fatigats de treballar la terra o la fusta, la de les dones que alletaven infatigables els fills i les filles, la mare gran, la mare nostra, la mare de les mares, la mare viva, la mare morta, la mare secular i eterna.

La tia Vicenta es movia per la fusteria sense que ens n'adonàrem, discretament i amable, suaument, com aquell que trepitja la terra amb compte de no deixar-hi petjades, pesadament i lleugera. La seua presència convertia cada racó en un cau amable, amortia les tibantors del dia a dia, acomboiava els moments de solitud i omplia de laxitud els gestos i les paraules.

La tia Vicenta portava dintre seu la flaire de la fusta acabada de tallar, de la llet calenta i del pa acabat de coure, de les taronges acabades de collir, de les ametles, del bescuit fet a casa; portava dintre seu la frescor de l'aigua que corria pel safareig de pedra, de les nits d'estiu a la porta del carrer, dels llençols a l'hivern, de l'herba humida per la rosada; portava dintre seu l'escalfor de les mantes a les nits d'hivern, de les carxofes rostides sobre les brases, de les gorres de llana dels nadons.

Feia anys que la tia Vicenta havia deixat de viure a la fusteria, però la fusteria no va deixar mai de viure dintre d'ella. La fusteria n'era una part, de la tia, i la tia n'era una altra, de la fusteria, ancestral i insubstituïble. En realitat, la tia Vicenta era la fusteria, i per això li vessava pels porus i les butxaques, pels llavis i per entre els dits.

Algunes vesprades, a Alacant, ens venia a veure a la botiga o a passar uns dies a cals iaïos. Hi apareixia amb una bossa de viatge no massa gran, igual que les que bosses de viatge que duïen aleshores totes les dones grans quan anaven de viatge, una d'aquelles bosses de dues anses que s'obrien pel mig, on portava

la camisa de dormir, un petit necesser, unes quantes mudes i, si era hivern, una toqueta. Semblava, si fa no fa, una mena de Mary Poppins pobletana que, en comptes d'ordenar les cambres amb un picar de dits tot cantant «*Con un poco de azúcar*», feia minxos pastant amb força amb mans i dits, tot cantant «Miquelet, si vas a l'hort, porta'm figues i albercocs»; una Mary Poppins campestre que, en comptes d'enlairar-se escales amunt o escales avall amb el cul assegut a la barana —cosa tan improbable com dificultosa si comparem l'amplària de l'un i de l'altra—. planxava ben planxats els llençols, tot doblegant-los ben doblegats i posant el cul ben assegut damunt d'ells; una Mary Poppins com acabada de collir d'un hort de bledes i figueres que, en comptes de capbussar-se dins d'un quadre pintat al terra en companyia d'un escura-ximeneres, emergia, autèntica, d'un daguerreotip en blanc i negre.

Quan la tia venia a veure'ns, a Alacant, era com si la duguera al darrere, la fusteria, i les olors, els sorolls, els jocs, els grills, les festes, els menjars, l'herba. Allí, a la ciutat, tot era ben diferent, fins i tot l'olor de l'herba. A la ciutat, l'herba dels descampats ol a herba de ciutat, a matolls bruts i ressecs, polsosos, condemnats a la tristor del que es troba sol a terra estranya i llunyana; l'herba de la ciutat no ol a herba, ol a herba mústia i apàtrida, a arrels desarrelades, a pluja que no cau, a sorolls impersonals i impertinents, a vanitats desorientades. Els dies que la tia era amb nosaltres, la iaia no despatxava a la botiga i el ti Toni no hi vigilava. Aprofitaven per pastar coques —elles—, per xarrar i per riure —tots tres junts. Era com si el temps es detinguera en aquella cuina, com si es fera un parèntesi en el quefer diari, com si de debò haguera vingut la Mary Poppins per fer de bàlsam que guarira les ferides de la rutina. Tot s'esdevenia un xic més amable i més a l'abast.

Passats uns dies, la tia se'n tornava a les Carolines i la iaia i el tio a la botiga, una botiga menuda, menudeta, tan menuda que hi venien de tot, fins i tot herba per als conills. Un dia a la setmana el iaio en comprava un bon grapat de feixos lligats amb un cordill, que repartíem per les cases que tenien corrals i gàbies. Enfront de la botiga hi havia la casa del senyor Miquel. La casa del senyor Miquel i de la senyora Remei tenia un pati al darrere. Al pati hi havia una fusteria menuda, perquè el senyor Miquel era fuster, el fuster de la plaça de bous. La fusteria del senyor Miquel era diminuta, comparada amb la nostra del poble. Només hi treballava ell, i no hi havia màquines, tan sols algunes ferramentes i un petit banc de fuster. Però hi havia gàbies amb conills i gallines, i hi havia tortugues amagades en racons inabastables. Jo hi portava els manolls d'herba. Sempre que jo hi era, a la botiga, m'oferia a portar-los. Estenia els braços i el iaio anava comptant-los i col·locant-me'ls-hi. Quan acabava d'enllestir-los, gairebé no m'hi podia veure perquè m'aplegaven més amunt dels ulls. Aquella herba que formava un mena de mur davant del meu nas sí que olia bé, com la dels bancals del poble, i, a més, estava humida, com si l'hagueren tallada de bon matí després d'una nit de rosada. Travessava el carrer sense veure-m'hi i sense mirar, perquè a penes hi passaven cotxes. Amb prou feines abaixava amb el colze el pom de la porta i entrava a la casa del senyor Miquel sense reserves alhora que deia en veu alta «ssóc jo, que porte l'herba.» Em rebien sempre la veu de la senyora Remei, que em contestava «passa, passa, fill meu», i l'oloreta del dinar o del sopar que s'esmunyien, totes dues, veu i oloreta, corredor avall des de la cuina. La senyora Remei era baixoteta i redona; i grossa, molt grossa. Tenia les cames enormement unflades i plenes de bonys i de rotllos, igual que els braços, una pitrera monumental que es

confonia amb la panxa i una papada eminent que més aviat recordava la de les tortugues que albergava al pati. Caminava pesadament, balandrejant el cos d'una banda a l'altra i, de tant en tant, deixava anar algun sospir melangiós a tall d'enyor dels anys en què les cames encara eren àgils i la cintura s'acotxava dintre d'una cotilla d'una grandària prudencial. Quan arruixava el carrer semblava un lluitador japonès d'aquests que porten una mena de tanga-tapall, que s'espenten com esperitats per fer-se fora d'un redolí l'un a l'altre i que, abans de començar les espentes, agafen amb una mà aigua d'una palangana i arruixen, com aquell qui bada, l'arena. La senyora Remei sempre em rebia amb una veu amable, tot i que sabia que el fet que els portara l'herba era només una excusa per tal de passar una estona amb els conills i les tortugues.

Al final del corredor hi havia una porta que donava al pati. Al pati s'ensumava una barreja d'olors d'allò més diversos: herba, conills, fustam, plantes, tortugues, desaigüe, geranis, pixum de conill, lleixiu, palla i gessamí formaven un *collage* aromàtic tan peculiar i personal que només s'hauria pogut trobar en el pati d'un fuster que hi haguera tingut, a més de plantes, geranis i gessamí, conills i tortugues. A voltes, quan hi havia el senyor Miquel, s'hi afegia l'aroma del seu cigar, que romania sovint impassible i apagat entre els seus llavis, fermament mossegat per les dents, mentre serrava, clavava o encolava. Tant si hi era com si no, jo deixava l'herba en el racó que ja sabia, ben ordenada, i n'agafava una mica per donar-la als conills a través de la reixa de la gàbia. Hi restava embadalit mentre observava com se la menjaven tot manejant el morro, amb mossets delicats i dents de setciències —aleshores ignorava si tots els setciències tenien les dents de conill però, almenys, el setciències de la nostra colla sí que les tenia així. Tot seguit escorcollava entre els trossos de fusta i els testos amb

plantes i flors, a la recerca d'alguna de les tortugues que s'hi amagaven. De vegades no calia buscar-les, perquè elles mateixes hi apareixien o perquè no havien tingut temps de tocar el dos en sentir la presència d'algun estrany. Llavors les agafava per la closca i els palpejava les potes o el cap per veure com els arronsaven. Quan arreceraven el cap dins la closca, els mirava els ulls fixament i em feia l'efecte que elles, al seu torn, em guaitaven amb cara de mala bava, la mateixa que feien quan provava, infructuosament, de fer-los menjar algun manollet d'herba refregant-los-el pel rostre d'una manera insistent i enutjosa. Si el senyor Miquel treballava, jo mirava de moure'm i d'actuar amb cautela per tal de no enutjar-lo, a ell, ja que tenia el geni una mica curt i no li feia massa gràcia que un mocós anara empenyant conills i tortugues amb un matoll d'herba fresca a les mans i, sobretot, que anara empenyant-lo a ell mateix amb un feix de preguntes gastades de tant de fer-li-les un dia sí i un altre també.

Amb el senyor Miquel i la senyora Remei vivia la senyora Antònia, la germana de la senyora Remei. A les nits de l'estiu, tots tres treien les cadires a la porta del carrer i s'hi asseien per prendre la poqueta fresca que destil·len les nits de l'estiu d'Alacant, humides i embafadores. La iaia i el iaio hi eixien també, i el ti Toni, i la senyora Paca i el senyor Pasqual, i la senyora Engràcia. I a les portes de les altres cases, sobretot a les de les plantes baixes, es congriava el veïnat i xarraven, reien i discutien. Jo, les nits que dormia a cals iaies, sentia les converses a través de la finestra mig oberta: unes converses que em feien companyia —el ti Toni també me'n feia, perquè es gitava a la mateixa hora que jo per tal de fer-me'n— i em reconfortaven. Potser l'afició que tenim molts a sentir, més que no pas a escoltar, la ràdio a les nits no és res més que l'herència de les veus de fons que brollaven de les tertúlies del

carrer a les nits d'estiu, l'empremta de les rialles i dels murmurs que se'n van anar al mateix ritme que les plantes baixes, els pernys de les portes, les persianes de fusta, la calç a les façanes, les piques de llavar de pedra als patis i el sofre a les cantonades.

El senyor Miquel tenia un fill que es deia Miquel i volia ser torero, i que, als carrers del barri, davant d'amics i veïns, feia demostracions de les seues habilitats —«*pases de salón*», en deien. Deien que va deixar de voler ser torero el primer dia que es va posar davant d'un bou —un bouet— de debò. Deien que el primer dia que es va posar davant d'un bou —un bouet— de debò, va llançar la capa i va fugir a corre-cuita. Deien que quan va llançar la capa i va fugir a corre-cuita, el públic que assistia al debut va riure amb ganes. Deien que, quan el públic que assistia al debut va riure amb ganes, el senyor Miquel, que ho observava tot des de la barrera, es va enrogir i va acotar el cap. Deien que ni el pare ni el fill no van contar mai la veritat del que va passar aquella vesprada a la plaça de bous. D'ençà d'aquell dia, Miquel, el fill del senyor Miquel, va seguir fent-ne, de demostracions —«*pases de salón*», en deien—, als carrers del barri, davant d'amics i veïns, però no va dir mai més que volia ser torero. Així doncs es va fer taxista; però taxista de debò, d'aquells de mostrar dels anys seixanta: 1500 negre lluent amb ratlla groga i número del taxi en cada lateral, cartellet llevadís de «*libre / ocupado*» en la lluna davantera, cartellet de «*cierre despacio*» damunt de cada porta, plaqueta amb la inscripció «*máximo 5 plazas*» i marcs amb les fotos de la dona i dels fills i la inscripció «*no corras papá*» adherits al davantal del cotxe, estoreta protectora als seients de davant, coixinet al seient del conductor, cigar complit als llavis, sempre encés, bafarades de fum que atapeïen el taxi, colze i braç esquerres negres de pèls i colrats de sol repenjats a la finestreta esquerra, mà dreta al

manubri que hi havia a la dreta del volant i que feia el paper de canvi de marxes, clàxon compulsiu i autocomplaent, patilles de dos centímetres d'amplària fins a les barres, afaitat impecable, ulleres de sol ovalades de muntura metàl·lica i vidres verdosos, galanteries prestes i joioses envers les primers faldilles per damunt del genoll que s'albiraven, verborrea engolada i tarannà una mica fatxenda a l'estil «conductor de saló», i tot, però, amarat del sentiment de germanor de barri que atorga la vida als que comparteixen cuites i carrer.

Per això Miquel, el fill del senyor Miquel, quan al començament de l'estiu ens duia al poble, malgrat la plaqueta al davantal del cotxe que posava «*máximo 5 plazas*», n'hi embotia set, de persones. El iaio seia davant, agafat amb fermesa a l'ansa que hi havia sobre la porta, i darrere ho féiem la iaia, el ti Toni, la mare, el pare i Cento i jo, que séiem damunt els genolls dels majors. Al maleter embotia l'equipatge amb la tossudesca i la solvència d'un autèntic professional del gremi. Quan tot era ben disposat i tots érem ben col·locats —maletes, bosses, cames i culs ben encaixats—, arribava l'hora de l'artista, del torero, del veritable protagonista d'aquella travessia que tenia una mica de travessia èpica —«ha sigut la corretja del ventilador», deia Miquel, cigar als llavis, cotxe aturat a la vorera de seguretat a mig camí entre el Campello i la Vila Joiosa, capó alçat i Cento perbocant— i, fins i tot, de travessia homèrica —encara que les sirenes tingueren forma de turista europea i cantaren des de les arenes meloses d'una Benidorm incipient; encara que els mariners no necessitaren lligar-se al pal d'un vaixell, ensardinats com estaven dintre d'un 1500 símbol de l'orgull patri; i encara que els ciclops anaren de dos en dos, en sengles motos, a l'aguait de vehicles que, com el nostre, sobrepassara el nombre d'ocupants autoritzat. Tot just engegava el

motor, Miquel, el fill del senyor Miquel, ens advertia a Cento i a mi, que estiguérem alerta per a amagar-nos, donat el cas que ens topàrem amb la Guàrdia Civil. Mentre travessàvem els carrers d'Alacant, abans d'enfil·lar la carretera de València, Miquel saludava a tort i a dret col·legues de taxis negres llueents, aturats o en marxa, amollava amoretes a les xicones que se li posaven a l'abast i feia sonar el clàxon amb suficiència als conductors anònims i anodins que no havien estat cridats com ell a entrar a l'olimp selecte dels conductors consumats i gosaven obviar un intermitent, circular a espai o trigar massa a engegar quan el semàfor es posava verd. Eixíem de la ciutat per la costera de la fàbrica de tabacs i vorejàvem les fal·des del Benacantil fins que aplegàvem a la Goteta. Aleshores no hi havia encara l'Escalèxtric, el pas elevat que encara és —tot i que no se sap per quant de temps— al final de la platja del Postiguat, tota una revolució en la xarxa viària d'Alacant, fins al punt que el fet de pujar-hi amb el cotxe va suposar, en els primers mesos des de la seua inauguració, una mena d'atracció de fira d'allò més agosarada i innovadora per a tots els públics, grans i menuts. Tots dos carrers, per tant, el que venia des de la plaça de bous i el que venia vorejant la mar, es trobaven en un encreuament d'allò més transitat si tenim en compte que era l'única via d'entrada i eixida de la ciutat cap a València. I al bell mig d'aquell encreuament, al bell mig d'aquell escenari sense telons ni bambolines, ni prosceni, ni platea, sense més llums que la del sol colpint amb feresa, sense més eines que les d'un bon mim —les mans cobertes amb guants blancs i el rostre gesticulant, viu, d'expressions diàfanes i extremades— i sense més guió que el que dicten el codi de circulació i la improvisació calculada més rotunda, al bell mig d'aquell embussament de cotxes que circulaven amunt i avall, que engegaven, frenaven, engegaven i tornaven a frenar,

feien sonar el clàxon, remugaven i es calfaven, al bell mig de l'escena, hi era ell: el Sargento Moquillo.

El Sargento Moquillo —mai no he sabut quin era el seu nom veritable i dubte que ningú que no fóra familiar o conegut seu el sabera aleshores— era guàrdia urbà — «municipal», que diem per aquestes comarques. Vestia amb un uniforme semblant als dels municipals que apareixien —i encara hi apareixen— a les vinyetes dels còmics de *Mortadelo y Filemón* o *Rompetechos*, incloent-hi el casc blanc amb forma d'ou subjectat amb una cingla, també blanca, a la barbeta, la porra, també blanca, al cinyell i el xiulet a la boca. Dirigia el trànsit com aquell que dirigeix una orquestra simfònica, i, d'aquesta manera, donava pas als cotxes igual que ho faria el director de l'orquestra per donar l'entrada als violins, als trombons de vares o als clarinets. Menejava els braços i les mans d'una manera subtil i compassada, expressiva, i el seu rostre era una successió de gestos i ganyotes que ja hagueren volgut per a ells Marcel Marceau o Lindsay Kemp. Tenia un repertori de gestos, ganyotes, escarafalls, moviments del tronc, de les cames, girs de puny, jocs de coll, picament de mans i d'altres, que ben bé es podrien haver incorporat a qualsevol manual pràctic d'expressió corporal per a estudiants de cursos avançats d'art dramàtic. A més a més, adobava tot aquest repertori amb una utilització magistral del xiulet. A cada gest, a cada moviment, a cada postura, li corresponia un xiulit diferent, sempre mesurat, sempre rítmic, sempre adient. És per això que, quan algun conductor tardava una mica a posar-se en marxa després que ell n'haguera fet el senyal, el Sargento Moquillo emetia uns xiulits curts, impulsius, gairebé irritats, alhora que feia cara de pomes agres i picava de mans per cridar l'atenció d'aquell conductor tan poc diligent, i amb braçades ràpides i violentes li ordenava que avançara immediatament. Si

algun altre circulava massa a espai, el Sargento Moquillo posava els braços fent nanses, inclinava el tronc una miqueta cap arrere traient la panxa i arquejava les celles cap amunt mentre obria la boca i estenia els braços amb els palmells ben oberts, fent un gest que, si fa no fa, volia significar «vinga, home, accelera, que no tenim tot el dia». Quan un cotxe ple de turistes atònits i riallers per raó de l'espectacle li passava per davant, el sergent els obsequiava, especialment a les dames, amb un somriure adulator, una lleugera i parsimoniosa reverència plena de classe i subtileza —llàstima que un tal Piqué, ministre del govern d'un tal Aznar, no haguera conegut mai el Sargento Moquillo per a aprendre a fer reverències amb classe i subtileza—, i els donava pas amb un moviment de braç i mà igualment subtil i parsimoniós, acompanyat d'un xiulit llarg i delicat, civilitzat, molt europeu, com si tot plegat vinguera a dir «endavant, senyores i senyors, això també és Europa, la carretera és vostra i estem ací per a servir-vos», a la qual cosa els turistes responien ovacionant-lo enfervorits, fent-li fotos-record d'allò més *typical spanish* i acomiadant-se d'ell amb entusiasme.

Tot i les incomoditats del viatge, el trajecte m'oferia suficients al·licients perquè esdevinguera un cita anual que esperava amb delit. El Sargento Moquillo n'era un. El simple fet de pujar en taxi, la certesa d'allò que trobaria més enllà de la ciutat, una acció tan banal com travessar un túnel o, simplement, la contemplació del tramvia varat enmig del barranc a l'eixida del túnel del Campello, eren prou motiu perquè no m'adonara d'incomoditats, estrenyiments i fums marejadors de cigar. Fins i tot gaudia amb l'enrenou sobtat que es produïa quan Miquel canviava el to de la veu i deia apressadament i neguitosa: «La Guàrdia Civil: acatxeu-vos i no vos alceu fins que jo vos ho diga». Llavors es feia el silenci

i els rostres es tornaven formals, seriosos, inquiets, i la tensió es barrejava amb el fum del cigar, mentre Cento i jo ens capbussàvem en un mar de cames durant uns segons llargs als quals només els mancava una musiqueta de pel·lícula de suspens o, millor encara, de duel de carrer de pel·lícula de l'oest. A la fi, després de fer una darrera ullada per l'espill retrovisor i assegurar-se que ja érem fora de l'abast de la mirada inquisidora dels Polifems amb tricorni, Miquel anunciava, somrient i cofoi com aquell que ha estat més ràpid traient el revòlver de la cartutxera o com aquell que afegeix una proesa més a una llarga llista de proeses intransferibles: «Ja està, ja podeu alçar-vos».

L'arribada al poble no freturava, però, encara que el taxi ens duia fins a la mateixa porta de casa, del ritu habitual de les salutacions als veïns que seien al carrer. El taxi de Miquel travessava els carrerons del poble gairebé a la mateixa velocitat que ho faríem si anàrem caminant. El conduïa, el taxi, com aquell que patroneja una carrossa en una desfilada d'un dia de festes —el colze a la finestreta, el cigar a la boca, el somriure autocomplaent del professional vingut de la capital—, mentre que nosaltres saludàvem el veïnat a través de les finestretes abaixades: «Com esteu?», «Com esteu?», «Ja esteu aquí?», «Ja estem aquí», «Vos quedeu molt de temps?», «Tot el mes», «Ai, Marededéusenyor! Com s'han fet de grans els xicons!», «Ai! Ells cap amunt i nosaltres cap avall!», «Ei, què tenim de fer!» «Què tenim de fer!», «Ja ens vorem», «Ja ens vorem». En girar la cantonada i enfilar el carrer que ens menava a la fusteria, una flaire dolça de magdalenes i bambines procedent del forn que hi havia a la placeta de baix i una altra de més sentida, de botifarres de ceba i llonganisses, procedent de la carnisseria que hi havia dues cases més enllà de la

nostra, omplien el taxi i feien fora les olors que s'hi havia congriat al llarg del viatge.

De vegades la tia Vicenta ja ens hi esperava. D'altres, l'esperàvem nosaltres i ella venia uns dies més tard. Quan hi aplegava es posava el davantal i s'incorporava a la vida de la fusteria d'una manera tan natural que era talment com si hi haguera estat tot el temps. La tia Vicenta duia els cabells arreplegats en un figó xicotet. Ningú no hauria dit, en veure-la, que aquella trena perfectament enrotllada al voltant de la coroneta amagava uns cabells ondulats llarguíssims que li arribaven fins un pam més avall del cul. Tots els dies, a trenc d'alba, quan tothom encara dormia i la casa era plena d'un silenci trencat només pels refilets d'alguns ocells i algun toc de campana esporàdic, la tia, vestida encara amb la camisa de dormir, seia en una cadira perquè la iaia li raspallara pausadament, curosament, manyagament, aquella cabellera llarga i incògnita. Tot seguit, la iaia anava retorcent aquell feix de cabells al voltant de la coroneta amb l'ajuda de gafets, fins que adquiria aquella forma disfressada i discreta que tots coneixíem. Quan acabava, li'ls perfumava, arruixant-los amb una botelleta de plàstic que contenia alguna classe d'essència tan anònima com la llargària d'aquells cabells cendrosos. Jo, de vegades, m'alçava ben enjorn i treia el cap per la barana de dalt de l'escala per tal de veure tot el procés. Pagava la pena matinar per gaudir, ni que només fóra per uns minuts, d'aquella escena que contenia —ara ho sé— la vida condensada en uns moments efímers, la tossudesca de les tradicions, la inefabilitat del pas del temps i els matisos de la quotidianitat.

La tia i la iaia endreçaven casa i cuinaven. La iaia i la tia escuraven els plats, colze amb colze, cul amb cul, mans sobre mans, i, després d'escurar, seien i becaven; la iaia, directament,

sense preàmbuls ni dissimulacions; la tia, amb un periòdic o una revista a les mans. Qualsevol que l'haguera mirada per darrere, hauria dit que llegia amb una concentració digna d'encomi per tan immòbil com romania i per tant com tardava a passar la plana. Qualsevol que l'haguera mirada per davant, hauria vist una boca oberta de bat a bat, unes ulleres de llegir menudetes que s'assemblaven força a les de Gepetto, el de Pinotxo, o a les del senyor Smith, l'ajudant del capità Garfi, el de Peter Pan, que amb prou feines es sostenien en la mateixa punta del nas, i hauria vist també uns ulls tancats que palesaven una dormida tan profunda com profunda puga arribar a ser la dormida d'una migdiada. La iaia es despertava de sobte en el moment més inesperat, capritxosament, tant se val que haguera dormit deu com trenta minuts, i continuava mirant la televisió com si res no haguera passat. La tia es despertava en l'instant precís que els músculs del coll deixaven de subjectar-li el cap i aquest s'estavellava sense contemplacions contra les pàgines d'informació local, nacional o internacional del diari, i continuava llegint-lo com si res no haguera passat.

La tia Vicenta era profundament creient. Resava totes les nits abans d'anar a dormir i es persignava devotament. Anava a la missa de set dels dissabtes o a la de dotze dels diumenges i s'asseia en les primeres fileres, les fileres reservades per a un grapat d'ancianes que seguien la cerimònia amb una emoció pregonada que els feia entonar amb veus atiplades els cànctics que encetava l'organista, als quals s'afegia un rector ben pagat amb una devoció tan sentida de la feligresia més fidel. Cantaven, no cal dir-ho, en castellà, engoladament, arrossegant les paraules i allargant les notes finals de cada vers amb aquell tonet característic de les cançonetes de missa cantades per dones endolades

aferrades a un missal i a un rosari per suportar viduïtats vitalícies, penúries no oblidades i reserves espirituals, al llarg dels anys que seguiren la guerra i la postguerra.

Tot i amb això, les cerimònies i els sermons del mossén del poble no deixaven de tindre un to més aviat amable i assossegat, tal vegada perquè formaven part de la pròpia essència d'un llogarret, amable i assossegat, que a penes si aplegava al miler d'habitants. A la ciutat, però, les cerimònies i els sermons del capellà s'allunyaven bona cosa d'aquell to parsimoniós que m'ensopia quan la mare m'hi portava. Ací, al barri, els sermons de Donagustín eren truculents, amenaçadors, esgarrifosos. La feina turmentadora i castradora, pacient i constant, que duia a terme a l'escola Doñapilar de dilluns a divendres, la rematava Donagustín els diumenges i les festes de guardar impacientment i puntual, colpint virulentament el pensament dels parroquians, especialment els pensaments més verges, els més tendres, els que —segons deia ell— portaven dintre seu la llavor del futur. Donagustín, en els seus sermons, vociferava com un possés, amb les gotes de suor que li regalimaven per les sines, amb el dit al rest com un sant Vicent amb pantalons grisos, amb les ulleres que li relliscaven nas avall. I ens parlava de la fi del món; sempre de la fi del món. Tant se val que fóra Diumenge de Rams, com Divendres Sant, com dia de Reis. Si era Diumenge de Rams, ens contava que aquells que havien rebut el Filldedéu amb ramells d'olivera i palmes eren els mateixos que després l'havien escopit i apedregat, igual que féiem nosaltres quan pecàvem; que cada pecat que cometíem era com una pedrada o una escopinada que llançàvem al Filldedéu i que Déu ens esperaria el dia del judici final per demanar-nos-en comptes. Si era Divendres Sant, que cada vegada que pecàvem era com si li fotérem un clau al Filldedéu i que, igual que quan

aquell va morir escarnit en la creu el cel es va fer negre i van caure llamps i va tremolar la terra i els hòmens van tenir por, així mateix s'esdevindria el dia de la fi del món, quan Déu es presentaria entre llampecs i flames per jutjar-nos i demanar-nos-en comptes entre plors i desesperació. Si era dia de Reis, que ai d'aquells que balafiaven diners banalment en regals i oblidaven les sendes de Déu; que ja ho va ben dir Jesucrist: que era més difícil que passara un camell pel trauc d'una agulla que un ric entrara al regne dels cels; que en el dia del judici final, entre més flames i llampecs, plors i desesperació i tremolor de dents, Déu totpoderós col·locaria els pobres a la seua dreta —veges tu quina ironia— i enviaria els rics d'una puntellada a patir eternalment entre les flames de l'infern.

Quan arribava Dijous Sant i tancaven cinemes i bars i en la tele no calia que posaren ni un ni dos rombes, Donagustín encenia només uns quants llums de l'església i presidia una mena de ritual que no era la missa. Era un ritual tediós i inacabable que anomenaven *oficis*, que es duia a terme enmig d'una atmosfera d'encens tensa i densa, marejadora i irrespirable. Donagustín parlava com si fóra Crist mateix reunit amb els seus deixebles al voltant d'un sopar de germanor, i feia com si parlara per la seua boca, i partia en dos trossos l'hòstia gran que només maneja el sacerdot, s'abatia sobre l'altar amb la veu entretallada per l'emoció i plorava de debò. Després orava com si fóra a l'Hort de les Oliveres i no suava sang, conforme ens deia que havia fet Jesucrist, però véiem que suava de valent, perquè la llum de les bombetes il·luminava les gotes de suor que perlaven ací i allà la seua calba humida i lluenta. Divendres Sant se seguia el viacrucis. Donagustín n'explicava cada una de les estacions. L'últim sermó sempre acabava, com no podia ser d'una altra manera, amb una referència explícita a la fi del món, més concretament al tercer misteri de

Fàtima, que Donagustín no sabia amb certesa en què consistia, perquè allò només ho sabia el Santopadre —segons ens contava amb una veu plena de misteri punitiu—, tot i que ell sospitava que tenia alguna cosa a veure amb Rússia i els comunistes. Va ser aleshores que vaig saber que allò dels comunistes de qui ens parlava Donagustín tenia, al seu torn, alguna cosa a veure amb els «rojos» aquells de qui ens parlava Doñapilar, i que allò dels rojos i dels comunistes tenia, al seu torn, alguna cosa a veure amb un menyspreu incontingut d'alguns envers uns individus anònims i ombrívols que, segons semblava, estaven sempre a l'aguait per obrir-nos de bat a bat les portes d'un món ple de concupiscència i llibertinatge.

L'escoleta de Doñapilar era una planta baixa que feia cantonada, situada a vora uns cinquanta metres de la botigueta dels iaïos. Hi havia una sala ampla —o, si més no, a mi m'ho semblava llavors— amb quatre o cinc fileres de pupitres de dues places. En una banda hi havia una cambra amb un finestró menut situat a una alçada inaccessible a la xicalla, que feia el paper de cambra fosca preparada per a càstigs i actes de contrició. A l'altra, hi havia una imatge que reproduïa la Mare de Déu de Murillo, sempre envoltada de flors, especialment pel mes de maig, i una porta que donava a un pati xicotet ple de cossiets i de pixums clandestins. Al fons de l'aula hi havia una altra porta per la qual s'accedia a l'habitatge on vivia Doñapilar. En aquella escola estudiàvem una colla de galifardeus d'edats diverses que hi passàvem el temps oscil·lant entre una temença ben justificada a les ravates de mal geni de Doñapilar i l'enjogassament, ben justificat també, de les edats primerenques. Hi vam aprendre a llegir i a escriure amb allò de «*mi mamá me mima*», i a sumar amb una tonadeta que deia «*uno más uno, dos, uno más dos, tres*», abans

de passar al següent esglaó, que consistia a copiar de la pissarra frases com «*Francisco Franco, Caudillo de España por la gracia de Dios*» i d'altres semblants, i a llegir i repetir del catecisme «*Soy cristiano por la gracia de Dios*». La veritat és que, en referència a aquell Déutotpoderós de cabells i barbes llargues i grisenques de qui tant ens parlaven, sovint em preguntava on collons li veien alguns la gràcia, perquè jo, per més que m'hi fixava, només aconseguia veure un senyor d'edat molt avançada que tot ho sabia i tot ho coneixia —el passat, el present i el futur—, de mirada escrutadora i severa, més aviat impacient i malcarat, que portava sempre al seu damunt un triangle amb un ull ben obert, i que mai no havia contat cap acudit ni semblava que poguera ser un d'aquests que s'hi animen quan es fan dues copetes.

Al final de no sé quin llibre de pàgines rànries i groguenques hi havia algunes cançonetes. N'hi havia un bon grapat. La primera començava dient «*Cara al sol con la camisa nueva*», i una altra, «*Por Dios, por la patria y el rey lucharon nuestros padres*». De la primera, me'n sabia la tonadeta, perquè Doñapilar ens la cantava ben sovint. Tanmateix, com que sempre he tingut ànima de músic —«solfa, estudia solfa», em deien el ti Toni, el ti Pep, el ti Gabriel i el ti Quico—, m'estimava més inventar-me'n la melodia, de tal forma que, sempre que Doñapilar no em vigilava, obria el llibre per les últimes pàgines i cantussejava en veu baixa el «*Cara al sol*» amb la musiqueta del *Congratulations* de Cliff Richard, aquella cançó famosa del festival d'Eurovisió, tot fent «*Ca-a-ral-so-ol, con-la-ca-mii-sa, nu-u-u-u-u-u-u-u-u-e-vaa*». D'altra banda, cada vegada que llegia això de *la camisa nueva*, imaginava que la lletra es referia al dia de Tots Sants, al dia de Nadal o al dia del Corpus, que era quan solíem estrenar la roba nova. I pel que fa al «*Por Dios, por la patria y el rey*», en feia un boleret del Jorge Sepúlveda

dels que escoltava la mare en el pick-up, concretament aquell que deia «*es-tás-quea-rre-ba-tas-pre-cio-sa*», és a dir, «*por-Dios-por-la-pa-tria-yel-re-y*», tot i que no sabia massa bé de quin rei parlava, si de Melcior, Gaspar, Baltasar o Fernando, que eren els únics que coneixia llavors.

Quan Doñapilar, sempre a l'aguait, em sorprenia cantussejant, o quan en féiem alguna, de malifeta, ens engarjolava a l'habitació fosca, tancava la porta i el finestró inaccessible, i ens hi feia romandre una bona estona. Entre la soledat i la foscor d'aquella cambra vaig descobrir que hi havia una cosa en mi que mai no m'abandonava i que sovint m'aconhortava. Quan la clausura en aquella cambra llòbrega era en companyia, vaig descobrir que els meus amics també tenien una cosa en ells que mai no els abandonava i que sovint els aconhortava, i que les meues amigues no tenien allò mai no les abandonava, però tenien una altra cosa que les aconhortava igualment. A aquells càstigs en la cambra fosca, a aquella mena d'orgia tàctil iniciàtica, els dec el descobriment d'allò que durant tants anys van intentar que no descobríem, quan en les enciclopèdies amb què ens ensenyaven anatomia, les imatges que ens oferien eren encara tan asexuades com els àngels del paradís, com Sor Citroën o com la mestra de l'escola. Allí vam aprendre, submergits en olor a Nenuco, que tots no érem iguals a tots i, sobretot, que tots no érem iguals a totes; i que, malgrat que ens deien que hi havia un Déu que tot ho sabia i tot ho veia —en la qual cosa ens insistien tothora enutjosament—, aquell déu sabia menys i s'hi veia menys a les palpentes, en la foscor d'una cambra closa. Allí vam comprendre també què significava allò de la mort esperant-nos àvidament en un revolt del camí per tal d'eixir al nostre encontre sobtadament, sense avisar: devia ser, si fa no fa, com quan Doñapilar obria la porta

inesperadament en el moment més àlgid de les nostres troballes sensorials.

Pel mes de maig, la mestra ens feia seure en terra al voltant de la imatge d'una verge envoltada de flors que li portaven totes les mares, i cantàvem les cançons a l'ús d'aquell mes tan florit, especialment aquella que deia «*Venid y vamos todos con flores a porfía, con flores a María, que madre nuestra es*». Aquell càntic era per a mi tot un misteri. Mai no vaig saber què hi pintava la tal Porfía; ignorava si Porfía i María eren la mateixa persona amb diferents noms o si Porfía era alguna germana o cosina germana de María; fins i tot dubtava si la lletra deia «Porfía», «Sofía» o «Lucía», la qual cosa em tornava als dubtes inicials sobre la identitat o el parentesc de la tal Sofía o la tal Lucía.

Doñapilar feia la classe ahora que feia el dinar. De tant en tant ens deixava tots sols, enfeinats amb una còpia o unes sumes, i se n'anava per tal de solsir uns trossos de carn o remenar el guisat que havia deixat al foc. Aleshores s'escampava per l'aula una flaire que, a mesura que s'acostava el ple de migdia, anava posant-nos en peu de guerra els sucs gàstrics de tal forma que, més d'una vegada, alguns dels més fadrins i, per tant, dels més agosarats, feien alguna incursió per les estances prohibides de l'escola, a l'encalç d'un tros de cansalada fregida. El dia que vam devorar comunitàriament i solidàriament el plat de costelletes de porc que Doñapilar havia deixat damunt la taula en un moment de descuit no habitual en ella, hi va haver un rebombori general que va culminar en una visita de la mestra a casa de tots i cadascun de nosaltres, i en un castic exemplar, proporcional a les sospites sobre el grau de participació de cada xicot —les xiquetes gairebé sempre en quedaven exemptes, de les sospites— en aquell acte tan infame.

Una de les històries que més m'agradaven de les que hi havia a l'enciclopèdia que utilitzàvem, era la d'un xicot que, menat per l'enveja i el ressentiment, esperava assegut en una pedra, amagat darrere d'un arbre, amb una escopeta a les mans, amb el fi d'amollar un tret a un bon home, veí del poble, amb qui, per motius d'allò més inconcebibles i aliens als manaments del bon cristià, mantenia una relació de rancor irracional molt allunyada de les normes més elementals de la conciutadania practicant més ortodoxa de la doctrina catòlica, apostòlica i romana. Contava aquella història que, quan el xicot es disposava a prémer el gallet de l'escopeta —la qual pertanyia a son pare, a qui li l'havia furtada sense que aquest se n'adonara— per posar fi a la vida d'aquell home exemplar, un alacrà traïdorenc que va aparéixer de daval d'aquella pedra li va injectar el seu verí mortífer en una mà i va impedir que s'executara una sentència tan abominable com incomprendible. Contava el final de la història que aquell home generós que va estar a punt de morir a les mans de la maldat més exacerbada, va agafar el xicot als braços i, en un acte de perdó i de bondat cristiana, el va dur a cal metge, el qual, com no podria ser d'una altra manera, li va salvar la vida. M'agradava aquella història perquè em recordava aquella de l'alacrà i el iaio Vicent que la mare m'havia contat un fum de vegades. No tenia res a veure amb aquesta del xicot i de l'alacrà, però, al fi i a la cap, tenien en comú una persona, un alacrà, una picada i un metge. La mare em contava que el iaio havia anat a collir taronges i va seure dalt d'un marge per descansar i menjar-se'n una. Aleshores un alacrà li va picar en una mà, i el iaio, amb la mateixa navalla que feia servir per a pelar les taronges, s'hi va fer un tall ben gran, en va xuclar la sang, s'hi va fer un embenatge i, sense l'ajut de ningú, va anar caminant a cal metge. D'ençà que la mare em va contar per primera

vegada aquella història, jo em mirava el iaio com si fóra David que haguera vençut Goliath —supose que perquè, en el fons, en el món de les quimeres dels infants del món urbà no hi havia enemics pitjors, deixant a banda el dimoni i els seus confreres, que els alacrans, els escurçons o qualsevol altre ésser, d'aquest món o de l'altre, que disposara de verí, fibló o llengua bífida.

La lletra no em va entrar amb sang, conforme diu la dita, però em va entrar amb colps al clatell. Doñapilar va decidir un dia que ja era hora que aprenguera a escriure amb bona lletra, que ja era hora de passar dels traços vacil·lants d'aprenent desmanyotat a la lletra pulcra i amansida dels homenets del futur, seguidors incondicionals del règim. *«El niño no escribe con buena letra porque no se esfuerza. No se preocupe, Rosa, que esta tarde se queda un rato conmigo y aprende a escribir bien, ya verá usted»*. Aquella vesprada vaig aprendre a escriure bé. Doñapilar em va fer seure a l'altra banda de la seua taula, de cara a ella, i, entre colps de regla a la taula, colps de palmell al bescoll, colps de veu a un pam del nas i colps de vista als ulls, vaig encertar a fer una lletra redona i polida, conforme s'esperava de mi. La mestra em va agafar amb una mà el braç i amb l'altra va agafar la llibreta, i em va dur a la botiga dels iaïos, on va mostrar orgullosa la llibreta a la mare i a tots aquells que van voler ser testimonis de la proesa assolida. *«Mire, Rosa, si se lo decía yo, mire qué letra tan buena sabe hacer el niño si se esfuerza un poco»*. Aquella vesprada vaig aprendre a escriure amb bona lletra, però no vaig anar al cinema amb el pare, com féiem tantes altres vesprades.

Sovint el pare m'esperava a l'eixida de l'escola, berenar a la mà, i tots dos anàvem al Novedades, un dels dos cinemes que aleshores hi havia al barri. Per dues pessetes en véiem dues, de pel·lícules, dins d'un ventall de possibilitats d'allò més

convencional: *Tarzán*, *Fumanchú*, *Cantinflas*, alguna de l'oest, alguna espanyola o alguna americana. Així, si un dia tocava *Tarzán* —«yotarzántúJein», «ankawaChitaankawa», «*Tarzán*traer»— més una de la Gracita Morales —«¡anda señoriito!»—, l'altre tocava, *Fumanchú* i *Río Bravo*; un altre, *Cantinflas* —«*Dios mío Dios mío por qué me hisiste tan irresistible a las mujeres*»— i Tyrone Power; l'altre, *Fumanchú* —que roí que era i quina organització més ben organitzada i sinistra la seua!— i Marisol; l'altre, *Tarzán* i *Río Rojo*; un altre, *Cantinflas* i *Las chicas de la Cruz Roja*; l'altre, *Cantinflas* i Frank Sinatra vestit de mariner; o l'altre, *Murieron con las botas puestas* i Esther Williams «la «*muñequita linda de cabellos de oro*» a *Escuela de sirenas*. Aquesta última m'encisava: veure aquelles piscines tan immenses i tantes xiques que s'hi deixaven caure en vestit de bany amb tanta sincronització i amb aquella música que embolcallava tot l'ambient amb un regust idíl·lic, m'abstreia de tal forma que, com que al pare i a la mare també els agradava, vam anar a veure-la un munt de vegades.

Les butaques i el terra eren de fusta, i quan atacava el seté de cavalleria o quan *Tarzán*, amb el seu crit d'òpera selvàtica, desbocava tota la munió d'animalots i animalons contra el campament dels traficants d'ivori, la xicalla colpejava el terra ple de corfes de pipes amb els peus, tot produint un estrèpit proporcional a l'entusiasme que despertaven aquelles escomeses èpiques. De vegades es presentaven un parell de famílies gitanes que vivien als afores del barri. Aparcaven a la porta un carro arrossegat per un ruc escanyolit envoltat de mosques a qui acompanyava un gos igualment escanyolit, i el cinema s'inundava d'una canalla nombrosa formada per xiquets i xiquetes de totes les edats i fatxes, que corrien entre les butaques i amunt i avall del corredor com si foren un seté de cavalleria caòtic i cridaire, perseguits per les veus,

més cridaneres encara, de les mares que els demanaven inútilment silenci alhora que alletaven algun nadó alié a tot aquell guirigall. Quan la sala es feia fosca i començava la musiqueta del NODO, era el senyal que aconseguia fer tornar l'eixam de criatures a les seues butaques, on seien mirant la pantalla amb els ulls esbatanats per a no perdre's cap detall del que allí s'esdevinguera. El rugit del lleó de la Metro hi trobava ressò, en aquella colla de pillets, els quals li tornaven el rugit amb efusió. L'aparició dels primers títols de crèdit engegava els primers aplaudiments, que es repetien en cada aparició decisiva dels protagonistes i a la fi de la pel·lícula. En el descans entre pel·lícula i pel·lícula es projectava sobre la pantalla un missatge que deia «*Descanso. Visite nuestro bar*», i els diumenges, a més, s'hi projectava un paper on venia, escrit a mà, el resultat del partit de l'Hèrcules, el qual era rebut amb més aplaudiments o amb murmuris malhumorats, segons s'esqueia. Quan la pel·lícula acabava, el terra era tot ell una capa de corfes de tramussos, de cacauets, de pipes amb sal i sense sal, molles de pa, xufes, ametles garapinyades i rosetes de dacsca perdudes, burilles, paquets buits de tabac de mascle marca Ideales i Celtas, cartutxos buits de paper, botelles buides de Mirinda i alguns gargalls, en una sala que es buidava en un tres i no res a la mateixa velocitat que el vestíbul s'omplia de la gent que n'eixia i que s'amuntegava, encuriosida, davant dels cartellats que anunciaven les properes estrenes: una de Tarzán i una de Cantinflas, una de l'oest i una de Fumanchú o una espanyola i una americana.

El Novedades, abans que el reformaren després que va morir Franco per convertir-lo en cinema d'avantguarda i, posteriorment, en sala X, olia a fusta rànica, a ambientador ranci i a cortines ràniques, a tabac ranci, a perfum ranci i a calcer ranci, a uniforme d'acomodador ranci, a urinaris rancis i a usos i costums

rancis i reprimits. Quan no anàvem al Novedades, anàvem al Lux, l'altre cinema del barri, que també olia a fusta rànica, a ambientador ranci i a tot allò que olia un Novedades ranci. El Lux va passar directament de cinema de barri a sala X, tot estalviant-se el trànsit efímer per la progressia de «l'art i assaig». Quan no anàvem a al Novedades o al Lux, anàvem al Rialto, al carrer Sevilla, molt a prop d'on vivia la tia Vicenta, una mena de sala de transició entre els cinemes de barri a l'estil més pur —dues pel·lícules de reposició en ambient familiar— i els del centre —una pel·lícula d'estrena en ambient gairebé familiar, puix que Alacant llavors no passava de ser un poble gran—, tots ells, els de barri i els del centre, a hores d'ara ja desapareguts —el Chapí, l'Avenida, el Monumental, el Calderón, el Casablanca, el Goya, el Roxy. Quan als de la colla se'ns va començar a omplir la cara de grans, en el preludi de l'adolescència, hi vam anar quatre o cinc vesprades seguides, al Rialto, perquè hi feien una pel·lícula en què, tot i que fugaçment, es veien unes mamelles —dues, per a ser més exactes. Hi eixien una mena de monjos amb hàbit i caputxa els quals, en realitat, eren morts que havien aconseguit escapolar-se de les tombes i es dedicaven —ja veus tu quina diversió— a capturar xicones que tallaven la respiració —per a ser calaveres i no tenir ulls, s'ha de veure quin ull tenien aquells monjos!— i a sacrificar-les en una ofrena sanguinària a no sé quin ens malèfic a qui rendien culte. Ho feien clavant una ganivetada a l'estèrnum de les interessades i traient-los el cor; i com que, segons que es veu, la brusa no els permetia apuntar-hi bé, no trobaven cap altra solució que arrencar-los-la violentament, entre el fervor popular de tota la xicalla que hi assistíem, un dia sí i un altre també, atrets per una escena tan anhelada.

Quan anava al Rialto amb la mare i Cento —no cal dir que no per veure aquella mena de pel·lícules—, passàvem primer a veure la tia Vicenta. I era aleshores, quan ens obria la porta de casa i ens rebia amb una onada d'escalfor i ens acotxava entre els seus braços fornits i plens d'acollença, que em transportava sobtadament al cinema d'estiu del poble, a l'olor de gessamí, de fetge a la planxa i guisat de sang, d'urinaris rancis i d'usos i costums tan rancis i reprimits com els de ciutat, a una pantalla on gairebé totes les pel·lícules que hi navegaven començaven amb imatges d'una mar blava sota un cel ras i d'una illa petita que a mi em semblava l'illa de Benidorm, però que en realitat es deia l'illa d'Ízaro Films.

La tia se'n va anar, si fa no fa, quan se'n va anar el Rialto. Un dia va emmalaltir i la van portar a l'hospital. De tan malalta com estava, a l'hospital els van dir que allí ja no podien fer res més per ella. Per això van decidir de dur-la al poble, a la fusteria, a la casa que la va veure nèixer i viure, per tal que també la veiés morir, allí, en la seua cambra, en una cambra on fruiria del caliu del foc de la llar i de tots el que l'estimaven, en una cambra amb vistes a un purgatori que segur que mai no visitaria. I aquella Mary Poppins casolana i a mida, en comptes d'anar-se'n cel amunt un dia de vent propulsada per un paraigües obert amb un mànec amb forma de cap d'ocell que parlava, se'n va anar dintre d'una ambulància, en un dia d'hivern, camí de la fusteria.

Tots quatre dúiem el braç esquerre una mica estés cap avant, amb el puny tancat com si subjectàrem les brides d'un cavall imaginari. Caminàvem al pas, l'un al costat de l'altre, tot fent un lleu balanceig dels malucs amunt i avall; de vegades, amb la mà dreta, ens pegàvem colpets a l'anca per tal d'esperonar un xic les cavalcadures; les mirades, impàvides, guaitant l'horitzó com si se'ns hi haguera perdut alguna cosa importantíssima; els semblants, eixuts i preocupats, amb una duresa tranquil·la perfectament calculada. Cada vegada que passàvem per davant d'un grup de persones assegudes a les portes de les cases, els dirigíem una breu però intensa mirada, de reüll, a la qual elles responien amb altres d'encuriosides i sornegueres, comprensives, emperò. Ni tan sols hi havia el «bona nit» «bona nit» ritual, només un «ei» o un «ep» o un «hala». Carrer avall, dos de nosaltres féiem espetegar la llengua imitant el soroll dels cascs del cavalls, mentre els altres dos taral·lejàvem —els llavis gairebé tancats, amb una mínima obertura perquè s'hi esmunyira el dollet d'aire que sonava a trompeta lànguida— una musiqueta que emanava de les runes, encara fumejants d'El Álamo. Acostumats com estàvem que en les pel·lícules guanyaren sempre, o gairebé sempre, els bons, el fet que el coronel Travis, el David Croquet i la seua colla no resistiren l'investida del general Santa Ana i del seu exèrcit polít —si n'hi havia, de mexicans!; més encara que indis en la batalla de Little Big Horn, que ja n'eren uns quants!—, ens havia afectat de debò i havia despertat en nosaltres l'hàlit més abraonador de l'èpica més primària: la de la lluita desigual, la de l'individu contra la canalla, la de l'heroisme filantròpic i sovint inútil —ben lluny estàvem encara

de destriar les proeses d'alguns dels nostres herois del cel·luloide o dels papers, del patriotisme autocomplaent que s'hi palesava.

L'endemà vam aconseguir uns quants llistons de fusta i, amb ganivets vells, desdentats i poc esmolats, hi vam anar fent mosses. Un colp enllestits els màusers —com es pot aspirar a ser un John Wayne sense un bon rifle de repetició?—, vam anar a la papereria per tal de procurar-nos la munició. Hi vam comprar un paquet amb cinc-centes gometes elàstiques que vam repartir a parts iguals entre tots tres. L'arma funcionava enganxant la gometa, ben tibant, des del cap del llistó fins a una de les mosses, tot deixant-la anar, amb un dit, quan s'esqueia. Com més es tesava la goma, amb més força eixia i més lluny arribava. Quan la resta de la colla ens va veure tan pagats i tan ben armats, van fugir a corre-cuita a la recerca de llistons i gomes i, a penes una hora més tard, ja n'érem set o vuit els que anàvem, l'un al costat de l'altre, amb el braç esquerre una mica estés cap avant, amb el puny tancat com si subjectàrem les brides d'un cavall imaginari, caminant al pas, camí del Calvari, disposats a resistir qualsevol setge al preu que fóra.

El Calvari era un tossalet abanquat —com no podia ser una altra manera— que hi havia als afores del poble, on es pujava per un camí que feia giragonses a dreta i a esquerra i al llarg del qual es repartien les estacions del viacrucis. Al capdamunt hi havia una creu molt alta feta de blocs de formigó cilíndrics, que havia estat fulminada per un llamp uns quants mesos després d'haver-la col·locada. D'ençà d'aquella nit nefasta, de la creu només restava en peu, si fa no fa, un metre de columna; la resta, la part seccionada, romania tombada en terra, a tall de testimoniatge notori del caprici de les forces naturals.

Quan hi pujàvem, al Calvari, poques vegades seguíem el camí; més aviat ens hi enfilàvem pels marges de pedra que

delimitaven els bancals. En aplegar al cim, jéiem per torn, d'un en un, sobre la creu, amb els braços estesos, i jugàvem a imaginar allò de l'INRI que ens contaven sovint a l'església i a l'escola. Com que el cap parava més avall que els peus i el sol del migdia escalfava amb virulència estival, no ens era massa difícil fer conjectures. Tot i que premiém amb força les parpelles, el sol directe sobre els ulls aconseguia crear una gamma de rojos, grocs i taronges a la vista que contribuïen de valent a refermar els desvaris místics. També ens agradava pujar dalt de la columna i compondre figures com si fórem estàtues: el Cristòfol Colom aquell que vam veure quan vam anar a Barcelona, amb el dit assenyalant algun punt en la llunyania sense que ningú no li diguera res —a nosaltres ens deien contínuament que no assenyalàrem, que era una cosa molt lletja—; el Crist aquell amb els braços estesos que hi havia en un cim des d'on es podia veure el Penyal d'Ifac —que resulta que en realitat no era a Calp sinó a Rio de Janeiro—; King-Kong dalt de tot de l'edifici més alt de Nova York, colpejant-se el pit amb els dos punys i espantant els avions com si foren mosques —llàstima que no hi haguera la xicona per fer-li pessigolles amb un dit i arrancar-li suaument aquell vestidet que semblava extret d'un joc de la *Señorita Pepis*, igual que feia el goril·la, que, pel que es veu, no tenia ni un pèl de babau. Féiem equilibris amunt i avall de la creu gitada i, quan ja ens cansàvem de fer monades, hi séiem i xarràvem. Quan hi venien les xiques no féiem res de tot d'allò, sinó que directament séiem i xarràvem, i jugàvem a ser fadrins, i les converses adquirien un to de transcendència tot al voltant de qui agradava a qui, qui agradava a no vull dir a qui, qui no agradava a qui jo em sé, qui ja no agradava a qui tots ja sabem, qui agradava a qui ahir no agradava però hui sí, i d'altres supòsits semblants. La solemnitat, la gravetat dels raonaments era tal, aleshores, que ben

bé es podria dir que la vida en el món tenia el seu epicentre al capdamunt d'un turó, al voltant d'una creu de formigó seccionada, abatuda i badada.

Aquell matí, però, no vam fer monades, ni vam xarrar, ni vam deixar de fer monades perquè hi haguera xiques. Aquell matí, set o vuit galifardeus vam pujar pel camí on hi havia les estacions del viacrucis, amb el braç esquerre estés cap avant i el puny tancat com si subjectàrem les brides d'un cavall imaginari, i, un colp allà dalt, ajaguts i gitats de bocaterrosa, ens vam disposar a defensar el Calvari del setge de tot aquell enemic, també imaginari, que s'entestara a fer-nos demostrar la pasta de què estan fets els herois. Llàstima que el sol de la una del migdia contribuïra a apaivagar les intencions conqueridores de qualsevol vilatà o foraster agosarat, bo i fent que els escassos visitants que s'acostaven a la placeta de l'ermita de sant Rafael, situada al peu del Calvari, desistiren sensatament de dur a terme temptatives més aïna antisaludables, i s'estimaren més seure a l'ombra d'alguns arbres acollidors des d'on també es podia fruir d'una bona vista. No hi va pujar, doncs, cap ni un visitant en l'hora llarga que hi vam esperar, i vam haver de conformar-nos a fer pràctiques de tir contra algunes pedres, algunes fulles i, fins i tot, algun saltamartí despistat que se'ns va posar a l'abast. Quan es va fer l'hora de dinar, vam pensar que potser aquell no era el dia en què havíem d'entrar a formar part del grup selecte dels elegits per a la glòria, i vam iniciar el camí de baixada. Tanmateix, quan botàvem ja el darrer bancal, vam veure una cosa que va reviscolar instantàniament el nostre esperit èpic, més que si haguérem vist una tropa de mexicans o d'americans uniformats adreçant-se, amb les baionetes calades, cap a on érem nosaltres: un vesper. Apegadet a una de les pedres del darrer bancal del mont Calvari hi havia un vesper ple de vespes

que hi entraven i n'eixien, hi tornaven a entrar i en tornaven a eixir, se n'anaven, hi tornaven, se'n tornaven a anar i tornaven a tornar. Col·lectivament vam decidir que, si bé allò de ser uns herois assetjats per milers d'assetjadors era un fet ben heroic i transcendent, posar setge a un vesper podia ser una aventura de collons. A la fi havíem trobat el nostre Álamo particular, tot i que a l'inrevés. D'assetjats, passàvem a assetjadors; d'herois, a depredadors; comptat i debatut, d'adults, a nens. Vam fer inventari de municions —tres-centes trenta-vuit gomes—, ens les vam repartir solidàriament, vam ocupar posicions tot rodejant el vesper i vam començar a disparar gometes a tort i a dret. Els pocs projectils que van fer diana van despertar un cert neguit entre les tropes enemigues, força desconcertades pel sobtat atac. Va ser aleshores quan el Cisco va decidir que era el moment escaient perquè intervinguera l'artilleria, i hi va llançar un quants cantals fins que un d'ells va aconseguir el seu objectiu i el vesper va quedar mig esclafat. El que ningú de nosaltres no va saber preveure en aquell moment va ser l'èpica d'El Álamo, la capacitat de resposta i de resistència dels seus herois, la premissa assumida de morir matant, aquella que ens havia fet dissenyar i construir fusells de fusta, la que ens feia caminar pegant-nos colpets a les anques per a esperonar el cavall imaginari de la fantasia. Així, les vespes van abandonar El Álamo en tropell, com encoratjades per la corneta i la senyera que marquen el pas en totes les batalles, mentre obrien foc contra l'exèrcit de gegants que els enderrocava la llar a canonades. Ens vam endur una picada cada un, llevat de Cisco, l'artiller, que, com si aquelles bestioles hagueren endevinat quin havia estat el causant d'aquella desfeta, se'n va endur quatre en l'esquena.

El camí de retorn va ser, si fa no fa, com el dels soldats de les pel·lícules, que tornaven a casa amb els caps, els braços, les

comes o els pits embenats, recolzats en una o dues crosses o en un company, formant una filera que tancava un altre soldat, coix, tocant un flautí. La rebuda de les mares no va ser exactament igual que les de les pel·lícules, aqueixes en què la mare —els ulls eixuts de tant de plorar absències— guaita en la llunyania la silueta inconfusible del fill enyorat i malferit —tot i la transformació innegable que els horrors de la guerra havien produït en el cos i en el caràcter d'aquell jove que uns anys abans s'havia allistat a l'exèrcit, entusiasmat, malgrat l'oposició dels progenitors, per defensar alguna pàtria sempre necessitada d'ingenus entusiasmats— i eixia cuita-corrents al seu encontre, i l'abraçava, i es desfeia en llàgrimes, i li acaronava les ferides i el portava a casa per acabar allí d'abraçar-lo, d'acaronar-lo i de guarir-li les ferides. La rebuda de les mares més aïnes va anar acompanyada d'un carxot —en algun cas—, d'una ruixada d'alcohol, amoníac o mercromina —segons el cas— sobre la picada, i d'una bona reprimenda —en tots els casos— per ficar-nos allí on no ens demanaven (i la veritat és que, en aquell vesper, ningú no ens havia demanat que hi ficàrem cullerada).

Hi ha una època de la vida, però, en què els designis de les mares i dels pares són inescrutables —em sembla que allò dels «designis inescrutables» ens ho deien també sovint al voltant d'algú que ara no recorde—, especialment tocant als llocs als quals podíem anar i aquells als quals no podíem anar. Era, poc més poc menys, el mateix que passava amb la muntanya aquella de les pel·lícules de Tarzán, que s'albirava just quan s'acabava el tros de selva i començava una planura on hi havia uns arbrets escadussers, xaparros però amples, i ramats de zebres i antílops. Quan els indígenes que acompanyaven «l'home blanc» i caminaven d'un en un, en filera, veien o pressentien la proximitat de

la muntanya en qüestió, obrien uns ulls com plats tot dient «*juju*, *juju!*», discutien amb el cap de l'expedició i molts d'ells enviaven els farcells que duïen al cap a fer la mà i fugien espantats. En realitat feien bé de tornar a casa, perquè després, quan els més valents hi ascendien, al *juju*, sempre hi havia algun dels negrets que perdia l'equilibri a causa del farcell i es despenyava. L'home blanc, en canvi, mai no queia, perquè no portava farcell, sinó fusell, i perquè, si queia l'home blanc, a veure qui punyetes s'encarregava en la pel·lícula d'executar les malifetes perquè Tarzán les solucionara: matar elefants per traure'ls els ullals d'ivori, cercar-ne el cementeri amagat per estalviar-se munició i la feina de matar-los, capturar no sé quants mils d'animals per a un zoològic de Califòrnia o cocodrils per a una fàbrica de sabates, o segrestar Jane simplement per fer la guitza, entre altres dolenteries.

A Alacant, al fons del carrer, hi havia les vies del tren i el Magro, el *juju* del barri, allà on no s'havia d'anar mai —un indret semblant a la muntanya sagrada dels massai o dels mandinga, o a aquella mar que els víkings creien que tenia fi i que acabava en una gran cascada que desembocava en l'infinit—, allà on es forjaven entre els infants les llegendes més fosques, producte dels territoris vedats al pas i, per tant, oberts a les fantasies: personatges sinistres que hi habitaven, hòmens del sac a l'aguait de xiquets desobedients i imprudents, gossos salvatges que hi vagarejaven i forces malignes que hi omplien les ombres ens en mantenien ben allunyats. Tanmateix, la llum del sol aclaria també les idees i, llavors, les quimeres es fonien i les cames i el cap agafaven empenta per menar-nos, tot i que en visites furtives i fugisseres, fins aquells indrets prohibits que, francament, a la claror del dia no semblava que amagaren res que poguera ser la causa de tan gran prevenció.

Al poble, el *juju* era a la part de darrere del pati de la fusteria. Allí acabava la vila i començava l'horta, a la qual es davallava per un senderol que conduïa a la sèquia mare. A la sèquia mare hi havia aigua, la qual cosa, encara que puga paréixer una obvietat, no ho és pas, perquè ara per ara la sèquia mare no té aigua, ni tampoc cap de les altres sèquies del poble. Era per això, per l'aigua, que no volien que hi anàrem a jugar. Com que a pocs metres d'allí hi havia una caseta de rec que tenia una forma idèntica a la de la caseta de xocolata on vivia la bruixa famosa de la famosa caseta del conte famós, la mare ens va contar que dins d'aquella caseta residia una bruixa dolenta que vigilava el camí des d'un finestró redó calcat als de les primeres cases que dibuixen els nens amb traços encara primaris, que inclouen, no cal dir-ho, una ximenera, un caminet que comença en la porta de la casa i que duu no sé sap on, un arbre —una alzina, pel que sembla— i un pou —tot i que ja no se'n veuen, de pous. Seguint aquell senderol s'aplegava al poblet del costat, a penes a un quilòmetre de distància. Alguns dies hi anàvem, passejant, en acabant la migdiada, hi berenàvem i beviem aigua fresca que rajava d'un munt de canelles que hi havia en una plaça. Quan passàvem per davant de la caseta, la mare i la iaia ens empenyien perquè ens afanyàrem i perquè no parlàrem ni férem soroll, no fóra cas que la bruixa ens sentira i s'empipara. Nosaltres conteníem la respiració i obeíem a ulls clucs mentre procuràvem, en silenci, trepitjar amb molta cura per tal de no xafar les pedres del camí. A la tornada, ja a poqueta nit, posàvem més atenció encara a no fer gens ni mica de renou, perquè les primeres empentes de la foscor no convidaven a grans ostentacions de valor inexistent.

Malgrat això, hi acudíem, a la sèquia —tot i que cap a l'altra banda, allà des d'on no es veia la caseta de la bruixa—, i ens hi

banyàvem, i ens hi deixàvem portar pel corrent. L'aigua era claríssima i fresca. Per la superfície suraven una mena de bestioles amb unes potes llarguíssimes, que s'hi desplaçaven a colp d'impulsos sobtats d'una banda a l'altra. Any rere any véiem com el cabdal de les sèquies anava minvant gradualment, fins que va arribar un moment en què amb prou feines hi restaren petits bassals on amb penes i treballs sobrevivia alguna granota solitària que segurament enyorava temps millors. El iaio sovint es planyia de la manca d'aigua. En realitat tothom se'n planyia. No hi havia conversa de la gent gran, especialment els vells, que no incloguera algun comentari ple d'amargor sobre l'aigua i, d'afegitó, sobre la terra i l'horta. A més a més, alguns estius, per l'agost, tallaven totes les vesprades el subministrament d'aigua, perquè calia donar-la a Benidorm, incapaç aleshores d'abastir-ne aquella allau incipient de gentada que l'envaïa, la qual cosa alçava protestes airades dels contertulians de porta de carrer o de barra de bar, hòmens que encara sentien una tirada especial cap a la terra com només la sent qui l'ha treballada de valent. Abans que tallaren l'aigua, a les cinc de la vesprada, en totes les cases del poble se'n feia arreplega. Nosaltres omplíem la banyera xicoteta de la cambra de bany, la pica d'escurar de la cuina, el safareig del pati, palanganes, safes, poals, pitxers, cànters i botijons.

A l'hora de la migdiada, el poble es ficava en una mena de letargia comunitària, afavorida per un sol punyent que reblania els carrers asfaltats feia ben poc i les iniciatives. En aquell parell d'hores en què un estat de mandra general envaïa fins l'últim racó de cada habitatge, els xicons es refugiaven a l'ombra dels rebedors o de les cambres i, si alguna ànima aventurera treia el cap per alguna casa aliena, l'ocell era convidat immediatament a tornar al seu niu, perquè, malgrat les bones relacions de veïnatge, hi havia

segons quines coses que eren sagrades —i la migdiada n'era una. La pau de la sesta només es veia alterada, de tant en tant, quan venia Jean-Marie. Jean-Marie era fill d'una cosina germana de la mare. Eren *pied-noirs*. Havien viscut a l'Alger, a Orà, durant força anys, fins que les coses van pintar negres i en van haver de fugir a corre-cuita. Quan van tornar a Alacant, van obrir un bar a les Carolines. Jean-Marie havia nascut a Orà, per això li deien Jean-Marie. Era uns quants anys més gran que nosaltres i era un xicot sabut, tot i que tenia algunes rareses. Deien que allò de les rareses era per la rajola que li va caure al cap. Un dia que jugava amb uns amics en una obra, quan ja vivia a les Carolines, una rajola li va caure al cap i li va obrir la closca. Tot i que va estar a punt de morir, es va refer. Nogensmenys, deien que, des d'aquell moment, en tenia algunes, de rareses. Quan Jean-Marie era al poble, a l'hora de la migdiada era l'únic que vagarejava pel carrer. Pel seu aniversari li havien regalat un tocadiscos d'aquells redons que semblaven una recaptera —menjadiscos, li'n deien—, que es duïen penjats al muscle amb una bandolera. El Jean-Marie aprofitava aquelles hores de la sesta per fer una mena de cercavila amb música de Led Zeppeling i de Deep Purple, cosa que desesperava els vilatans, que veïen interrompuda la seua dormida. Sortosament per a l'esdevenir diari del poble, Jean-Marie només hi era tres o quatre dies —una setmana a tot estirar— abans de desaparèixer per la cantonada, al so dels acords de *Smooth on the water*, en el cotxe familiar, atapeït de maletes i de persones, en direcció a Alacant.

Cap a les cinc de la vesprada, les portes de les cases anaven obrint-se de mica en mica i una colla de ganàpies amb entrepans a les mans anaven prenent per assalt el carrer. Una hora més tard, aquest era un eixam de xiquets juganers que cremaven a

mans salves l'energia acumulada en dues hores d'inactivitat vital, mentre que la gent fadrina hi començava a seure en cadires després d'una dormida tan insubstituïble com reviscoladora. En aqueixa hora, el carrer estrenava la seua cara més amable i els vincles de bon veïnatge s'hi restablien generosament alhora que el sol esdevenia, igualment, més amable.

Aquella vesprada, però, cada xiquet hi va aparéixer amb un entrepà en una mà, amb un llistó de fusta amb mosses en una altra, amb una bosseta plena de gomes a la butxaca i amb intencions clares de continuar la recerca d'un altre Álamo més a l'abast per defensar o conquerir, que satisfera d'una vegada una dèria no satisfeta i no escarmentada. Potser la recerca haguera estat inútil si el ti Pere haguera arrossegat amb la sota d'oros. Potser la recerca ens hauria menat a uns altres indrets si la sota d'oros que es va guardar el ti Pere haguera obligat el ti Pep a matar amb el rei de trumfo i, d'aquesta manera, no haguera cantat les quaranta. Potser mai se'ns hagués acudit que El Álamo que anhelàvem era davant mateix dels nostres ulls si quatre vells enfurismats no s'hagueren tirat els plats pel cap per si són verdes o si són madures o per si són oros o són copes. La discussió —merament professional, no pas personal— que va tindre lloc va atraure ràpidament i poderosa l'atenció de bona part dels que encetaven, asseguts, les primeres converses de la vesprada, i de tota la xicalla enjogassada, que ens hi vam acostar, tot fent un rogle al voltant de la taula.

Jugaven a cartes, sempre al tuti, totes les vesprades de l'any, llevat dels diumenges i els dies de festa. Si era d'hivern, dins de casa, al rebedor; si era d'estiu, fora, en un racó de la placeta, allà on primer hi havia ombra; a la tardor o a la primavera, dins o fora, depenent de l'oratge. El ti Pere, el ti Pep i el ti Roc hi jugaven sempre. De vegades també hi jugava el ti Miquel; a l'estiu, quan hi

era, s'hi afegia el iaio Vicent; el ti Toni, només mirava. En cada partida hi jugaven tres i un altre repartia cartes i descansava. A les sis tocadetes —el tocs del campanar n'eren l'avís—, amb una puntualitat estricta, treien al carrer una taula baixeta de fusta de calti Pere, damunt la qual posaven un tros de manta per a poder agafar les cartes amb major facilitat. El ti Roc portava una bossa de plàstic plena de monedes de cèntims de diferents valors que repartien a parts iguals entre tots quatre jugadors. Quan la partida acabava, tothom feia el recompte de les seues monedes i les tornava la bossa per tal de fer-les servir l'endemà. Formaven una colla que ben bé hauria pogut servir de motiu per escriure un sainet: el iaio Vicent tenia un ull de vidre i havia estat sord, la qual cosa feia que li parlaren a crits per tal que poguera sentir-los —els primers anys— o per costum —els darrers anys—; el ti Toni tenia vellesa prematura i panteixava quan discutien —no jugava, però participava en les discussions igual que la resta, tot i que no se'l sentia perquè els altres parlaven a crits—; el ti Pep tenia vellesa real i s'adormia a mitja partida, la qual cosa feia que li parlaren a crits per tal que no s'adormira —si estava despert— o perquè es despertara —si s'adormia—; el ti Pere tenia parkinson i menejava sense parar la mandíbula inferior de dreta a esquerra i d'esquerra a dreta compassadament i a bon ritme; el ti Roc tenia una berruga enorme en la punta del nas —d'aqueixes que tenen les bruixes dels contes que es preuen de ser-ho— i un tic que el feia parpellejar contínuament amb una freqüència de dos parpelleigs per segon —aproximadament—, alhora que aspirava aire pel nas sorollosament una vegada cada cinc segons —aproximadament—; el ti Miquel tenia deu anys menys que el més jove de tots els altres, cosa que feia que no tinguera cap malaltia, cap tara o cap mania consolidada —o, si més no, encara no s'havia fet palesa.

Hi havia moments —si el ti Pep no s’adormia i si ningú no feia cap jugada que anara en contra del que dicten les normes del bon jugador de tuti— que al voltant de la taula es creava un silenci expectant i tens només trencat per les ensumades violentes del ti Roc i els xiuxiueigs del iaio Vicent, que anava comptant els punts alhora que els guanyava —«així ja tenim la casa agranada», deia. Era en acabar la darrera mà, la que sumava les deu d’últimes i decidia la partida, quan tot d’una tornaven les xarrades, els comentaris, les recriminacions i els suggeriments mutus mentre es repartien un altre colp les cartes sense perdre temps. Quan el silenci expectant i tens es perllongava massa, podia ser per dos motius: perquè el ti Pep no recordara que li tocava jugar a ell o perquè el ti Pep s’haguera adormit. En tots dos casos, la resta de jugadors esperaven pacientment —ensumades violentes del ti Roc i xiuxiueigs del iaio Vicent com a acompanyament de fons— que el ti Pep s’hi decidira. Com que aquest no es llevava la boina per a jugar i, per tant, costava força de veure-li els ulls, hom podia intuir si es tractava del primer cas —no se’n recordava— o del segon —s’havia adormit— per la seua forma d’actuar amb la cigarreta que sostenia impàvid entre els llavis. Entre xuclada i xuclada de cigarreta, el ti Pep deixava una estona llarga, suficient perquè es consumira una bona part —de vegades, gairebé tota sencera— sense caure la cendra, tal era la impassibilitat de l’ancià jugador. Si, quan s’havia consumit una part considerable de la cigarreta, el ti Pep l’agafava entre dos dits i li feia un colpet perquè la cendra caiguera en terra, allò significava que no recordava que li tocava jugar a ell. Aleshores la resta de jugadors donaven eixida sense traves a la seua impaciència i el requerien, malhumorats, perquè jugara. El ti Pep, tot sorprés, els mirava per sota la boina, amb la cigarreta als llavis —semblava una mena d’híbrid entre un

policia militar (per la manera de mirar), un vaquer insolent (per la manera de mirar i per la cigarreta) i el Bartolo dels còmics (per la manera de mirar, per la cigarreta i per la boina)—, i amollava despistadament un «que em toca a mi?» que treia de polleguera els companys de partida. En canvi, si la cigarreta es consumia completament en els seus llavis i la cendra li queia al damunt, allò significava que el ti Pep, definitivament, s'havia adormit. Allò treia de polleguera d'una manera quasi definitiva els companys de partida, que el despertaven a colps de retrets. Si, a més a més, coincidia que en aquell moment de gatzara, entre retrets i renecs, «collons» i «punyeta», «caguendena», «caguendeu» i «caguendéu», hi feia acte de presència Àngels, la filla del ti Pep, remenant una tassa de llet amb malta i escridassant-lo perquè parara un moment de jugar i s'empassara el berenar, el caos s'escampava: el ti Roc era tot ell un obrir i tancar de parpelles, la mandíbula inferior del ti Pere funcionava a tot gas, l'ull de vidre del iaio semblava que se n'eixia, de l'òrbita, i la veu del ti Toni, que era germà del ti Pep, s'escapolia entremig de tants panteixos. Aquell guirigall anava perdent gradualment intensitat a mesura que el ti Pep mullava els rotllos en la llet amb malta, de forma que, quan aquest acabava de berenar, ja s'havia creat un altra vegada un silenci expectant i tens que predisposava els participants a continuar la partida.

El fet que aquella vesprada el ti Pere no arrossegara de sota d'oros, va propiciar que el ti Pep, que hauria estat obligat a jugar el cavall o el rei, poguera guardar-se'ls, cantar les quaranta en la basa següent i poguera decantar al seu favor una partida que tenia gairebé perduda. El seguit de reprotxes que van acomboiar aquella jugada desafortunada va fer que els vuit o deu xicons que pul·lulàvem per allí disparant gometes a tort i a dret sense cap

objectiu concret, ens congriàrem al voltant d'aquella taula on mai no havíem pogut seure i les cartes de la qual mai no havíem pogut tocar ni tan sols de gaidó, a tall de temple inabastable, fortalesa inexpugnable, *juju* inassequible: Álamo cobejat.

Quan es van calmar els ànims, vam dirigir les nostres passes cap a un altre racó de la plaça. No recorde qui va ser el primer que va saber interpretar el pensament de tots nosaltres i li va donar forma concreta. «I si els disparàrem unes quantes gometes?» —va dir. La lluíssor dels ulls de la majoria va ser el senyal que la proposta havia estat plenament encertada. L'activitat a partir d'aquell instant va ser semblant a quan al Fort Apatxe el vigia tocava la trompeta avisant de l'atac imminent dels tals apatxes. Ens vam distribuir tot rodejant la taula des de diferents amagatalls —el rebedor de casa nostra, el del ti Roc, darrere la cantonada— i en diferents posicions —amb un genoll a terra, gitats de bocaterrosa, drets—, i, primer amb moderació i després a brida abatuda en veure que no acabàvem d'assolir els nostres propòsits, ens vam fartar d'engegar trets de gomes que, a causa de la distància a què ens en trobàvem, no aplegaven mai al seu objectiu. Una vegada que una gometa va caure damunt el tapet, els quatre vells —el iaio no la va veure— van mirar al cel tot preguntant-se com punyetes havia anat a parar allí aquella goma. El ti Toni, però, que sabia que la iaia Angelita tot ho aprofitava, des d'una goma fins a un clauet, se la va guardar a la butxaca i van seguir jugant. Quan una altra goma va impactar al bescoll del ti Roc, aquell s'hi va ventar un colp de palmell pensant-se que havia estat alguna classe d'insecte. Al cap d'uns minuts, ens havíem quedat sense gomes i sense ànims. Després de fer arreplega de totes dues coses, vam decidir que potser l'atac directe no era pas l'estratègia que calia seguir, tenint en compte que no havia causat cap dels efectes desitjats ni en els

assetjats ni en la fortalesa assetjada. És per això que vam arribar a la conclusió que tal vegada calia colpejar l'enemic allí on més mal podia fer: en els símbols. Estàvem cansats de veure en les pel·lícules de guerra i en les de l'oest com, en el moment més compromés de la batalla, un toc adient de trompeta, l'enarborada, ni que fóra breument, d'una bandera mig esgarrada, o el robatori d'alguns dels símbols enemics, aconseguia un efecte psicològic, si més no temporal, tant en l'un com en l'altre bàndol. I si hi havia un símbol clar d'aquell Álamo senil, aquest era, sens dubte, la boina del ti Pere. El ti Pep també en duia, però sempre la portava posada; no se la llevava mai, tant si feia fred com si feia calor. El ti Pere, en canvi, tot just s'asseia per començar la partida, la deixava penjada en el respatler de la seua cadira baixa de fusta. En aquell moment d'exaltació bel·licoèpica, una boina penjada sobre el respatler d'una cadira era ben bé com una bandera en la torre de vigilància d'un fort en territori sioux —o, en els nostres dies, segons per a quines persones, com una bandereta onejant en un illot ple de julivert i cabres (heus ací l'efecte nociu d'aquelles pel·lícules en alguns dels que es van educar amb els seus dictàmens i que encara ara no saben distingir la realitat de la ficció).

Tots hi vam estar d'acord: l'objectiu havia de ser la boina del ti Pere. Calia, doncs, un voluntari que duguera a terme la proesa, ja que allò seria realment una proesa si atenem el fet que els hòmens que seien al voltant d'aquella taula baixeta coberta amb una manta tenien, si més no, dues coses en comú: una, la seua afició a les cartes; i dues, un mal geni considerable quan algú gosava interrompre la partida de cartes, la qual cosa ens va fer plantejar seriosament els uts i els ets d'una missió tan arriscada. A la fi vam decidir que, tot i les dificultats i les més que probables conseqüències d'aquell acte, veritablement pagava la pena intentar-

ho. No vam tenir cap dubte: tots, llevat de Cisco, el seu germà gran, vam coincidir que la persona idònia per a endur-se la glòria de l'èxit, la corona de llorer dels herois, era Mingo. La raó d'aquella elecció era ben senzilla: cap dels altres no ho volíem fer. Mingo era dels més menuts i, per tant, dels menys conscients del que l'assalt a la boina del ti Pere podia arribar a significar per a la integritat física de l'executor —perquè era menut i perquè no coneixia bé el ti Pere. D'altra banda, el Mingo era d'un poblet de Granada, de Castril, com molts altres que havien arribat al poble atrets per la feina que Benidorm oferia, i feia poc que vivia ací. Una simple qüestió de necessitat d'integració ràpida en el grup li va fer acceptar *ipso facto* la missió, malgrat la negativa del seu germà, negativa que, com sol ser habitual entre germans, va esperonar encara més el seu anhel de protagonisme. Cadascú de nosaltres es va situar en el lloc de la plaça que va considerar més adient —i alhora segur— per a no perdre's cap detall de la gesta. El ti Pere seia d'esquena a la plaça, per la qual cosa Mingo es va situar a l'altra banda d'aquesta i des d'allí va començar a avançar tot arrossegant-se pel terra de bocadents, com si fóra un sioux que s'acostara protegit per les ombres de la nit cap a una caravana tancada en forma de rogle al mig d'una planúria de l'oest americà, o com si fóra un soldat de qualsevol de les dues guerres mundials que travessara el camp enemic per davall d'un filat. Quan ja era a tocar la cadira del ti Pere, a Mingo li van venir els primers símptomes d'un atac de riure —en moments així, es feia roig com una tomaca i no podia controlar les rialles de cap manera—, fet que el va obligar a desfer el camí i esperar que el seu cos es normalitzara. Quan va recuperar l'estat d'ànim necessari, es va tornar a acostar allí on eren els vells, també reptant, fins que va aconseguir amagar-se darrere de la cadira del ti Pere sense que ningú no el vera. Aleshores, mentre tots nosaltres

conteníem la respiració, va allargar el braç cap a la boina i, quan ja la tenia agafada entre dos dits, el ti Pere va girar el cap, potser pressentint cert moviment estrany al seu voltant, i li la va arrabassar entre renecs, alhora que els vells convidàvem Mingo a deixar d'emprenyar i a fotre el camp. Aquest va tocar el dos amb celeritat, mentre que el ti Pere, segurament per tal de descoratjar la canalla si és que ens passava pel cap d'efectuar noves temptatives semblants o d'un altra mena, es va calar la boina fins a les orelles. Mingo, però, animat pels gestos i les rialles de tota la colla, no es va estar de tornar a provar-ho, malgrat la dificultat evident del nou intent. Així va ser com, un colp li va passar una altra pujada de sang al rostre, producte d'unes rialles que eren més el fruit del nerviosisme que de la comicitat de la situació —si més no per a ell, perquè la resta de la colla sí que ens pixàvem de riure de debò, Mingo va escometre el tercer intent que, al capdavant, seria l'últim. Amb el mateix sigil que en les ocasions anteriors, va aconseguir amagar-se darrere la cadira del ti Pere sense que ningú el vera —confiats com estaven, els jugadors, que aquell moniato rodanxó i descarat que parlava amb un accent andalús marcadíssim no seria capaç de tornar a acostar-se'ls amb intencions engrescadores. Això no obstant, Mingo es va incorporar una mica i d'una revolada va agafar la boina i va eixir corrent a tot gas entre les aclamacions d'uns i les malediccions dels altres, alguns dels quals es van alçar amb els gaiatos al rest amb intencions més aviat poc properes a un rendició incondicional. Després d'una primera fase en què els vells van descarregar tot un repertori de renecs, en què els jóvens vam victorejar repetidament el nou heroi del carrer Paradís i en què el nou heroi del carrer Paradís va fer tota classe de pallassades amb la boina, bo i escarnint encara més el ti Pere i els seus companys, vam entrar en una segona fase de negociació, centrada sobretot a

aconseguir que la devolució pacífica de la boina no anara acompanyada de represàlies. Quan, a la fi, el coronel Travis —diguem-ne el iaio Vicent-, tot i l'oposició del David Croquet —diguem-ne el ti Pere—, que demanava una resposta contundent per a tan gran afront, va garantir que el lliurament de la boina es portaria a terme amb la més absoluta impunitat per a l'emissari, Mingo, somrient i embravit, es va adreçar a la taula —la mà esquerra en alt enarborant la boina i la mà dreta en alt fent amb dos dits el senyal de la victòria. En aplegar a la taula, Mingo, tot seguint el protocol establert, va lliurar la boina al ti Pere amb un somriure babau i aquest la va agafar amb una ganyota de desgrat, i, passant per alt el protocol i els acords establerts, va agarrar el gaiato amb la mateixa desimboltura amb què John Wayne treia el seu màuser de la sella del cavall, i li va engegar dos trets —diguem-ne garrotades—, un en l'esquena i un altre al cul, quan Mingo ja fugia a corre-cuita amb la cua entre cames, perseguit per les rialles de tots els que en aquell moment eren a la plaça, grans i xiquets. La boina, doncs, va tornar a onejar al respatler de la cadira i els resistents d'El Álamo van tornar al seu quefer, a les deu d'últimes, a les vint en copes, a les ensumades violentes, al «caguendena».

Les partides al carrer, o al rebedor de casa, van començar a decandir-se el dia que el ti Pep va emmalaltir de diverses coses, però, sobretot, de vellesa. Va morir a poc a poc, passats uns dies, a casa seua, al seu llit, a la seua cambra, amb les finestres abaixades, en penombra, envoltat de la família i dels amics i del silenci dels xiquets que no jugàvem al carrer perquè el ti Pep estava molt malalt. El metge del poble hi venia dues vegades al dia només per deixar constància del que era inevitable i per fer més suportable, amb una mica de morfina en un degotador, el trànsit.

La mort del ti Pep no va sobtar ningú, per previsible, però va sotragar l'estat d'ànim del ti Pere. Va ser com si aquella mort li obrira els ulls a la fugacitat de la vida, com un avís de correu certificat que el convidava a arreplegar el bitllet per a la partença definitiva, com el full roig del llibret de paper de fumar de què parlava Delibes. El ti Pere tenia uns ulls menuts —igual que tot ell— i desconfiats —igual que tot ell. D'ençà que va morir el ti Pep, cada any que passava els ulls se li anaven fent més i més menuts i menys i menys desconfiats. A les acaballes de la seua vida —una bona cosa d'anys, tot i les seues expectatives—, el ti Pere era un vellet amb uns ulls menudets i emporuguits. Tenia l'esguard acovardit de qui tem el pas del temps amb la certesa que no pot fer res per a deturar-lo. La desconfiança en el seu esguard havia esdevingut la súplica lluenta del reu que enceta un compte arrere inexorable. D'aquella desconfiança, només en restava una mirada de fit a fit que provava de verificar que, darrere d'aquells ulls que el guaitaven amb compassió i benvolença, hi havia de bona veritat la persona que ell coneixia, i no pas la vella dama de negre disfressada amb un rostre familiar i disposada a endur-se'l definitivament lluny d'aquella vida mortal i fugissera a la qual s'aferrava amb tossudesia. D'aquell home menut i desconfiat que s'empipava i es feia roig com un titot quan jugava a cartes, només en restava un vellet menut i assetjat per la païra, que ploriquejava darrere dels vidres del cancell de casa seua, el qual a penes gosava d'obrir més d'un pam per por que s'hi esquitllara un refredat que accelerara el compte arrere. D'aquell home menut i desconfiat, només en restava un infant menut que demanava, tot somicant a cau d'orella, l'empara de l'abraçada d'una mare que l'acotxara fins que s'adormira confiadament i per sempre més en els seus braços.

Tot i això, les partides de cartes van sobreviure al ti Pep quatre o cinc anys, fins que, de mica en mica, aquella colla de vells aguerrius que havien sobreviscut a una guerra de debò, van anar lliurant d'un en un les seues armes, les seues senyeres i les seues forces a l'enemic; i, del vell Álamo, només en van restar les runes, les cendres que el vent es va endur definitivament, i el record.

Quan hi mor algú, al poble, igual que a tots els pobles menuts que no aspiren a res més que a continuar essent pobles menuts, les campanes de l'església toquen a morts. Els tocs a morts, lànguids i ordenament anàrquics, encongeixen l'ànima i amaguen els xiquets dins de les cases si la proximitat a la llar del difunt així ho recomana. Quan les campanes de l'església toquen a morts, la gent, si és que no ho sap ja per raons de veïnatge, parentesc o pressentiment, pregunta, amb un gest de neguit al rostre, qui ha mort, quan i per què, i sempre exclama un «ai, veges tu!» o un «ai, no m'ho digues!» que proclama ben a la clara l'angúnia compartida. Quan va morir el ti Pep, els tocs a morts van ressonar lànguids i ordenament anàrquics, i ens van encongir l'ànima, i van recloure la xicalla dins de casa durant la nit de vetla i el dia de l'enterrament: a penes gosàvem de traure el cap per la porta per contemplar un carrer buit i silenciós, abrasit pel sol i gelat pel dolor.

Veure el carrer buit al ple de l'estiu era una sensació més aïnes desconeguda, més pròpia dels mesos d'hivern en què el personal es recloïa al caliu del foc i de les brases, mentre pel carrer, buit i silenciós, s'escampava una flaire de llenya cremada i de terra humida. Tot i això, les portes tancades defugien el fred, però seguien oferint l'hospitalitat de l'escalfor de la llar a qui volguera compartir-la. A l'hivern, els xiquets continuàvem entrant i eixint a les cases amb la familiaritat que ens era habitual. És per

això que aquell març gèlid i nuvolós va ser diferent i va tancar les portes amb pany i clau, sense deixar cap escletxa per on poguera esmunyir-se el menor indici de germanor. En aquella pasqua primerenca de mitjan març, entre pel·lícules de romans, de romans i jueus, de cèsars embogits i piròmans, de miracles pastorals, de fins del món premonitòries i de pandèmies medievals purgatives, va sorgir una epidèmia sobtada de còlera que va escampar la por pertot arreu. A Alacant, tothom va acudir a corre-cuita, impel·lits per les autoritats, a vacunar-se. Nosaltres vam anar a Campoamor, on la gent, alarmada, feia cua a la porta del centre sanitari, entre comentaris sobre algun cas de contagi que coneixien i sobre les perspectives de l'evolució de l'epidèmia —sempre funestes, com es habitual en la rumorologia popular. La meua família va decidir que, malgrat que tots havíem estat vacunats i les possibilitats de contraure la malaltia, si aquesta no s'havia manifestat encara, eren més aviat escasses, potser era un bon moment per a anar-nos-en i passar uns quants dies al poble, amb la creença que, com que allí vivia més poca gent, les possibilitats d'emmalaltir eren també més escasses. Quan hi vam aplegar, vam anar a veure la tia Milagros, la germana del iaio. El poble que vam trobar era un llogarret esgarifat i reclòs, de carrers desèrtics i portes tancades, de rostres —els poquets que s'hi albiraven— temorencs i malfiats, sotragats per l'imprevist i colpejats amb contundència en la seua quotidianitat, de salutacions ràpides i neguitoses. La tia Milagros ens va contar que se n'hi havien declarat tres o quatre casos, dels quals dos havien mort; que un d'ells era un xiquet i que, per això, les mares no deixaven eixir al carrer als fills i despatxaven sense miraments els fills dels altres que gosaven tocar a la porta de casa seua. D'altres anys, dijous i divendres sants, una colla de xicons recorria el poble amb torxes a les mans i una campaneta, convocant el veïnat als

oficis, en una cercavila que tenia molt més de festa joiosa que de convocatòria espiritual transcendent. Hi feien tres voltes, al poble, anunciant els tocs imminents del campanar. «Al primer toc, als oficis», pregonaven la primera vegada, tot fent sonar a continuació la campaneta. I així, fins al tercer toc. Aquell any, però, ningú no va anunciar el toc de les campanes que anunciaven els oficis, als quals —aquest va ser l'únic avantatge d'aquell estat d'isolament casolà general— només va acudir la gent gran per demanar que desapareguera prompte aquella amenaça.

Aquells dies no vam tenir gaires visites. Només la tia Angeleta va venir a veure'ns i ens va portar, com feia sempre, un conillet d'índies dins d'un pot de llauna. El pati de la fusteria fitava amb un corral ple de palla on, temps arrere, hi havia hagut cabres, gallines, conills i conills d'índies. Des que es va tancar la fusteria, només hi quedaven els conillets d'índies, els quals, tot just sentien obrir la porta del pati, s'amagaven cuitadament entre la palla, per la qual cosa resultava força difícil capturar-ne algun. La tia Angeleta, però, tenia una casa prop de l'horta amb un pati menudet on els conillets d'índies joguinejaven tranquils, avesats com estaven a la presència de les persones. Sempre que hi érem, ens venia a visitar per tal d'ajudar la mare i la iaia a endreçar casa, i ens en duia un, de conillet, sabedora de la il·lusió amb què esperàvem la seua visita. Quan ens cansàvem d'acaronar-lo i de jugar amb ell, el deixàvem anar, al corral, on desapareixia en un tres i no res. Aquella va ser, estranyament, l'única visita que vam tenir en aquells dies d'incertesa i desassossec. Quan, una setmana més tard, travessàvem el carrer camí de la carretera per agafar La Callosina que ens tornaria a Alacant, el poble era un llogarret amb un solatge de temor, un llogarret que, de mica en mica, començava a obrir les portes de les cases per deixar entrar els primers raigs de sol de la

primavera i per on treien el cap, encara sense massa convicció, alguns xiconets somrients, morts de gana per travessar els llindars d'unes portes tancades durant massa jorns, desitjosos de tornar a la normalitat ferida.

És ben cert que els esdeveniments petits en un poble petit adquireixen la categoria de grans esdeveniments. El retorn a la ciutat va fer palesa aquesta afirmació. Ací, a la capital, un colp vacunats grans i menuts, la vida haguera continuat com si res no haguera passat si no fóra que, a l'escola i a l'església, mestra i rector, rector i mestra —«*tanto monta, monta tanto...*», que ens insistien ells— van aprofitar l'avinentesa per aprofundir una mica més en els advertiments sobre el que un experiència com la que acabàvem de viure hauria de significar en la nostra existència dissipada i irreflexiva.

Que és ben cert que els esdeveniments petits en un poble petit adquireixen la categoria de grans esdeveniments, es va fer palés una altra volta quan vam tornar al poble pel juliol. Uns mesos arrere hi havíem deixat un llogarret amb un solatge de temor que, de mica en mica, començava a obrir les portes de les cases per deixar entrar els primers raigs de sol de la primavera. Quan hi vam tornar, hi vam trobar un llogarret obert de bat a bat al sol de l'estiu, amb uns veïns exultants que penjaven de banda a banda del carrer banderetes i garlandes, pintaven sobre l'asfalt margarides de tots els colors, col·locaven testos amb plantes ben grans per les voreres, envernissaven finestres i portes i emblanquinaven façanes. D'altres anys, al mes d'agost, per festes, els carrers i les cases també s'engalanaven. Aquell any, però, els abillaments afluïen d'una manera especial i tot el poble evidenciava una agitació inusual. «És que ve de visita el governador», ens van dir plens d'orgull els veïns a qui vam inquirir sobre el motiu de tan gran

bellugadissa . Tot i les exclamacions de sorpresa i d'admiració de la mare i de la iaia, i el fet que es posaren de seguida a col·laborar en l'adornament del carrer, no vaig acabar de comprendre massa bé la transcendència d'aquella visita inusitada. Vaig pensar que, si havia de vindre el governador, potser la primera cosa que calia fer, a banda d'embellir les voreres i les façanes, era revisar les cornises de les cases, no fóra cas que passara igual que en la pel·lícula que havíem vist feia uns pocs mesos, el dia de dijous sant, en què un governador romà anava de visita a un poble, acompanyat de tot el seu seguici, i en què un xic ben polit —si més no, allò era el que deien la mare i les amigues de la mare—, que havia pujat al terrat per veure millor el pas de la comitiva, es repenjava en una cornisa que feia tot l'efecte d'haver estat col·locada per Pepe Gotera i Otilio, amb tan mala fortuna que se'n va desprendre una rajola que va anar a parar enmig del cap del governador i que va fer que el xic polit anara a parar a un vaixell ple d'hòmens escanyolits —llevat del xic polit— que remaven al ritme d'un timbal que tocava un individu greixós i brut a qui no li hauria vingut gens malament fer unes quantes remades.

Per preparar la visita del governador, havia aplegat al poble una colla de jovencells estirats i primmirats, sota les ordres d'un tipus baixotet, bastant més fadrí, que vessava mala bava pels quatre costats. Tots anàvem vestits amb camises blaves i duien una boina plegada sobre el muscle. També hi havia una colla de xicones igualment estirades i primmirades, sota les ordres d'una donassa baixoteta, bastant més fadrina, que vessava mala bava pels quatre costats. Totes anaven vestides amb camises blaves i duien una faldilla entallada i llarga per davall del genolls. En un primer moment, com que anaven tots tan iguals i tan mudats, vaig pensar que formaven part d'una banda de cornetes i tambors, però

després el pare em va explicar que els xics eren d'una mena de club que es deia Lafalange, i les xiques, d'un altre anomenat Lasecciónfemenina. La missió del tots ells, xicots i xicotes, consistia a preparar una mena d'exhibició esportiva per a demostrar als ulls del governador que el consell de l'espot televisiu d'aquell moment, «*Contamos contigo*», començava a arrelar entre el poble pla — l'altre espot, el de «*Cuando un bosque se quema, algo suyo se quema*», sembla que va fracassar definitivament.

No cal dir que el poble sencer es va abocar a la preparació dels festeigs pertinents. Xics i xiques, xiquets i xiquetes, es van posar pantalons i faldilles curtes i samarretes esportives, i es van lliurar a la pràctica de taules gimnàstiques i esports diversos; xics i xiques, xiquets i xiquetes, hòmens i dones, es van abillar amb vestits tradicionals i populars i van aprendre balls tradicionals i populars per demostrar als ulls del governador la «*riqueza y variedad de los pueblos y las gentes de España*».

Tal vegada, l'únic que al llarg d'aquells dies no va canviar gens ni mica els seus costums va ser Tonet, Tonet el Ximple. Deien que el Tonet era un xicot normal fins que el practicant es va enganyar en la dosi del medicament que li havia d'injectar i, a conseqüència de la sobredosi, se li va desbaratar el cervell. D'ençà d'aquell error, a Tonet se li van fondre els llums i vagarejava pels carrers del poble amb una postura molt semblant a la de Groutxo Marx, és a dir, els genolls una mica flexionats, el cul una mica endarrerit, i el pit i el coll una mica avançats. Tonet era inofensiu. Solia aparéixer per on menys t'ho esperaves, seguia els passos dels vianants amb gran sigil i, quan considerava que era el moment escaient, allargava el braç com si et volguera fer un pessic al cul, però sense aplegar a fer-ho, i emetia un soroll paregut a un «xiiiisss» que, com que era insospitat, aconseguia que aquell o

aquells que caminaven al seu davant feren un bot, fruit de l'ensurt. Aleshores Tonet deixava anar una rialla de badoc i mirava fixament els afectats amb uns ulls entremaliats i guillats que eren una mena d'híbrid entre els de Jack Nicholson i els de Mr. Bean. Tonet era l'únic que vivia aliè a l'ebullició que aquells dies omplia tots els racons del poble, i seguia tancat en la seua bombolla particular de xisclets, ensurts i rialles. No és estrany, doncs, que el dia que va veure caminant carrer avall una colla de xicones per a ell desconegudes, totes tan igualetes, tan estirades i tan primmirades, no es poguera estar de practicar el seu deport favorit, tot i que no fóra als ulls del governador. Les va esperar pacientment amagat a l'altre costat d'una cantonada i, quan hi van passar, Tonet, sigil·losament com era habitual en ell, es va situar darrere d'elles i les va seguir durant uns quants metres fins que va decidir que era moment de passar a l'acció. Va allargar el braç com si volguera pessigar-los el cul i va emetre un «xiiiiisss» ben fort que va fer que les senyoretetes i la senyora de Lasecciónfemenina feren un bot alhora que pronunciaven un «ai» lleuger i fi. Quan van girar el cap, Tonet els va obsequiar amb una rialla destrellatada i amb uns ulls que, aquesta vegada, s'assemblaven més als de Jack Nicholson hivernant en un hotel d'una estació d'esquí que no pas als de Mr. Bean. Aquella riota i aquell esguard van ser prou perquè les nouvingudes oblidaren a l'instant les seues maneres i encetaren una cursa —llàstima que no la feren als ulls del governador— que va acabar a l'aixopluc del bar de la plaça, on van prevenir tots els presents, en un estat d'histerisme col·lectiu, de l'existència d'un boig perillós que havia intentat agredir-les.

El governador va aplegar al poble el dia assenyalat, a l'hora assenyalada, a bord d'un cotxe gran de cristalls fumats que no permetien veure el que hi havia a dintre, seguit de tres o quatre

cotxes més. La comitiva es va dirigir directament a la plaça de l'Ajuntament. Dels automòbils van baixar una colla d'individus vestits amb terns. Tots ells duïen ulleres de sol fosques i grans i un bigot finet que s'estenia pel contorn del llavi superior, tot seguint els cànons de la més pura estètica feixista. Del seient de davant de l'automòbil dels cristalls fumats va baixar un personatge calcat dels altres, el qual va obrir la porta de darrere, per on va aparèixer el governador, un tipus gros, alt i calb que, casualment, vestia un tern i portava unes ulleres de sol fosques i grans i un bigot finet que s'estenia pel contorn del llavi superior. A la porta de l'Ajuntament els esperaven les autoritats i d'altres llepaculs locals, tots ells ben abillats per a l'ocasió —ja sabeu: terns, ulleres de sol, bigot finet—, que es van desfer en reverències, somriures, encaixades de mans —als hòmens— i besades de mans —a les dones. Després de la visita de rigor a la casa consistorial, el governador i el seu seguici van travessar la plaça i van pujar l'escalinata que conduïa a l'església, plena de gom a gom, sobretot de dones. Quan va acabar la missa de rigor, la comitiva va eixir un altre colp a la plaça, plena de gom a gom, sobretot d'hòmens i de xiquets, i el governador i la resta d'autoritats van saludar el poble enlairant el braç dret amb el palmell obert, igual que feia el governador de la pel·lícula aquella del xic polit que remava amb tanta traça —casualitats de la vida, veges tu. Molts dels presents van respondre al salut alçant també el braç. El iaio Vicent i el ti Toni, però, amb uns rostres seriosos que reflectien una certa incomoditat, no el van aixecar, cosa que em va sorprendre força. Nosaltres, incapaços d'interpretar ni que fóra mínimament el significat d'aquella situació, vam aixecar el braç, tot mirant-nos encuriosits la gent que ens envoltava. A l'acte, el iaio, amb una veu eixuta i greu, contundent però comprensiva alhora, ens va dir: «Baixeu el braç, que això no es fa». Vam abaixar el braç

immediatament, desconcertats i una mica atemorits. A continuació, i encara amb els braços enlairats, la gent va començar a cantar la cançoneta aquella del *Congratulations* que jo cantava a l'escola, tot i que amb la lletra de debò que hi havia al final del llibre, i, en acabant, algú va cridar «*¡Arriba España!* », a la qual cosa gairebé tothom va contestar «*¡Arriba!*», i un altre va cridar «*¡Viva Franco!*», a la qual cosa gairebé tothom va respondre «*¡Viva!*» i «*¡Franco, Franco, Franco!*», mentre el governador i el seu acompanyament pujaven als cotxes per tal d'anar a dinar i a descansar una mica abans de mamprendre els actes de la vesprada.

A les sis no hi havia ningú a la vila que no fóra al grup escolar. Tot allò que es va preparar al llarg de dues setmanes es va dur a terme a tall d'homenatge al «cèsar» provincial —al cap i a la fi, la cosa anava d'àguiles imperials. Aquell va contemplar des d'un cadafal preparat per a l'ocasió els festeigs en el seu honor, fruit de l'esforç de tot un poble —tan ignorant i complaent com la resta de pobles allà pels seixanta—, i, amb la mateixa fatxenderia i prepotència amb que hi va vindre, se'n va anar.

El poble, generós i cofoi, va tornar al seu quefer diari, a les feines a l'horta, a les partides de cartes, als vespres a la frescor del carrer, a la flaire de la fàbrica de magdalenes i bambines, a les pel·lícules del 007 al cinema d'estiu, als balls a la plaça per les festes d'agost, ben allunyat de batzegades inusuals. Només de tant en tant algun esdeveniment, espontani o anunciat, el treia de la seua letargia amable. Dels esdeveniments espontanis, n'avisaven els tocs a morts del campanar —que, d'espontanis, no n'hi havia cap altre que la mort d'algun veí. D'anunciats, hi havia fets tan fútils com la retransmissió en directe, des de la font de la Favara, d'un programa de ràdio de renom —*Cantera de artistas*, es deia—, on un grapat d'aspirants a cantants —cantants de cobles i d'altres

gèneres semblants, habitualment—, presentats per locutors de renom del moment, s'afanyaven a demostrar les seues condicions per a la lírica; o com la celebració del Dia del Turista, en què els xicots de les penyes aturaven tots els cotxes —francesos i madrilenys, sobretot— que circulaven per la carretera, adornada amb banderetes i pancartes de benvinguda, i els feien beure al gallet d'un porró i menjar un grapat de tramussos i cacauets. Molts d'ells, especialment els francesos, aprofitaven per fer una paradeta al bar de Quico per comprar-hi alguns *souvenirs*. El bar de Quico en tenia un bon mostrari: «ballaores» amb vestits de llunes i amb una pinta als cabells, ninots amb vestits de toreros, castanyoles que es desbarataven al primer toc, bous de totes les grandàries i en diverses posicions, ventalls de totes les grandàries pintats amb diferents motius —l'Alhambra, places de bous, platges, gitanes, clavells i molts altres—, banderilles, estocs, capes, capots, capells de torero, figures del Quixot i Sancho Panza, postals, ninotets de la Guàrdia Civil, places de bous en miniatura, barrets de mexicà, guitarres de totes les grandàries i navalles de totes les grandàries, tot amb adhesius on posava «*Recuerdo de España*».

Però, sens dubte, per als xiquets del carrer Paradís, si hi havia un esdeveniment anunciat que destacava entre els altres, aquest era l'arribada del camió dels porcs. Potser el secret de la infantesa, innocent i escodrinadora, consisteix a fer de cada moment una peripècia irrepetible. És per això que la carnisseria del Batiste, situada dues portes més allà de casa nostra, era motiu d'excitació i de guirigall una vegada al mes, quan hi duïen els porcs. El camió que els hi portava encarava la part de darrere a la porta de la carnisseria. El corral era al fons d'un rebedor ample, tan ample com el de totes les cases del carrer. Nosaltres ens amagàvem darrere de les cadires amb una granera en la mà i esperàvem que

el conductor obrira la portella del camió amb la mateixa emoció que esperen els mossos el pas dels bous a les festes de sant Fermí. Quan aquell, somrient i conscient de la gran expectació que despertava, l'obria, la portella, els porcs n'eixien en batibull, tot grunyint i espentant-se els uns als altres, en direcció al corral, alhora que escampaven pertot arreu una fetor profunda que ens convidava a fer ganyotes desmesurades de fàstic. Quan ja hi eren tots tancats, corríem al pati per veure com els mataven. Batiste i el seu fill en treien un —els porcs, pobres, emetien uns crits esgarriposos que posaven la pell de gallina—, el lligaven a una taula, el degollaven, n'arreglaven la sang en un poal gran i, quan ja era mort, li socarraven els pèls amb un bufador, el raspallaven fins que li deixaven la pell ben blanca, el penjaven per les potes amb uns garfis i una corriola, l'obrien de dalt a baix, el buidaven i el trossejaven en peces grans que guardaven en una cambra frigorífica. Un colp acabada la feina, marxàvem a casa, una mica capmoixos, no sense preguntar abans a Batiste quan era que pensava matar-ne un altre.

I, sens dubte, per als xiquets de la fusteria del carrer Paradís, si hi havia un esdeveniment espontani que destacava entre els altres, aquest era el viatge a Benidorm. Potser el secret de la infantesa, innocent i escodrinyadora, consisteix a fer de cada moment una peripècia irrepetible. És per això que els esperits innocents i escodrinyadors s'omplien d'una dèria innocent i escodrinyadora quan la mare anunciava que aquella vesprada baixàriem a Benidorm per veure el ti Quico —el germà de la iaia— i la tia Esperança. Benidorm era, aleshores, l'antítesi del Postiguet pudorós, tradicional i provincià: era un univers a part, una escletxa per on s'esmunyia un món diferent i desconegut, ple de gent que caminava amb biquini o banyador i descalça pels carrers, ple de

d'una gent que tenia els cabells rossos i la pell roja socarrada pel sol, ple de botigues que venien tota classe de bagatelles que no es trobaven en cap altre lloc. El ti Quico era propietari d'un dels dos primers xiringuitos que es van establir a la platja de Llevant, en primera línia, precursors d'altres negocis que s'hi van anar obrint posteriorment. Era un xiringuito en tota regla: terra de grava, sostre de canyís, tauletes de fusta i cadires de fusta de tisora, com les del cinema d'estiu, prestatgeries plenes de botelles de licors darrere el taulell, sardines torrades i sangria a manta. El terra era ple de xapes de botelles de cervesa i de refrescs. Cada vegada que hi anàvem, ens en tornàvem carregats amb bosses de plàstic farcides a vessar de xapes per tal de jugar-hi. Llavors, amb un tros d'algeps, dibuixàvem carreteres tot seguint el carrer de cap a cap i hi recorriem el Tour de França. Jo era Fuentes, perquè sempre guanyava el tram en què hi havia corbes estretes a dreta i esquerra com si fóra un port de muntanya; els altres de la colla es triaven Merck, Ocaña, Thevenet, Zoetemelk o Agostinho, cadascú segons la faceta que més dominava.

El ti Quico era el cinqué de sis germans i tenia un geni burleta i irònic semblant al de la iaia Angelita, la més menuda. El ti Quico, que ja abans de la guerra practicava el naturisme i l'ecologisme i col·leccionava *El tio Cuc*, va emigrar a Benidorm i hi va fer negocis. Cada vegada que em veia em preguntava si ja estudiava solfa i em deia que n'estudiara, que calia que estudiara solfa. Va ser l'últim dels sis germans que va morir. Va acudir als enterraments de cadascun dels altres amb els ulls plorosos i el somriure glaçat, fins que un dia tots nosaltres vam acudir al seu enterrament amb els ulls també plorosos i el somriure també glaçat. Se n'anaren d'un en un i a poc a poc, com també desaparegueren

La Pista, la fàbrica de bambines, l'aigua i les granotes de les sèquies, els Gordini i els fusells de fusta.

Amb el ti Quico es va trencar definitivament el darrer fil, inconsistent com la vida mateixa, que lligava realitats i quimeres, existència i abstracció, presències i records. Potser el decurs de la vida és un seguit d'adéus anunciats —la major part d'ells— i d'altres de sobtats; de benvingudes sobtades —la major part d'elles— i d'altres d'anunciades. Deu ser que el pas dels anys discrimina els records i els condemna a l'oblit o a la memòria, a l'infern del regust amarg o al cel de l'enyorança irrepetible. O deu ser que la memòria —sàvia, ella— i l'oblit —savi, ell— ens ajuden a forjar un avenir forjat per aquells que ens van servir de guia per a travessar els túnels foscos i les aigües braves a colp d'entrepà, llet calenta, solfa i brisca. Deu ser per això que en l'únic infern immaterial que reconec, l'infern de la memòria assetjada i colpejada, romandran per sempre més en l'oblit governadors, capellans i mestres amenaçadors i castradors, que practicaren amb constància l'ablació de la innocència. I al cel, a mà esquerra —que a la dreta diu Serrat que hi ha el *tablaó* de Curro el Palmo—, romandran per sempre més els fusters, els vells Fusterets, músics de solfa, burletes irreductibles, vells seculars, els nostres, els de tots, perduts per sempre, insubstituïbles, els que no tornaran, els que sempre hi seran. Perquè, al Purgatori, només hi ha Jack, l'Esbudellador.